

Tijdelijke Creatieve Broedplaatsen

Een onderzoek naar hoe broedplaatsen sociaal kapitaal en sociale cohesie van huurders vormen

Auteur: Natalie van 't Hullenaar - 6255671

Thesis begeleidster: Kirsten Visser

27 juni 2024

Masterthesis faculteit Geowetenschappen,
Universiteit Utrecht

Auteur: Natalie van 't Hullenaar – 6255671

Datum: 27-06-2024

Onder begeleiding van Kirsten Visser

Foto voorblad: Eigen materiaal, 2024

Voorwoord

Beste lezer,

Voor u ligt de masterthesis 'Tijdelijke Creatieve Broedplaatsen: Een onderzoek naar hoe creatieve broedplaatsen sociaal kapitaal en sociale cohesie van huurders vormen'. Dit onderzoek is geschreven voor de opleiding Urban and Economic Geography aan de Universiteit Utrecht.

In het najaar van 2021 bezocht ik samen met twee vrienden een lezing genaamd 'Stad en Ruimte' in Lou Oudenoord – een creatieve broedplaats - waar het ging over ruimte in de stad en mensen die deze maken. Een van de lezingen werd gegeven door Simon van Dommelen, directeur van Stichting Lola en Stichting Lou. Zijn verhaal over tijdelijke creatieve broedplaatsen en het creëren van levendige plekken voor buurten inspireerde mij en het werd een onderwerp waar ik me meer in ging verdiepen. Toen het twee jaar later tijd was om een onderwerp te kiezen voor mijn masterthesis bedacht ik al snel dat het me tof leek om iets te doen met deze tijdelijke creatieve broedplaatsen. Gelukkig had ik twee jaar geleden een visitekaartje van Simon gekregen en had ik hier ook een foto van gemaakt. Op deze manier kreeg ik de kans om voor Stichting Lola en Stichting Lou een onderzoek te doen over de sociale invloed van broedplaatsen op huurders, een onderwerp dat mij fascineert.

Ik wil graag Simon bedanken voor de kans om mijn onderzoek te richten op twee locaties van Lola en Lou en het mee denken over de inhoud van dit onderzoek. Daarnaast wil ik graag alle huurders van Lola Luid en Buro Lou bedanken die openstonden voor een interview. Zij hebben hun persoonlijke ervaringen eerlijk en open met mij gedeeld, wat voor interessante gesprekken heeft gezorgd. Deze gesprekken zijn voor mij memorabel en ze dragen bij aan de waardevolle resultaten. Ook de kwartiermakers van Lola Luid – Ahmad en Lin - en Buro Lou – Pauline - wil ik bedanken voor het regelen van participanten en het geven van informatie over de broedplaatsen. Verder wil ik graag mijn thesisbegeleidster Kirsten Visser bedanken. Gedurende deze zes maanden heeft zij mij begeleid in het schrijven van deze thesis. Het schrijven van dit stuk vond ik niet altijd makkelijk, maar dankzij de nuttige feedback die ik altijd snel ontving, kon ik altijd weer zelfverzekerd verder werken. Als laatste wil ik ook Irina van Aalst bedanken voor de begeleiding tijdens het opstellen van het onderzoeksplan in het najaar van 2023.

Dan rest het mij enkel om u veel lees plezier te wensen!

Natalie van 't Hullenaar

27-06-2024

Samenvatting

In deze masterthesis is onderzocht welke invloed het onderdeel zijn van en de tijdelijkheid van een creatieve broedplaats heeft op het individueel sociaal kapitaal van huurders en de sociale cohesie tussen huurders onderling. In een creatieve broedplaats is er een verzameling van creatieve activiteiten en (startende) ondernemingen op een locatie, vaak in tijdelijke locaties (Pratt, 2021). Creatieve broedplaatsen worden steeds meer erkend voor hun rol in het bevorderen van innovatie en creativiteit in steden (Mens, et al. 2023; Van der Leden, 2024). De sociale dimensies van deze ruimtes en de invloed van tijdelijkheid hierop zijn echter minder begrepen (Pratt, 2021). Deze studie heeft als doel om deze kloof te dichten door vanuit het huurdersperspectief de complexiteiten van de sociale dimensies van creatieve broedplaatsen te onderzoeken. Het onderzoek maakt gebruik van een kwalitatieve methode in de vorm van interviews met dertien huurders en oud-huurders van twee creatieve broedplaatsen in beheer van Stichting Lola en Stichting Lou. De creatieve broedplaatsen die Stichting Lola en Stichting Lou beheren, staan op de kaart als *interact* broedplaatsen, wat als doel heeft om interactie te bevorderen tussen de huurders van een broedplaats en de omwonenden (Verschoor, 2009).

De resultaten laten zien dat creatieve broedplaatsen een aanzienlijke bijdrage leveren aan het sociaal kapitaal van hun huurders. Dit komt voornamelijk door de informele netwerken en de uitwisseling van (impliciete) kennis en hulpbronnen die binnen deze ruimtes plaatsvindt. Sociaal kapitaal ontstaat makkelijker door geografische nabijheid van huurders (Bron) en doordat huurders meer experimenteerruimte voelen door de betaalbaarheid van broedplaatsen. Daarnaast blijkt dat er over het algemeen een hoge mate van sociale cohesie binnen de broedplaats is, ondanks onderlinge verschillen. De sociale cohesie draagt bij aan een gevoel van gemeenschap en onderlinge steun. De *community managers* die als taak hebben om interactie tussen huurders te stimuleren in broedplaatsen (Pratt, 2021; Merkel, 2015), heeft een belangrijke rol in het vormen van sociale cohesie tussen huurders onderling.

Als er wordt gekeken naar de invloed van het tijdelijke karakter van broedplaatsen op sociaal kapitaal en sociale cohesie, ontstaat er een genuanceerd beeld. De sluiting van creatieve broedplaatsen - ondanks hun bekende tijdelijke aard - veroorzaakt stress en uitdagingen voor de huurders, zoals het vinden van nieuwe ruimtes en het behouden van netwerken. Dit leidt tot onzekerheid en *displacement* (Madanipour, 2018; Colomb, 2012). Echter, de lage huurprijzen van broedplaatsen – die mogelijk zijn door het tijdelijke karakter - bieden experimenteerruimte en carrière mogelijkheden en bevorderen een mentaliteit van saamhorigheid, wat bijdraagt aan sociaal kapitaal en cohesie. Sluitingen beïnvloeden de gevormde netwerken, maar veel huurders blijven profiteren van de opgebouwde contacten. Kortom, de tijdelijkheid van creatieve broedplaatsen biedt zowel mogelijkheden als beperkingen, met diverse effecten op sociale cohesie en individueel sociaal kapitaal.

Vanuit een beleidsperspectief benadrukt dit onderzoek de noodzaak van duurzame ondersteuning voor creatieve broedplaatsen om hun sociale voordelen te maximaliseren. Het is aan te bevelen voor gemeenten en broedplaatsorganisaties om de bredere sociale impact van creatieve broedplaatsen in overweging te nemen bij het ontwerpen van beleid en interventies. Voor toekomstig onderzoek is het aan te raden om te onderzoeken of broedplaatsen met een *interact* functie hun doelstellingen behalen en omwonenden het idee hebben dat de broedplaats bijdraagt aan een verhoogde sociale cohesie in de buurt.

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Samenvatting	4
Hoofdstuk 1: Inleiding.....	7
1.1: Aanleiding	7
1.2: Probleemstelling	8
1.3: Maatschappelijke relevantie.....	9
1.4: Wetenschappelijke relevantie	10
Hoofdstuk 2: Theoretisch Kader	12
2.1: De creatieve economie en de context voor het ontstaan van creatieve hubs.....	12
2.2 Definitie creatieve broedplaats	13
2.3: Invloed van creatieve broedplaatsen	14
2.3.1: Individueel sociaal kapitaal	14
2.3.2: Sociale Cohesie	17
2.3.3: Verschil sociale cohesie en sociaal kapitaal	18
2.4: Tijdelijk gebruik van gebouwen	18
2.4.1: De invloed van tijdelijke creatieve broedplaatsen op sociaal kapitaal en sociale cohesie.	19
Hoofdstuk 3: Context hoofdstuk.....	21
3.1: Leegstand Oplossers Amsterdam en Utrecht	21
3.2: Keuze casestudies	22
3.3: Lola Luid	22
3.3.1: Overtoomse Veld in Nieuw-West Amsterdam	24
3.4: Buro Lou.....	27
3.4.1: Bilthoven	28
Hoofdstuk 4: Methoden.....	30
4.1: Keuze onderzoeksmethoden	30
4.2: Interviews.....	30
4.2.1: The Name Generator/Interpreter	31
4.3: Operationalisatie concepten.....	31
4.3.1: Operationalisatie individueel sociaal kapitaal	31
4.3.2: Operationalisatie sociale cohesie	32
4.3.3: Topiclijst structuur	32
4.4: Respondentengroep	34
4.5: Afnemen van interviews en data-analyse.....	35
4.6: Betrouwbaarheid	36

Hoofdstuk 5: Resultaten	37
5.1: Individueel sociaal kapitaal	37
5.1.1: Sociale netwerken.....	37
5.1.2: Kansen op werk.....	38
5.1.3: Samenwerkingen	38
5.1.4: Informatie en advies van medehuurlers.....	39
5.1.5: Mentale steun van medehuurlers	40
5.1.6: Inspiratie	40
5.1.7: Tussenconclusie individueel sociaal kapitaal	41
5.2: Sociale cohesie.....	41
5.2.1: Sociale participatie in de broedplaats.....	41
5.2.2: Gelijgerichte opvattingen binnen de broedplaats	43
5.2.3: Identificatie met de broedplaats	45
5.2.4: Invloed van de buurtmaker op sociale cohesie.....	47
5.2.5: Tussenconclusie sociale cohesie	48
5.3: Tijdelijkheid.....	48
5.3.1: Onverwachts en stressvolle sluiting.....	48
5.3.2: Tijdelijkheid karakter als iets positiefs.....	49
5.3.3: Reflectiemoment	50
5.3.4: Individueel sociaal kapitaal en tijdelijkheid	50
5.3.5: Sociale cohesie en tijdelijkheid	51
5.3.6: Tussenconclusie tijdelijkheid	52
Hoofdstuk 6: Conclusie	53
Hoofdstuk 7: Discussie	57
7.1: Implicaties voor beleid en theorie	57
7.2: Beperkingen methoden	57
7.2.1: Representativiteit	57
7.2.2: Taalbarrière.....	58
7.3: Aanbevelingen toekomstig onderzoek	58
Literatuurlijst.....	60
Bijlage 1: Topiclijst huurders Lola Luid.....	67
Bijlage 2: Topiclijst oud-huurders	69
Bijlage 3: Codeboom	71

Hoofdstuk 1: Inleiding

1.1: Aanleiding

Creatieve broedplaatsen zijn recentelijk veel in het nieuws in Nederland. Deze broedplaatsen zitten verspreid door heel het land. De kop die op 14 april 2022 verscheen op Omroep West beschrijft de huidige discours rondom creatieve broedplaatsen helder: *“Culturele broedplaats vreest sluiting: ‘Wij zijn nodig om de stad bruisend en levendig te houden.’”* De broedplaats uit het nieuwsartikel staat in Den Haag en dreigt door haar tijdelijke karakter te moeten sluiten, wat teleurgestelde reacties oproept bij de huidige gebruikers. Zij benadrukken de positieve impact die zij hebben gemaakt op de omliggende gemeenschap en de essentie van broedplaatsen voor het behoud van levendigheid en innovatie in de stad. In meer nieuwsartikelen wordt de positieve impact van broedplaatsen op de wijk en de gebruikers benoemd (NH Nieuws, 15 juni, 2023; Haarlem105, 20 februari, 2024; AT5, 8 februari, 2024). Naast de positieve impact van broedplaatsen, is het sluiten van broedplaatsen ook een terugkerend onderwerp (Omroep West, 14 april, 2022; DUIC, 1 december, 2023; Het Parool, 16 september, 2023). Veel broedplaatsen hebben namelijk een tijdelijk karakter en hebben een looptijd van enkele jaren. Het (onverwachts) sluiten roept teleurgestelde reacties op onder gebruikers en de lokale gemeenschap.

Maar wat is een creatieve broedplaats? In een creatieve broedplaats is er een verzameling van creatieve activiteiten en (startende) ondernemingen op een locatie, meestal in één gebouw. Het gebouw heeft vaak oorspronkelijk een andere functie, bijvoorbeeld als kantoorpand. Een creatieve broedplaats is een plek voor het uitwisselen van informele kennis, informatie en sociale steun onder gebruikers (Pratt, 2021). Creatieve broedplaatsen worden in zowel de wetenschappelijke literatuur als in het publieke debat geprezen vanwege hun vermogen om bij te dragen aan levendige steden (Mens, et al, 2023). Door de activiteiten die creatieve ondernemers uitvoeren in broedplaatsen toveren ze de omgeving om tot een bruisende plek waar innovatie, sociale cohesie en economische groei worden gestimuleerd (Van der Knaap, 2019).

Veel lokale overheden erkennen tevens het belang van broedplaatsen, zo hebben meerdere gemeenten een broedplaatsenbeleid opgesteld. Een voorbeeld is de gemeente Utrecht, waar de gemeente en verschillende broedplaatsorganisaties de handen ineen hebben geslagen en het zogeheten ‘Convenant Broedplaatsen Netwerk’ hebben opgezet. Hierin spreken zij zich uit over het belang van creatieve broedplaatsen. Zij benoemen dat broedplaatsen bijdragen aan sociale cohesie, een verbeterde leefbaarheid in buurten, ondernemerschapontwikkeling en aan kunst en educatie. Door dit brede scala aan voordelen spreekt het convenant zich uit om meer betaalbare ruimte vrij te maken voor kunst en creativiteit in Utrecht (Convenant Broedplaatsennetwerk Utrecht & Gemeente Utrecht, 2021). Een ander voorbeeld is de gemeente Amsterdam, met de gemeentelijke organisatie Bureau Broedplaatsen. De gemeente heeft deze organisatie opgezet in 2000 en zij richt zich op het creëren en behouden van betaalbare studio- en werkruimtes voor kunstenaars en creatieve groepen. Bureau Broedplaatsen wil het belang van creatieve ruimtes in de stedelijke omgeving benadrukken, om ervoor te zorgen dat deze broedplaatsen een cruciale rol blijven spelen in het culturele en economische landschap van de stad (Gemeente Amsterdam, z.d.; Nu.nl, 10 november, 2018). Behalve gemeenten moedigen ook andere partijen, zoals projectontwikkelaars, de ontwikkeling van broedplaatsen aan, omdat ze in staat zijn verloederde gebieden weer op de kaart te zetten (Van Dalen & Hemker, 2010).

De impact die een creatieve broedplaats heeft is dus breed. Echter, in het publieke domein wordt de creatieve broedplaats vaak nog in haar waarde geschat vanuit een economische invalshoek. Dit zorgt voor een onderwaardering van de sociale en culturele opbrengsten van broedplaatsen (Pratt, 2021). In de wetenschappelijke literatuur worden verschillende sociale voordelen van creatieve broedplaatsen benoemd, zoals hun rol in het versterken van individueel sociaal kapitaal en sociale cohesie. Het werken op een broedplaats kan voordelen bieden voor de huurders doordat het makkelijker is om sociale netwerken op te bouwen – in een industrie waar veel mensen freelance werken – doordat er wordt samengewerkt op een locatie (Gandini, 2015). Deze netwerken zijn waardevol om informatie en kansen te verkrijgen (Granovetter, 1973). Broedplaatsen kunnen, zoals Lee (2019) het beschrijft, dienen als sociale lijm en bieden connecties en sociaal kapitaal aan de gebruikers. Een ander effect van creatieve broedplaatsen is een toename in activiteiten, interactie en levendigheid op en rondom de broedplaats. Dit draagt bij aan de sociale cohesie in een gebied rondom een broedplaats (Mens, et al., 2023).

Verder is een kenmerk van creatieve broedplaatsen dat hun locaties vaak tijdelijk zijn en dat ze regelmatig moeten wijken voor andere bestemmingen zoals woningbouw en commercieel vastgoed (Het Parool, 16 september 2023; RTV Utrecht, 30 november 2023). Het tijdelijke gebruik van gebouwen maakt enerzijds lage huurprijzen mogelijk (Colomb, 2012; Andres, 2013; Németh & Langhorst, 2014), maar stelt anderzijds huurders bloot aan onzekerheid en kwetsbaarheid (Madanipour, 2018). De tijdelijke aard kan een impact hebben op het individueel sociaal kapitaal van de huurders en de sociale cohesie van de huurders onderling.

1.2: Probleemstelling

Doelstelling

Dit onderzoek is belangrijk omdat het perspectief en de ervaringen van huurders van creatieve broedplaatsen wordt geanalyseerd. Het doel van dit onderzoek is om er achter te komen hoe het sociaal kapitaal en de sociale cohesie tussen huurders onderling wordt gevormd binnen de context van een creatieve broedplaats. Daarnaast wordt er onderzocht of de tijdelijke aard van broedplaatsen invloed heeft op het sociaal kapitaal van de huurders en de sociale cohesie tussen huurders onderling. Als dit bekend is dan kunnen broedplaatsen beter worden ontworpen en beheerd door beleidsmakers en broedplaatsbeheerders.

Dit mondt uit in de volgende hoofd- en deelvragen:

Hoofdvraag

Welke invloed heeft het onderdeel zijn van en de tijdelijkheid van een creatieve broedplaats op het individueel sociaal kapitaal van huurders en de sociale cohesie tussen huurders onderling?

Deelvragen

1. Hoe beïnvloedt de creatieve broedplaats het individueel sociaal kapitaal van de huurders?
2. Hoe beïnvloedt de creatieve broedplaats de sociale cohesie tussen huurders onderling?
3. Hoe beïnvloedt het tijdelijke karakter van creatieve broedplaatsen het individueel sociaal kapitaal van huurders en de sociale cohesie tussen huurders onderling?

Door het werken op een creatieve broedplaats wordt verwacht dat zowel het individueel sociaal kapitaal van huurders als de sociale cohesie tussen huurders onderling wordt beïnvloed. Doordat huurders in een broedplaats dezelfde ruimte delen is informeel contact makkelijker mogelijk, wat de

uitwisseling van kennis en hulpbronnen faciliteert (Boschma, 2005). Verder is het te verwachten dat er op een creatieve broedplaats sociale cohesie ontstaat tussen de huurders, omdat ze hetzelfde gebouw delen en elkaar dus makkelijk tegenkomen (Gandini, 2015). Daarnaast hebben huurders vaak vergelijkbare doelen en interesses in kunst en creativiteit, wat een sterke basis voor samenwerking en onderlinge steun creëert (Pratt, 2021). Bovendien is er op een creatieve broedplaats een *community manager* aanwezig wiens taak het is om ontmoeting en interactie te faciliteren (Pratt, 2021; Merkel, 2015). Hoe individueel sociaal kapitaal en sociale cohesie echter precies gestalte krijgt in de context van de creatieve broedplaats is nog onduidelijk.

Verder is het te verwachten dat het tijdelijke karakter van broedplaatsen een invloed heeft op het sociaal kapitaal van huurders en de sociale cohesie tussen huurders onderling. Het kan uitdagend zijn om in een korte tijd op de lange termijn sociale cohesie en sociaal kapitaal onder huurders op te bouwen (Gill, et al., 2019). Daarnaast worden huurders blootgelegd aan onzekerheid en kunnen ze na het sluiten van een broedplaats *displaced* worden (Madanipour, 2018).

In dit onderzoek zijn twee verschillende creatieve broedplaatsen onderzocht. De onderzochte broedplaatsen worden beheerd door Stichting Lola en Stichting Lou. De eerste locatie die is onderzocht is Lola Luid gelegen in de Amsterdamse wijk Overtoomse Veld. Deze locatie is met zes jaar al relatief lang geopend en bevindt zich momenteel in een fase van volle activiteit. De andere locatie die is onderzocht is Buro Lou in Bilthoven. Deze locatie is op 1 januari 2024 gesloten. Doordat de locatie is gesloten, was het mogelijk om de invloed van het tijdelijke karakter op sociaal kapitaal en sociale cohesie te onderzoeken.

Om tot een antwoord te komen op de onderzoeksvragen zijn er interviews afgenomen met huurders en oud-huurders van de twee creatieve broedplaatsen. Met behulp van de interviews is het mogelijk om achter de complexere gedachten en meningen van huurders en oud-huurders te komen over het al dan niet ontstaan van sociaal kapitaal en sociale cohesie op broedplaatsen en wat de invloed van tijdelijkheid hierop is. Interviews maakt het ook mogelijk om naar een verklaring van de meningen te zoeken (Mason, 2018; Milena, et al., 2008). Deze methode maakte het daarnaast mogelijk voor de huurders en oud-huurders om nuances aan te brengen in hun gegeven antwoorden (Boeije, 't Hart & Hox, 2009).

1.3: Maatschappelijke relevantie

In de afgelopen jaren hebben overheden op verschillende niveaus – van lokaal tot nationaal – en verspreid door heel Nederland steeds meer beleid ontwikkeld dat het belang van creatieve broedplaatsen benadrukt. Voorbeelden van lokaal overheidsbeleid over broedplaatsen zijn het Convenant Broedplaatsennetwerk in Utrecht (2021), het Atelier- en Broedplaatsenbeleid van de gemeente Amsterdam (2023) en broedplaatsenbeleid van de gemeente Groningen (2020), de gemeente Den Haag (2020), en de gemeente Den Bosch (2024). Creatieve broedplaatsen worden gezien als katalysatoren voor stedelijke vernieuwing, economische groei en culturele diversiteit. Ze bieden een omgeving waarin creatieve individuen en groepen kunnen samenwerken, innoveren en bijdragen aan een dynamische stedelijke cultuur. Naast deze economische en culturele voordelen, wordt er recentelijk aandacht besteed aan de potentiële sociaalmaatschappelijke impact van creatieve broedplaatsen. Zo wordt er benoemd dat broedplaatsen bijdragen aan een verbeterde sociale cohesie en dienen als een springplank voor ondernemerschap.

Overheden investeren substantieel in creatieve broedplaatsen met de verwachting dat deze plekken bijdragen aan de sociale en economische ontwikkeling van stedelijke gebieden (Van der Leden, 2024). Door de werkelijke sociale impact te onderzoeken, kunnen beleidsmakers inzicht krijgen in de effectiviteit van hun investeringen en strategieën, en vaststellen of creatieve broedplaatsen daadwerkelijk positieve sociale effecten hebben. Als blijkt dat creatieve broedplaatsen bijdragen aan verbeterde sociaal kapitaal en sociale cohesie, kan dat als basis dienen voor verdere investeringen en beleidsontwikkeling. Bovendien kan onderzoek naar de sociale impact helpen bij het identificeren van succesfactoren en uitdagingen in het functioneren van creatieve broedplaatsen. Door te begrijpen welke elementen bijdragen aan sociaal kapitaal en cohesie, kunnen broedplaatsen beter worden ontworpen en beheerd om deze doelen te bereiken.

In evaluaties van creatieve broedplaatsen wordt vaak gekeken wat een broedplaats kan betekenen voor de omgeving, de gebouweigenaar of investeerders. Echter, het perspectief van de gebruikers van creatieve broedplaatsen wordt vaak vergeten en is nog weinig onderzocht (Pratt, 2021; Gill, et al., 2019). Een van de weinige publicaties waarin creatieve broedplaatsen worden geëvalueerd vanuit het gebruikersperspectief is in het werk van Gill, et al. (2019). Daaruit blijkt dat ervaringen van gebruikers erg divers zijn, maar dat het werken op een broedplaats hen toegang biedt tot een behulpzame gemeenschap en zo ook sociaal kapitaal en sociale cohesie kan bieden. Door de diversiteit aan ervaringen is het belangrijk om meer onderzoek uit te voeren over creatieve broedplaatsen vanuit het gebruikersperspectief. Dit onderzoek kan beleidsmakers en betrokken partijen helpen om het huurdersperspectief beter te begrijpen. Hierdoor kunnen zij beter gefundeerde beslissingen nemen die bijdragen aan het functioneren van creatieve broedplaatsen.

1.4: Wetenschappelijke relevantie

Het organiseren van bottom-up initiatieven zoals creatieve broedplaatsen is uitdagend in een neoliberale wereld waar de focus ligt op geld en winst (Mens, et al., 2023). Beleidsmakers en overheden – die vaak betrokken zijn bij de financiering van broedplaatsen – evalueren hun investeringen voornamelijk vanuit een economische invalshoek. Deze benadering leidt tot een onderwaardering van de sociale en culturele opbrengsten van creatieve broedplaatsen (Pratt, 2021). Uit diverse onderzoeken blijkt dat creatieve broedplaatsen positieve sociale en culturele effecten hebben op zowel gebruikers als de omgeving (Mens, et al., 2023; Dovey, et al., 2016). Deze studies tonen aan dat broedplaatsen onder andere bijdragen aan de versterking van sociaal kapitaal en sociale cohesie. Echter, de manieren waarop deze sociale cohesie en het sociaal kapitaal zich manifesteren, blijven vaak abstract en onvoldoende onderzocht. In onderzoek wordt meestal niet diep ingegaan op de specifieke mechanismen van sociale netwerken en de daaruit komende hulpbronnen en cohesie binnen deze context (Pratt, 2021).

Dit onderzoek onderscheidt zich door deze lacune aan te pakken en specifiek te onderzoeken hoe het onderdeel zijn van en de tijdelijkheid van creatieve broedplaatsen het individueel sociaal kapitaal en de sociale cohesie tussen huurders beïnvloedt. Waar eerdere studies zoals die van Mens, et al. (2023) en Pratt (2021) de sociale voordelen van creatieve broedplaatsen in algemene termen hebben besproken, richt dit onderzoek zich op de concrete ervaringen van de huurders. Door deze gedetailleerde aanpak wordt er gepoogd een breder begrip te ontwikkelen van de sociale dynamieken binnen creatieve broedplaatsen. Het onderzoeken van deze sociale dynamieken op een complexer niveau houdt in dat er wordt gekeken naar de diepere mechanismen en processen die bijdragen aan

de vorming en het onderhoud van sociaal kapitaal en sociale cohesie. Dit omvat het analyseren van hoe huurders interacties opbouwen, welke vormen van samenwerking en steun er bestaan, en hoe deze relaties worden beïnvloed door de tijdelijke aard van hun werkplekken. Daarnaast wordt in dit onderzoek het concept van een *trajectory* geïntroduceerd, wat verwijst naar de levensloop en ontwikkeling van sociale relaties en netwerken binnen de broedplaats over tijd. Door te kijken naar hoe deze trajecten zich ontvouwen, kan inzicht worden verkregen in de dynamische aspecten van sociale cohesie en sociaal kapitaal, en hoe deze veranderen door de tijdelijkheid van de broedplaats.

Veel creatieve broedplaatsen opereren op tijdelijke locaties. Het tijdelijke karakter van creatieve broedplaatsen is echter nog weinig onderzocht. Wel is bekend dat het tijdelijk gebruik van gebouwen vaak leidt tot onzekerheid en instabiliteit voor de huurders. Wanneer een tijdelijke broedplaats sluit, worden de huurders gedwongen te verhuizen, wat leidt tot *displacement* (Colomb, 2012). Dit verschijnsel zorgt ervoor dat huurders zich in een kwetsbare positie bevinden, aangezien ze niet alleen hun werkplek, maar ook hun sociale en professionele netwerken kunnen verliezen. Door de invloed van tijdelijkheid op individueel sociaal kapitaal en sociale cohesie van huurders te onderzoeken, kan dit onderzoek inzicht bieden in de mate waarin deze onzekerheid en *displacement* een invloed heeft.

Hoofdstuk 2: Theoretisch Kader

In dit hoofdstuk wordt de bestaande theorie uiteengezet die relevant is voor het beantwoorden van de deel- en hoofdvragen van dit onderzoek. Eerst wordt context voor het ontstaan van creatieve broedplaatsen verkend en wordt de term creatieve broedplaats gedefinieerd. Daarna worden de sociale effecten van een creatieve broedplaats beschreven. Om deze sociale effecten goed te kunnen onderzoeken worden de concepten individueel sociaal kapitaal en sociale cohesie gebruikt. Deze worden beide toegelicht en gedefinieerd in 2.3. Als laatste wordt in 2.4 beschreven wat er bekend is over het tijdelijk gebruik van gebouwen en de invloed daarvan op gebruikers.

2.1: De creatieve economie en de context voor het ontstaan van creatieve hubs

Aan het einde van de 20^e eeuw vond er de-industrialisatie plaats in steden in de westerse wereld. Dit zorgde onder andere voor leegstand in fabrieken die zich in stedelijke gebieden bevonden. Daarnaast raakten veel mensen hun baan in fabrieken kwijt. De-industrialisatie leidde dan ook tot zowel economische, sociale als demografische gevolgen. Het verlies van banen en de economische herstructurering die hierop volgde, zorgde ervoor dat steden in verval raakten (Dovey, et al., 2016; Phelps & Miao, 2019). In de jaren erna, begon een verandering in stedelijke economieën van fabriekswerk naar een diensteneconomie. Een belangrijk onderdeel van deze nieuwe economie is de creatieve industrie (Cook et al., 2007).

De creatieve industrie is een breed begrip dat veel beroepen omvat. Het omvat beroepen die sterk gerelateerd zijn aan kunst zoals beroepen in de muziek, beeldende kunst, film en museum sector. Daarnaast omvat de creatieve industrie beroepen in uitgeverijen, media, marketing, ontwerpen, architectuur en mode (Throsby, 2008). De creatieve industrie wordt gezien als een grote drijfkracht achter de diensteneconomie die veel nieuwe kennis, innovatie en creativiteit produceert (Cunningham, 2006). Florida (2002) benoemt dat de huidige economie steeds afhankelijker wordt van creativiteit en de creatieve industrie. Hij zegt dat steden en regio's met een creatieve economie bloeiende en culturele gemeenschappen zijn, maar dat zij ook economisch succesvol zijn. Sinds geringe tijd zien ook beleidsmakers over de wereld de creatieve industrie als een kans voor steden om zich te ontwikkelen en economische groei te hebben.

Het aantal mensen dat werkzaam is in de creatieve industrie is enorm gegroeid. Dit is onder andere te herkennen in de toename in het aantal creatieve hubs, clusters, districten en wijken over de hele wereld (Pratt, 2021; Dovey, et al., 2016). In dit onderzoek gaat het over de creatieve hub, of in het Nederlands vaker de creatieve broedplaats genoemd. Net als het aantal mensen werkzaam in de creatieve industrie, is de hoeveelheid creatieve broedplaatsen de afgelopen tijd ook aanzienlijk toegenomen zowel internationaal als in Nederland (Gill, et al., 2019; Boswinkel & van Meerkerk, 2022). Echter, het idee van een hub is niet nieuw. Vanuit de klassieke economische theorieën wordt gesteld dat het clusteren van economische activiteiten van verwante sectoren in geografische regio's leidt tot voordelen. Door nabij elkaar te werken dragen hubs bij aan efficiëntere productieprocessen, betere toegang tot gespecialiseerde arbeidskrachten en leveranciers en een grotere uitwisseling van kennis en innovatie. Deze voordelen worden ook wel agglomeratievoordelen genoemd (Porter, 1998; Marshall, 1920; McCann, 2008). De creatieve industrie is een industrie die vaak is geclusterd en zich in stedelijke gebieden bevindt (Pratt, 2000). Een belangrijke reden hiervoor is dat binnen de creatieve

industrie het uitwisselen van kennis en informatie, vooral impliciete en informele kennis, belangrijk is voor het functioneren van die industrieën. In de creatieve industrie is de fysieke aanwezigheid van mensen op locatie en het kunnen hebben van *face-to-face* contact nodig om goed te kunnen werken. Dit fysieke contact is moeilijk te vervangen door technologie (Iber, 2007; Pratt, 2017; Pratt, 2021). De klassieke agglomeratievoordelen blijven dus geldig in de creatieve industrie wat clustering of het vormen van hubs voordelig maakt.

2.2 Definitie creatieve broedplaats

Het aantal creatieve broedplaatsen is de afgelopen jaren toegenomen en is een wereldwijd fenomeen geworden (Dovey, et al., 2016). Er bestaat echter niet één leidende definitie van wat een creatieve broedplaats is. In dit onderzoek wordt als basis de definitie van Pratt (2021) aangehouden en deze wordt aangevuld met enkele andere definities.

Hoewel Pratt (2021) de diversiteit van creatieve broedplaatsen erkent, beschrijft hij toch enkele gelijkenissen die hij verdeelt in drie dimensies. Ten eerste gaat het bij creatieve broedplaatsen om een verzameling van creatieve activiteiten op een locatie, meestal in één gebouw. Meestal is de ruimte in dit gebouw opgedeeld in kleinere individuele werkruimtes voor kleine ondernemingen of kunstenaars. Het gebouw heeft vaak oorspronkelijk een andere functie, bijvoorbeeld als fabriek, kantoorpand of overheidsgebouw. Ook volgens Boswinkel & van Meerkerk (2022) zijn creatieve broedplaatsen gebouwen of gebieden in steden met een voormalig andere functie zoals industrieterreinen, school- en overheidsgebouwen en oude havengebieden. Na de oorspronkelijke functie gebruiken nu kunstenaars en creatievelingen de gebouwen.

Ten tweede is er op een creatieve broedplaats een *community manager* aanwezig. Hun taak is het onderhoud en verhuur van de ruimtes in het pand. Daarnaast fungeren ze vaak ook als relatie onderhouder en entertainer. Zo faciliteren ze ontmoetingen, interacties, samenwerkingen en zorgen ze ervoor dat er wederzijds vertrouwen ontstaat onder de gebruikers van een creatieve broedplaats (Pratt, 2021; Merkel, 2015). Volgens Spinuzzi (2012) leidt het delen van hetzelfde gebouw namelijk niet automatisch tot interacties en samenwerkingen tussen verschillende gebruikers. Daarom is een belangrijke taak van de *community manager* dus ook het organiseren van sociale activiteiten waarin ontmoeting centraal staat (Merkel, 2015).

Ten derde dient een creatieve broedplaats als plek voor het uitwisselen van informele kennis en informatie en sociale support onder gebruikers (Pratt, 2021). Doordat er wordt samengewerkt in één gebouw is het makkelijker om sociale netwerken en sociaal kapitaal op te bouwen (Gandini, 2015; Gill, et al., 2019). Een creatieve broedplaats faciliteert de *face-to-face* contacten die belangrijk zijn in de creatieve industrie (Iber, 2007). In creatieve broedplaatsen zijn voornamelijk kleine en/of startende ondernemingen en kunstenaars gevestigd. Doordat zij over kleiner en/of jonger zijn, is de behoefte groter om deel uit te maken van een netwerk van creatieve bedrijvigheid. Het blijkt namelijk dat kleine en startende ondernemingen het meest productief zijn in *co-located* netwerken, waarbinnen zij onder andere risico's, kennis en vaardigheden kunnen delen en nieuwe business contacten opdoen (Scott, 2010). Naast het delen van kennis en informatie faciliteert een creatieve broedplaats ook de uitwisseling van fysieke materialen en maakt het samenwerkingen makkelijker mogelijk (Markusen & Johnson, 2006).

De balans waarin de drie dimensies (het gebouw, de rol van de *community manager* en het uitwisselen van informele kennis en informatie) die Pratt (2021) omschrijft aanwezig zijn, verschilt per creatieve

broedplaats. De balans wordt beïnvloed door het doel van de creatieve broedplaats en de exacte mix van huurders en hun werkveld op de broedplaats (Pratt, 2021).

Het doel van creatieve broedplaatsen kan dus per locatie verschillen. Vaak hangt het doel samen met wie de broedplaats bekostigt, dit kan zowel publiek als privaat zijn. In het masteronderzoek van Verschoor (2009) wordt een onderscheid gemaakt tussen verschillende soorten broedplaatsen met verschillende doelen:

- *Expose* broedplaatsen: Dit type broedplaats is gericht op het presenteren van cultuurproducties aan bezoekers. Ze bieden mogelijkheden aan kunstenaars en creatieve ondernemers om hun werk te presenteren aan bezoekers. Ze bieden een platform voor culturele uitwisseling en zichtbaarheid. Ze zijn het meest geschikt in woonomgevingen in en rondom het stadscentrum.
- *Interact* broedplaatsen: Hierbij ligt de nadruk op interactie tussen gebruikers van de broedplaats en buurtbewoners. Ze creëren een omgeving waar kennisuitwisseling, co-creatie en netwerkvorming centraal staan, om zo innovatie en gezamenlijke projecten te stimuleren. Ze zijn waardevol in wijken met een lage sociaaleconomische status en veel stadsvernieuwingsprojecten.
- *Attract* broedplaatsen: Dit type broedplaats is bedoeld voor levendige creatieve activiteiten en diverse culturele publieksevenementen die samen een sterk imago kunnen opbouwen en publiek kunnen aantrekken. Ze passen goed in leegstaande kantoren en industriegebieden.

De creatieve broedplaatsen die in dit onderzoek aan bod komen zijn *interact* broedplaatsen.

Verder zijn creatieve broedplaatsen soms gevestigd in tijdelijke gebouwen. Tijdelijke gebouwen zijn meestal goedkoper om te huren of te gebruiken dan permanente panden en het kan een goede invulling zijn van leegstaande commerciële of publieke gebouwen. Bovendien bieden tijdelijke locaties meer flexibiliteit, waardoor creatieve gemeenschappen gemakkelijker kunnen experimenteren, samenwerken en nieuwe ideeën kunnen uitproberen zonder langdurige financiële verplichtingen aan te gaan (De Jong, 2015; Markusen & Johnson, 2006). In 2.4 wordt meer verteld over het tijdelijk gebruik van gebouwen.

2.3: Invloed van creatieve broedplaatsen

Creatieve broedplaatsen hebben het vermogen om de omliggende ruimte op te waarderen (Mens, et al., 2023). Dit onderzoek focust zich op de sociale invloeden van een creatieve broedplaats op de huurders. Dit wordt gedaan aan de hand van de begrippen individueel sociaal kapitaal en sociale cohesie. Beide worden hieronder toegelicht.

2.3.1: Individueel sociaal kapitaal

De gebruikers van een creatieve broedplaats delen de ruimte in het gebouw waar de broedplaats is gevestigd en werken dichtbij elkaar. Veel relaties tussen mensen en bedrijven kunnen worden gevormd doordat ze dichtbij elkaar zijn gevestigd (Lechner & Dowling, 2003). Geografische nabijheid van bedrijven maakt informeel contact mogelijk, wat weer de overdracht van (impliciete) kennis en hulpbronnen faciliteert (Boschma, 2005). Geografische nabijheid en de voordelen die daaruit voort kunnen komen zijn vooral van invloed op kleine ondernemingen of zzp'ers, omdat zij over minder interne kennis en minder hulpmiddelen beschikken dan grote bedrijven (Green, et al., 2000). Kleine ondernemingen en zzp'ers zijn verder vaak gevestigd in de buurt waar ze wonen en daarom fungeert

de buurt zowel als leef- en werkdomein. De kans is daarmee ook groot dat een aanzienlijk deel van hun ondersteuningsnetwerk zich in de buurt bevindt. Het ondersteuningsnetwerk bestaat uit contacten en hulpbronnen die beschikbaar zijn voor ondernemers en zzp'ers (Johannisson, 2011).

Maatschappelijke organisaties en creatieve broedplaatsen hebben een belangrijke rol in het vormen van sociale netwerken in buurten. Zij kunnen activiteiten organiseren en een ruimte faciliteren waar mensen elkaar kunnen ontmoeten, wat leidt tot meer individueel sociaal kapitaal (Purdue, 2001). Het is dus te verwachten dat het werken in een creatieve broedplaats zal bijdragen aan het vergroten van sociale netwerken en het sociaal kapitaal van de gebruikers (Gill, et al., 2019). Broedplaatsen kunnen dienen als sociale lijm die ervoor zorgt dat mensen blijven plakken op een plek, omdat ze connecties met andere mensen bieden en op die manier ook individueel sociaal kapitaal kunnen bieden (Lee, 2019). De vraag is echter hoe de creatieve broedplaats dit beïnvloedt: hoe zien die sociale netwerken eruit en hoe verkrijgt iemand meer sociaal kapitaal? Om hier achter te komen is het eerst belangrijk om het begrip sociaal kapitaal te definiëren.

Sociaal kapitaal is een begrip dat in veel verschillende wetenschappelijke disciplines wordt gebruikt. Enkele grondleggers van het begrip zijn Bourdieu (1977), Coleman (1988) en Putnam (1993). Sociaal kapitaal kan zowel worden begrepen vanuit een collectief als een individueel perspectief. In dit onderzoek wordt gefocust op het individuele perspectief en dus op individueel sociaal kapitaal. Individueel sociaal kapitaal verwijst naar de mate waarin een individu toegang heeft tot hulpbronnen, informatie en ondersteuning via zijn of haar sociale netwerken en relaties. Het omvat de connecties, relaties en netwerken die een persoon heeft, evenals de voordelen die hij of zij kan halen uit deze verbindingen, zoals kansen, steun en informatie. Individueel sociaal kapitaal kan van invloed zijn op verschillende aspecten van het leven, waaronder werkgelegenheid, gezondheid, welzijn en sociale mobiliteit. Het wordt gezien als een waardevolle hulpbron die mensen kan helpen bij het bereiken van hun doelen en het omgaan met uitdagingen in het dagelijks leven (Pena-López & Santos, 2017).

Beschikbaar en ingezet sociaal kapitaal

Binnen individueel sociaal kapitaal kan er onderscheid gemaakt worden tussen beschikbaar sociaal kapitaal en ingezet sociaal kapitaal. Met beschikbaar sociaal kapitaal wordt gerefereerd aan alle potentiële mobiliseerbare sociale hulpbronnen die een individu tot zijn beschikking heeft. Het ingezet sociaal kapitaal refereert daarentegen naar de daadwerkelijke gemobiliseerde hulpbronnen die zijn ingezet tot iets waardevols voor een individu (Lin, 2001). Volgens Lin (2001) is het belangrijk om niet alleen te kijken naar de aanwezigheid van sociale connecties, maar ook naar de effectieve benutting ervan. Als er namelijk alleen wordt gekeken naar het beschikbaar sociaal kapitaal, kan er een overschatting worden gemaakt van de daadwerkelijke voordelen die een individu uit zijn of haar sociale netwerken kan halen. Mensen moeten namelijk ook bereid zijn om toegang tot hun hulpmiddelen te geven (Flap, 1999; Van Der Gaag & Sniijders, 2005). Het is daarom belangrijk om in onderzoek naar sociaal kapitaal indicatoren toe te voegen die gaan over de beschikbaarheid van elke hulpbron.

Bonding en bridging kapitaal

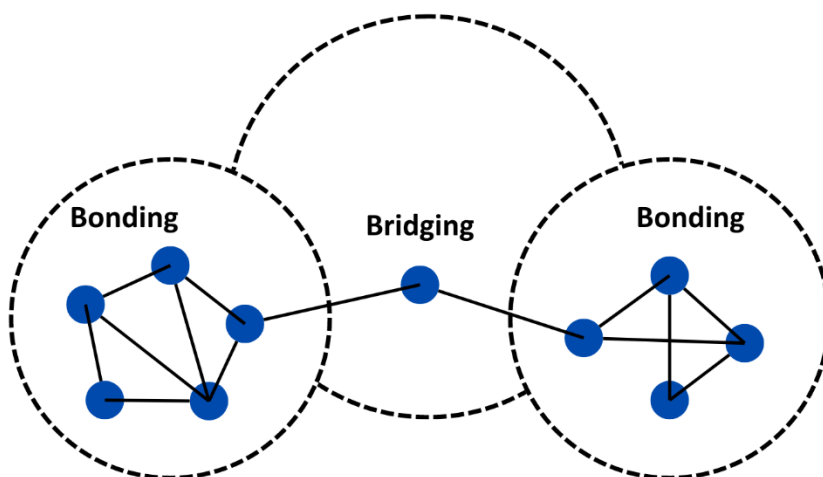
Binnen individueel sociaal kapitaal kan er daarnaast onderscheid worden gemaakt tussen *bonding* en *bridging* kapitaal. *Bonding* kapitaal omvat relaties met frequentie interactie, veel emotionele intensiteit en intimiteit en sterke gevoelens van wederkerigheid. De relaties worden gekenmerkt door homogeniteit en worden meestal gevormd tussen individuen met vergelijkbare kenmerken als

zichzelf. Voorbeelden van *bonding* kapitaal zijn familie en vrienden. *Bonding* kapitaal kan goede sociale en psychologische hulpbronnen bieden aan een individu. Het kan gevoelens van wederkerigheid en vertrouwen vergroten en bijdragen aan gevoelens van sociale solidariteit en sociale cohesie. Te veel *bonding* kapitaal kent echter ook negatieve gevolgen. Het kan bijvoorbeeld leiden tot een *narrow sense of self* (Putnam, 2000), en ondanks dat onder *bonding* kapitaal de sociale cohesie wordt vergroot, gaat dit ten kosten van informatie-uitwisseling met mensen buiten dit dichte netwerk. Dit kan bijdragen aan sociale isolatie en sociale fragmentatie (Granovetter, 1973; Rademacher & Wang, 2014).

Bridging kapitaal omvat daarentegen relaties met minder frequente interactie, lagere niveaus van emotionele intensiteit en intimiteit en lagere gevoelens van wederkerigheid. Dit type relatie is verder minder homogeen dan bij *bonding* kapitaal en wordt juist gevormd met een divers pallet aan mensen. *Bridging* kapitaal heeft de kracht om individuen te koppelen aan waardevolle hulpbronnen, die niet beschikbaar zijn in het naar binnen gerichte *bonding* kapitaal. Het kan worden gezien als brug tussen verschillende sociale groepen die bijdraagt aan de uitwisseling van kansen en informatie met mensen buiten de eigen bubbel. *Bridging* kapitaal kan net zoals *bonding* kapitaal bijdragen aan een toenemend gevoel van sociale cohesie, hoewel ze niet altijd gevoelens van wederkerigheid en vertrouwen oproepen. Echter als iemand zijn netwerk enkel bestaat uit zwakkere relaties die *bridging* kapitaal kenmerkt, kan dit gevoelens van sociale vervreemding en individualisme veroorzaken (Granovetter, 1973; Rademacher & Wang, 2014). Zie figuur 2.1 voor een visuele weergave van *bonding* en *bridging* kapitaal.

Zowel *bonding* als *bridging* kapitaal is belangrijk voor ondernemers – vooral in de pre-start-up of start-up fase van een bedrijf – om als bedrijf te overleven en te kunnen groeien (Davidsson & Honig, 2003). Een sociaal netwerk met een goede balans tussen de twee soorten kapitaal is dus belangrijk voorwaarde voor een succesvolle onderneming (Lechner, et al., 2006).

Figuur 2.1: *Bonding* en *bridging* kapitaal

Bron: Eigen afbeelding gebaseerd op figuur van Schmid, et al. (2022)

2.3.2: Sociale Cohesie

Het volgende concept dat wordt uitgewerkt in dit onderzoek is sociale cohesie. Een hogere mate van sociale cohesie in een gemeenschap of samenleving is vaak gewenst in beleid en wordt gezien als iets positiefs. Het kan bijdragen aan sociale stabiliteit en het welzijn van een gemeenschap (Lockwood, 1999). Zo benoemen bijvoorbeeld Kleinhans en Bolt (2010) dat leefbaarheid en het functioneren van de wijk voor een groot deel wordt beïnvloed door de mate van sociale cohesie in de wijk.

Net zoals sociaal kapitaal, is sociale cohesie een populair begrip in zowel de academische als de beleidswereld. Een duidelijke definitie van sociale cohesie bestaat echter niet, en deze varieert tussen verschillende onderzoeken (Osberg, 2003). Schuyt (1997) beschrijft dat sociale cohesie als de interne bindingskracht van een sociaal systeem. Uit deze beschrijving kan worden gehaald dat sociale cohesie dus een systeemkenmerk is en geen persoonskenmerk. Daarnaast kan sociale cohesie gerelateerd zijn aan verschillende sociale systemen. Voorbeelden van sociale systemen zijn een vereniging of een samenleving (Bolt & Torrance, 2005). Sociale cohesie kan zich verder manifesteren op verschillende schaalniveaus. Het kan worden bestudeerd op het niveau van nationale staten, op regionaal niveau, binnen en tussen plaatselijke gemeenschappen, groepen of organisaties. Het aanwezig zijn van sociale cohesie op een schaalniveau leidt echter niet per definitie tot sociale cohesie op een ander schaalniveau (de Hart, 2002).

Sociale cohesie op het schaalniveau van de buurt verwijst volgens De Hart, et al. (2002) naar uiteenlopende zaken zoals de mate waarin buurtbewoners bereid zijn elkaar te helpen, normen en waarden delen, met elkaar kunnen opschieten, de gehechtheid aan de buurt en de mate waarin bewoners elkaar vertrouwen. In een onderzoek van Bolt & Torrance (2005) over stedelijke herstructurering en sociale cohesie definiëren ook zij sociale cohesie op het niveau van de buurt. Sociale cohesie op buurtniveau is volgens Bolt & Torrance (2005) te onderscheiden in drie verschillende dimensies:

- 1) De mate van sociale participatie via sociale interactie en formele participatie;
- 2) De mate waarin er gelijkgerichte opvattingen bestaan over de (ongeschreven) regels in de buurt;
- 3) De identificatie met de buurt.

Tussen de drie dimensies bestaat er een samenhang. Meestal zal sterke sociale cohesie in een dimensie ook betekenen dat er sterke sociale cohesie in een andere dimensie is. Het is echter mogelijk dat de dimensies onafhankelijk van elkaar bestaan. In buurten met weinig sociale interactie is het bijvoorbeeld nog steeds mogelijk dat buurtbewoners gelijke opvattingen hebben en zich verbonden voelen met de buurt (Van der Horst, et al., 2001). In dit onderzoek wordt de definitie van Bolt & Torrance (2005) van sociale cohesie aangehouden. Hun definitie is echter op het schaalniveau van de buurt geformuleerd. In dit onderzoek is het schaalniveau echter de creatieve broedplaats. Dat leidt tot de volgende drie dimensies:

- 1) De mate van sociale participatie via sociale interactie en formele participatie binnen de creatieve broedplaats;
- 2) De mate waarin er gelijkgerichte opvattingen bestaan over de (ongeschreven) regels in de creatieve broedplaats;
- 3) De identificatie met de creatieve broedplaats.

Het is te verwachten dat er onder huurders van een creatieve broedplaats een hogere mate van sociale cohesie ontstaat. Huurders in een creatieve broedplaats hebben vaak vergelijkbare doelen en interesses in kunst en creativiteit. Deze gedeelde doelen en interesses creëren een sterke basis voor samenwerking en onderlinge steun (Pratt, 2021). Daarnaast is het te verwachten dat er op een creatieve broedplaats sociale interacties plaats vinden tussen de huurders, omdat ze hetzelfde gebouw delen en elkaar dus makkelijk tegenkomen (Gandini, 2015). Bovendien is er bij creatieve broedplaatsen een *community manager* aanwezig die ontmoeting, interactie en samenwerking faciliteert door sociale activiteiten te organiseren (Merkel, 2015; Pratt, 2021). Op het schaalniveau van buurten zorgt het hebben van ontmoetingsplekken en gezamenlijke activiteiten ervoor dat er een hogere mate van sociale cohesie ontstaat (Lenzi, et al., 2012). Het is daarom te verwachten dat dit op het schaalniveau van de creatieve broedplaats ook het geval zal zijn.

2.3.3: Verschil sociale cohesie en sociaal kapitaal

De concepten sociale cohesie en individueel sociaal kapitaal raken elkaar in bepaalde opzichten. In verschillende definities van sociale cohesie wordt de mate van sociaal kapitaal als component van sociale cohesie gezien (Forrest & Kearns, 2001). Het hebben van veel sociaal kapitaal betekent echter niet per se dat er ook een sterke sociale cohesie is (Chan, et al., 2006).

In dit onderzoek wordt echter gebruik gemaakt van het concept individueel sociaal kapitaal. Vanuit een analytisch perspectief richt individueel sociaal kapitaal zich op de netwerken die een individu heeft en de voordelen die daaruit gehaald kunnen worden (Pena-López & Santos, 2017). Bij deze opvatting is individueel sociaal kapitaal een persoonskenmerk. Daarentegen is sociale cohesie een systeemkenmerk en gaat het over de verbondenheid die als collectief wordt gevormd (Schuyt, 1997).

2.4: Tijdelijk gebruik van gebouwen

Het tijdelijk gebruiken van ruimtes is een stedelijke trend geworden en wordt gezien als een kans voor stedelijke herwaardering en vernieuwing. Vaak wordt het tijdelijk gebruik van ruimte gezien als voordelig voor alle betrokken partijen: creatieve ondernemers, lokale gemeenschappen, landeigenaren, gebiedsontwikkelaars en overheden (Berwyn, 2013).

Het tijdelijk gebruik van gebouwen wordt dus vaak als positief ervaren. Het wordt gezien als middel om kritiek te leveren op de huidige manier van het gebruik van gebouwen en om verandering te stimuleren (Oswalt, et al., 2013). Het wordt ook gezien als een manier om lokale gemeenschappen een grotere rol te geven bij stedelijke transformatieprocessen. Het kan de betrokkenheid van de gemeenschap vergroten en hun invloed versterken bij het vormgeven van de stedelijke ruimte (Fabian & Samson, 2016; Andres, 2013). Het tijdelijk gebruik van ruimte wordt gezien als een waardevolle aanpak omdat het nieuwe manieren van stedelijke ontwikkeling introduceert en alternatieve ervaringen biedt van bepaalde locaties. Dit impliceert dat tijdelijk gebruik van ruimte kan leiden tot innovatieve benaderingen van stadsplanning en kan helpen bij het transformeren van ruimtes op een manier die anders misschien niet zou worden overwogen (Németh & Langhorst, 2014).

Daarnaast wordt het tijdelijk gebruik van gebouwen gebruikt als middel om leegstand tegen te gaan. Het wordt gezien als een instrument dat gebruikt kan worden om tijdelijk de kloof te dichten tot er weer een vaste bestemming gevonden kan worden voor een gebouw. Dit is positief voor de eigenaar van het pand maar ook voor overheden, omdat het tijdelijk gebruik van leegstaande ruimtes kan voorkomen dat gebieden verlaten worden door ze levendig te houden met activiteiten (Madanipour,

2018). Daarnaast biedt het tijdelijk gebruik van ruimtes lage prijzen aan gebruikers, zoals creatieve ondernemers en lokale gemeenschappen. Dit zorgt voor toegang tot ruimte tegen lage kosten en biedt een kans aan gebruikers om ruimte te gebruiken die anders niet betaalbaar zou zijn. Dit maakt het mogelijk om te experimenteren en nieuwe vaardigheden op te doen. Bovendien kan het als opstap naar een nieuwe carrière dienen of het opzetten van een bedrijf mogelijk maken (Madanipour, 2018; Colomb, 2012; Andres, 2013; Németh & Langhorst, 2014).

Echter, het tijdelijk gebruik van ruimte heeft verschillende betekenissen en gevolgen voor verschillende partijen. Naast dat het kansen biedt, stelt het ook de gebruikers van een tijdelijk gebouw (creatieve ondernemers en de lokale gemeenschap) bloot aan onzekerheid en kwetsbaarheid (Madanipour, 2018). Vooral voor gebruikers met beperkte toegang tot middelen wordt de kwetsbaarheid vergroot. Na het sluiten van een tijdelijke locatie moeten de gebruikers van de locatie namelijk ergens anders naartoe, deze *displacement* kan veel onzekerheid met zich mee brengen (Colomb, 2012). Wanneer een tijdelijke ruimte wordt opgeheven, zijn er verschillende uitkomsten mogelijk: 1) Gebruikers accepteren dat ze moeten verhuizen en verplaatsen hun activiteiten naar een andere locatie en gaan van daaruit door. 2) Gebruikers onderhandelen zodat ze gevestigd kunnen blijven op de oorspronkelijke locatie en bereiken soms een compromis waarbij een nieuwe functie samen kan bestaan naast de tijdelijke functie. 3) Gebruikers worden *displaced* en zijn gestopt met hun activiteiten omdat ze geen geschikte nieuwe plek kunnen vinden (Colomb, 2012).

Zoals benoemd zijn de huurkosten vaak laag bij tijdelijke locaties. Er is echter weinig investeringsveiligheid, het rendement op de investering is instabiel en het risico op verlies is hoog. Dit komt omdat het erg onzeker kan zijn wanneer een tijdelijke locatie exact stopt (Németh & Langhorst, 2014). Dit voegt toe aan de onzekerheid en kwetsbaarheid van gebruikers.

2.4.1: De invloed van tijdelijke creatieve broedplaatsen op sociaal kapitaal en sociale cohesie

Het tijdelijk gebruik van gebouwen beïnvloedt de sociale netwerken van de gebruikers. Creatieve broedplaatsen bieden namelijk een setting waarin individuen elkaar kunnen ontmoeten en sociale netwerken kunnen opbouwen (Purdue, 2001; Gill, et al., 2019). Netwerken worden gevormd door specifieke tijd en ruimte (Comunian, 2017). Wanneer een creatieve broedplaats met een tijdelijk karakter moet sluiten, beïnvloedt dit de gevormde sociale relaties, omdat de geografische nabijheid en de gefaciliteerde plek dan niet meer aanwezig zijn.

Het ontwikkelen van diepgaande connecties met andere huurders wordt bemoeilijkt door de tijdelijke aard van creatieve broedplaatsen. De onzekerheid over de openingstijd en de soms snelle doorstroming van huurders maken dit lastig. Echter, het hebben van diepgaande connecties is essentieel om robuust sociaal kapitaal op te bouwen (Gill et al., 2019).

De onzekere openingstijd van creatieve broedplaatsen kan leiden tot een gebrek aan lange termijn betrokkenheid onder huurders, wat de ontwikkeling van sterke sociale connecties en het gevoel van sociale cohesie kan belemmeren (Gill et al., 2019). Hoewel er vaak activiteiten worden georganiseerd om sociale interacties te bevorderen, bieden deze mogelijk geen stabiele omgeving voor het opbouwen van duurzame sociale relaties. De onzekerheid die gepaard gaat met tijdelijke broedplaatsen vereist flexibiliteit en constante aanpassingen van de huurders, wat zowel een kracht als een uitdaging kan zijn voor de sociale cohesie (Gill et al., 2019).

Kortom, hoewel de tijdelijke aard van creatieve broedplaatsen innovatie en aanpassingsvermogen stimuleert, brengt het ook uitdagingen met zich mee voor het opbouwen van lange termijn sociale cohesie en sociaal kapitaal onder huurders vanwege de instabiliteit van de openingstijd en constante veranderingen binnen deze omgevingen (Gill et al., 2019).

Hoofdstuk 3: Context hoofdstuk

In dit hoofdstuk worden de twee *casestudies* die worden behandeld in dit onderzoek toegelicht. Beide casestudies zijn locaties van de organisatie Leegstandoplossers Amsterdam en Utrecht. Eerst wordt daarom kort toegelicht wat deze organisatie doet. Daarna worden beide *casestudies* kort beschreven en wordt ook de wijk of het dorp waarin de *casestudy* is gelegen toegelicht.

3.1: Leegstand Oplossers Amsterdam en Utrecht

De hoofd- en deelvragen worden beantwoord aan de hand van twee casestudies van locaties van Leegstand Oplossers Amsterdam [Lola] en Leegstand Oplossers Utrecht [Lou]. Lola bestaat sinds 2014 en benut leegstand voor het creëren van maatschappelijke initiatieven. In voormalige kantoorpanden of gemeentelijk vastgoed faciliteren ze ruimte voor gebruikers die geen commerciële huren kunnen betalen: kunstenaars, culturele en maatschappelijke ondernemers en bewonersinitiatieven. Ook nodigen ze (kleinschalige) lokale horeca-partijen of andere activiteiten met een openbare functie uit om zich te vestigen in een locatie van Lola. Op deze manier moeten de locaties levendige en interactieve plekken worden. Essentieel in de visie van Lola is de lokale inbedding. Een project start met een kwartiermaker (*community manager*) afkomstig uit de directe omgeving, die de behoeftes van de buurt vertaalt in een concept en vervolgens ook zoveel mogelijk lokale huurders werft. De kwartiermaker brengt de huurders van een broedplaats bij elkaar door middel van het organiseren van activiteiten. Daarnaast verbinden de kwartiermakers zo veel mogelijk omwonenden met partijen die aanwezig zijn in een broedplaats en organiseren zij activiteiten voor buurtbewoners. Tevens is de kwartiermaker vaak verantwoordelijk voor het beheer en onderhoud van locaties van Lola. De kwartiermakers bepalen ook wie de ruimtes huurt, desondanks zijn er wel richtlijnen waar zij zich aan dienen te houden. Kandidaat huurders kunnen zich melden na een oproep, meestal via sociale media en/of ze bezoeken een bezichtiging op locatie. Daarna wordt vaak gevraagd aan een kandidaat huurder een mail te sturen of een online formulier in te vullen waarin ze aangeven: wie ze zijn, wat ze doen, waarvoor ze de ruimte willen gebruiken en wat ze willen bijdragen aan het pand, de omgeving of de gemeenschap. In principe worden er alleen ruimtes geboden aan partijen die geen commerciële huren kunnen betalen.

Lola is sinds de oprichting gegroeid tot een organisatie die meestal vijf tot zeven panden beheert. De panden liggen meestal in Amsterdam, maar momenteel heeft Lola ook locaties in Lelystad, Almere en Hilversum. In 2020 is ook Lou opgericht met dezelfde visie en doelen, maar lokaal ingebed in Utrecht en omstreken. In 2024 hebben Lola en Lou samen 15 locaties in beheer op verschillende plekken (zie tabel 3.1). Daarnaast zijn er ook ongeveer 20 locaties van Lola en Lou die gesloten zijn.

Tabel 3.1: Huidige locaties van Lola en Lou

Naam	Stad	Beginjaar	Lola	Lou
Lola Luid #3	Amsterdam	2018		
Paas 8	Amsterdam (Zuidoost)	2020		
Paas 6	Amsterdam	2021		
Blauwe Huis	Amsterdam	2021		
Cultuurdome	Almere (Buiten)	2021		
Lola Lieven	Amsterdam (Nieuw-West)	2022		
Spot!	Lelystad	2022		
Now's the time	Almere (Centrum)	2022		
't Lou-vre	Soest	2022		
Vonk #2	Hilversum-Oost	2023		
Lab LOU	Zeist	2024		
Louf	Amersfoort	2024		
De Clou	De Bilt	2024		
Verspil-me-niet-centrum	Lelystad	2024		
Stek Oost	Amsterdam	2024		

3.2: Keuze casestudies

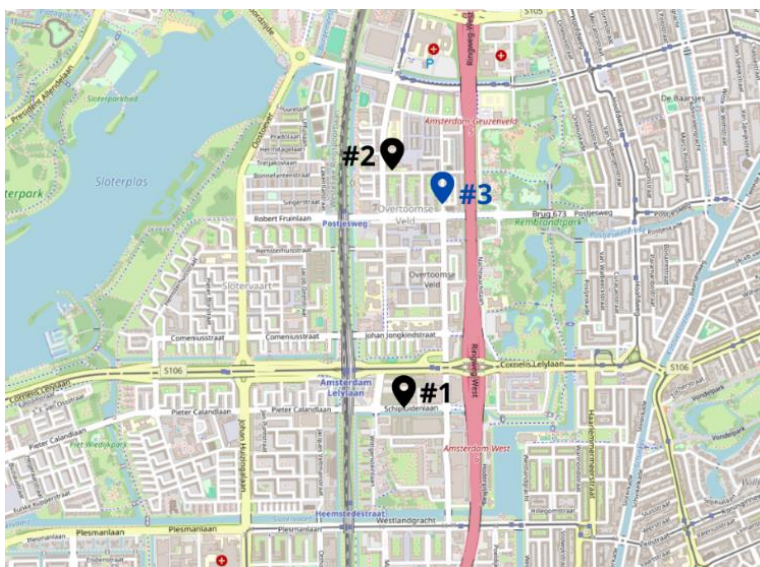
In dit onderzoek zijn twee *casestudies* behandeld. Dit zijn Lola Luid in Amsterdamse buurt Overtoomse Veld en Buro Lou in Bilthoven. Beide locaties zijn gekozen omdat het broedplaatsen zijn met een *interact* functie, waarbij de nadruk ligt op interactie tussen gebruikers van de broedplaats en buurtbewoners (Verschoor, 2009). Lola Luid is gekozen als *casestudie* vanwege de relatief lange openingsduur van bijna zes jaar. Hierdoor is de locatie al geruime tijd operationeel en bevindt het zich momenteel in een fase van volle activiteit. Buro Lou is daarentegen geselecteerd omdat de locatie op 1 januari 2024 is gesloten. Hierdoor kan de invloed van tijdelijkheid op het individueel sociaal kapitaal en de sociale cohesie goed worden onderzocht. De geografische context van beide locaties is echter verschillend. In de volgende paragrafen worden beide locaties toegelicht en wordt ook de geografische context van beide locaties beschreven.

3.3: Lola Luid

De eerste locatie van Lola die in 2014 werd geopend was Lola Luid #1. Dit was een voormalig schoolpand in de wijk Westlandgracht in Amsterdam Nieuw-West. Lola Luid was niet alleen een werkplek voor kunstenaars, creatievelingen, maatschappelijke organisaties en lokale startups, maar vooral een ontmoetingsplek voor de buurt. Samen met bewoners werden er activiteiten georganiseerd. De kwartiermakers kwamen zelf ook uit de buurt en hebben veel bewoners betrokken bij de locatie. Vanaf 2015 verhuisde Lola Luid naar de tweede locatie in Overtoomse Veld. Sinds 2018 is Lola Luid gevestigd op de inmiddels derde locatie een aantal straten verderop van Lola Luid #2, nog steeds in Overtoomse Veld (zie figuur 3.1 voor een kaart van alle drie de locaties van Lola Luid). Lola Luid moest telkens verhuizen omdat het tijdelijke locaties betreft. Bij de verhuizing van Lola Luid #1 naar Lola Luid #2 verhuisde ongeveer driekwart van de huurders mee en bleven ook dezelfde twee kwartiermakers werkzaam. Bij de tweede verhuizing naar Lola Luid #3 was het aandeel huurders dat meeverhuisde kleiner en werden de kwartiermakers drie huurders uit Lola Luid #2.

In Lola Luid #3 zijn nu al zes jaar ruim 80 ondernemers en kunstenaars gevestigd die zowel voltijd als deeltijd actief zijn. De meeste huurders beschikken over een eigen ruimte, maar er zijn ook huurders die samen een ruimte delen. Er is een breed scala aan creatieve ondernemers gevestigd, zoals: muzikanten, modeontwerpers, fotografen, coaches, bijlesgevers en keramiekmakers. Daarnaast is er een kringloop met een café, een kapper, een circusschool en wordt er karateles en muziekles gegeven. Verder is er elke dinsdag een gratis bakkerij waarbij buurtbewoners gratis brood dat over is van supermarkten op kunnen halen. Ook wordt sinds begin 2024 elke donderdag Live Lola georganiseerd. Dit is een *open mic* voor muzikanten en andere artiesten die willen optreden. Tijdens deze avond wordt er voor een lage prijs soms ook eten aangeboden. Daarnaast worden er evenementen voor de buurt zoals iftars en een lunch op 5 mei georganiseerd. Zie figuur 3.2 voor een foto impressie van Lola Luid.

Figuur 3.1: Ligging van Lola Luid #1, #2 en #3 in Amsterdam Nieuw-West

Bron: OpenStreetMap met eigen bewerkingen, 2024

Figuur 3.3: Foto impressie van Lola Luid #3

3.3.1: Overtoomse Veld in Nieuw-West Amsterdam

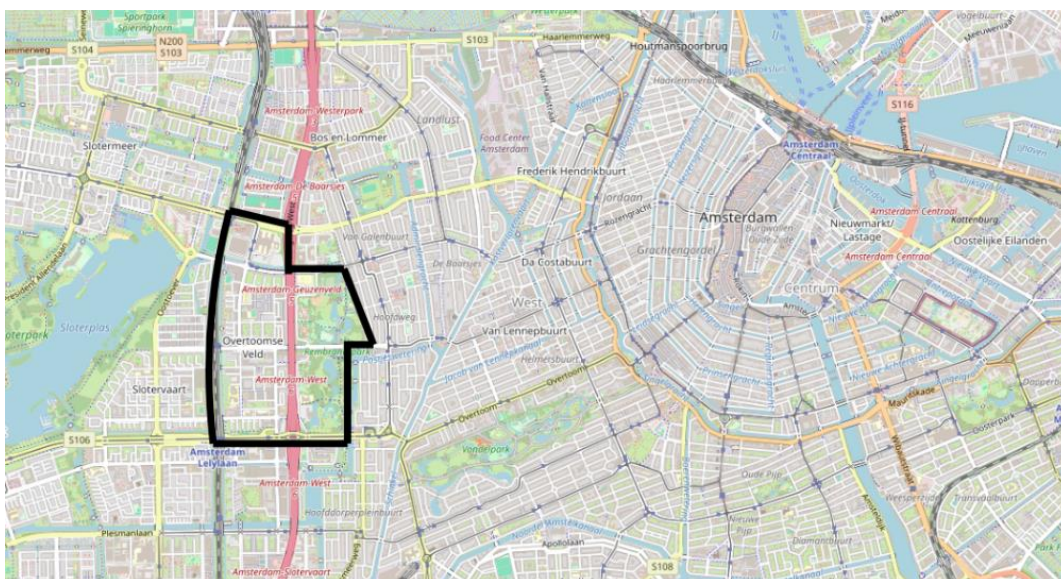
De wijk Overtoomse Veld is een wijk in Amsterdam (zie figuur 3.3). De wijk is ontstaan tijdens de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog in Nederland. Overtoomse Veld behoort tot het stadsdeel Slotervaart wat is gebouwd in de jaren vijftig en zestig in het kader van het Algemeen Uitbreidingsplan. De woonblokken werden zo gebouwd zodat er veel ruimte ontstond voor groen en open gebieden. Deze nieuwe woonblokken moesten een oplossing bieden voor de woningnood van jonge gezinnen. De woningen werden in een rap tempo gebouwd met relatief betaalbare appartementen (Mens, 2019). Na een aantal jaren kampte Overtoomse Veld en omliggende wijken met leefbaarheidsproblemen en een achteruitgang van de fysieke leefomgeving. In 2007 werd Overtoomse Veld opgenomen in het Krachtwijkenbeleid. Dit beleid richtte zich op het verbeteren van de leefbaarheid en sociale cohesie in de wijk. Zo moesten de levensomstandigheden van bewoners verbeterd worden en moesten achterstanden verminderen (Permentier, et al., 2013).

Momenteel zit de wijk in een proces van stedelijke herstructurering. Een deel van de sociale woonvoorraad is gesloopt en vervangen door particuliere huur. Waar in 2007 zo goed als 100% van

de woonvoorraad bestond uit sociale huur (Gemeente Amsterdam, 2007), is dat in 2023 slechts 39% (zie figuur 3.5) (CBS, 2023). Verder is de gemiddelde woningwaarde in Overtoomse Veld van €171.000 in 2013 tot €418.00 in 2023 gestegen, wat een toename van 144% is (CBS, 2013; CBS, 2023). Verder is Overtoomse Veld een diverse wijk met bewoners met veel verschillende migratieachtergronden (zie figuur 3.4). Ook vergeleken met het gemiddelde van Amsterdam blijkt Overtoomse Veld een wijk met een relatief hoog aandeel inwoners met een migratieachtergrond (Gemeente Amsterdam, 2024).

Daarnaast is 39% van de bewoners hoogopgeleid, 32% middelbaar opgeleid en 29% laagopgeleid (zie figuur 3.7). Het gemiddelde inkomen per bewoner is €28.243. Het gemiddelde inkomen per inwoner in Overtoomse Veld ligt onder het gemiddelde van Amsterdam (CBS, 2022). De grootste leeftijdsgroep in de wijk is tussen de 25-45 jaar, wat het een relatief jonge wijk maakt (CBS, 2023).

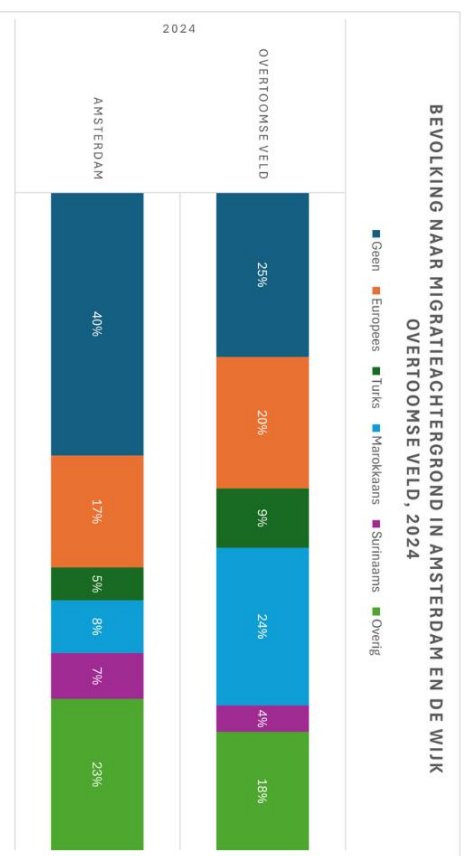
Figuur 3.3: Grenzen van de buurt Overtoomse Veld in Amsterdam Nieuw-West

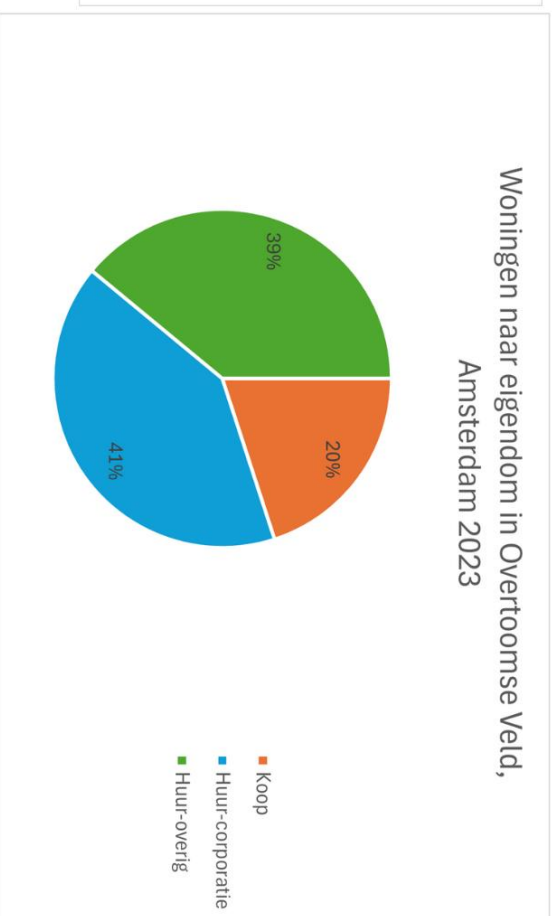
Bron: OpenStreetMap met eigen bewerkingen, 2024

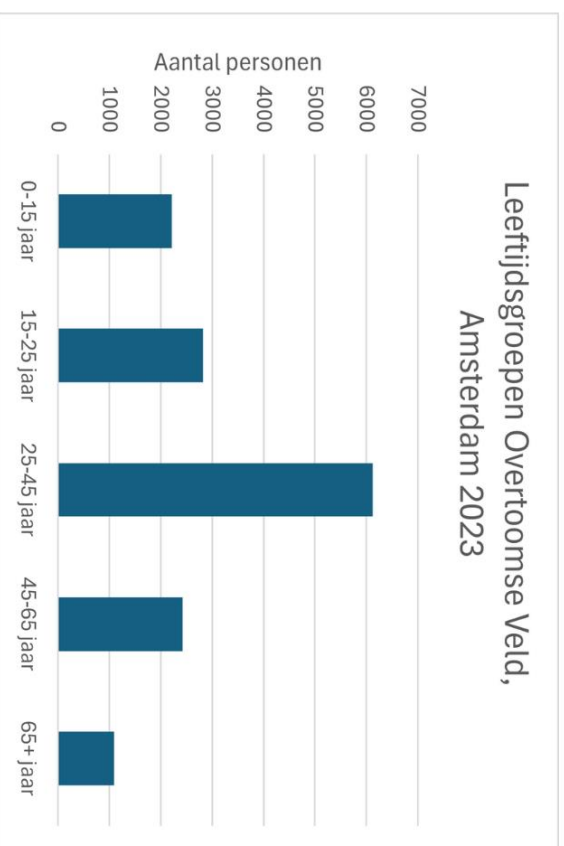
Figuur 3.4

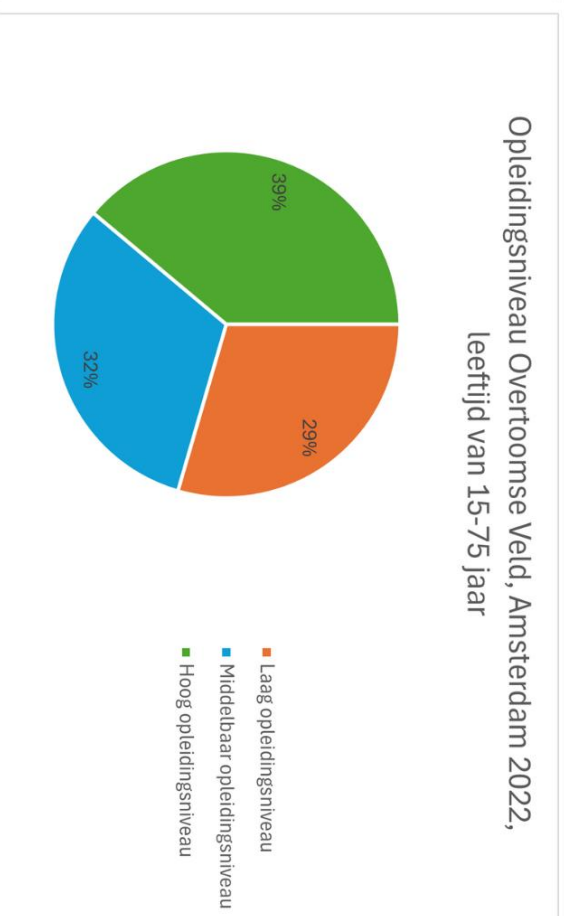
Figuur 3.5

Figuur 3.6

Figuur 3.7

3.4: Buro Lou

Sinds de zomer van 2020 was Buro Lou geopend in het voormalige politiebureau aan de Leyenseweg in Bilthoven (zie figuur 3.8). Er waren in het pand ruim 45 lokale ondernemers en kunstenaars gevestigd die zowel voltijd als deeltijd actief zijn. De meeste huurders beschikten over een eigen ruimte, maar er waren ook huurders die samen een ruimte deelden. Bij Buro Lou waren onder andere een kunstenschool, zakelijk tekenaars en fotografen in het pand gevestigd, maar ook een bonbonmakerij, fietsenmaker, kapper, websitebouwer, muziekproducenten en een mannencoach. Daarnaast fungeerde Buro Lou ook als een plek voor de wijk. Vanuit de buurt werd Buro Lou gebruikt door verschillende bewonersverenigingen en wijkraden voor bijeenkomsten en vergaderingen. Verder werden er initiatieven en buurtfeesten georganiseerd in de ruimtes van Buro Lou zoals een buurtfeest, buurtmaaltijden met onder andere Oekraïense en Iraanse koks en repeteerde er elke week een buurtkoor. Op 1 januari 2024 is Buro Lou gesloten. Het gebouw is gesloopt omdat er een nieuwe woonbuurt wordt ontwikkeld op die locatie. Zie voor een foto impressie van Buro Lou figuur 3.7.

Alle huurders van Buro Lou moesten zelf op zoek naar een nieuwe werkruimte. Zeven huurders zijn echter mee verhuisd naar Clou, een nieuwe locatie van Stichting Lou die op 11 april 2024 officieel is geopend in De Bilt (zie figuur 3.8). Op deze nieuwe locatie is ruimte voor 10 huurders, wat aanzienlijk minder is dan bij Buro Lou. Verder is de looptijd van Clou langer. Huurders kunnen hier minimaal vijf jaar zitten. Dit vertaalt zich door in duurdere huurprijzen in vergelijking tot Buro Lou.

Figuur 3.7: Foto impressie van Buro Lou

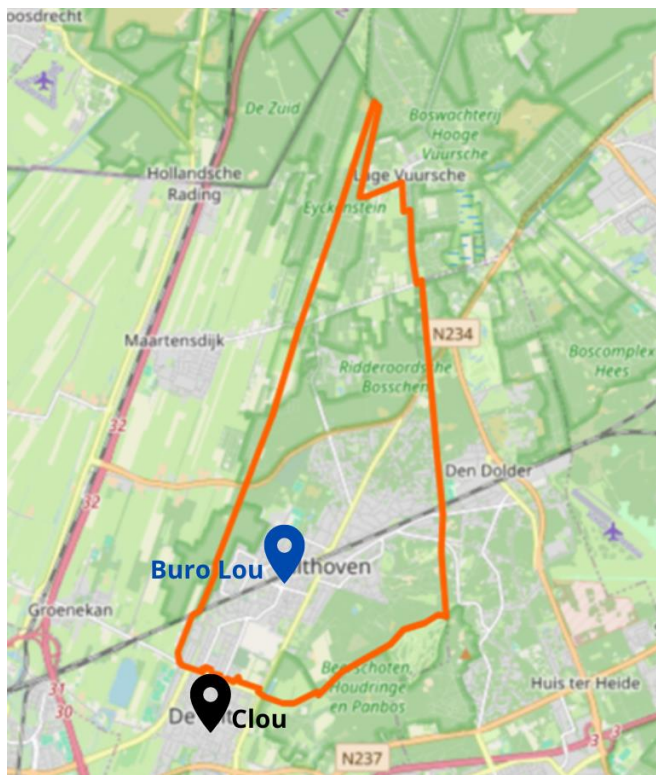

3.4.1: Bilthoven

Bilthoven is een dorp in gemeente de Bilt, wat weer is gelegen in de provincie Utrecht. De gemeente de Bilt bestaat uit meerdere dorpskernen: de Bilt, Maartensdijk, Hollandsche Rading, Westbroek en Bilthoven. De gemeente bestaat verder uit een groene omgeving met veel bossen, natuur en landbouwgrond. De twee grootste dorpskernen van de gemeente zijn de Bilt en Bilthoven. Beide dorpskernen zijn vanaf de jaren 60 aanzienlijk gegroeid en verstedelijkt. In het nabijgelegen Utrecht was namelijk een tekort aan ruimte. In de Bilt en Bilthoven was nog wel ruimte beschikbaar en beide plekken hebben een gunstige en centrale ligging (Gemeente De Bilt, 2023).

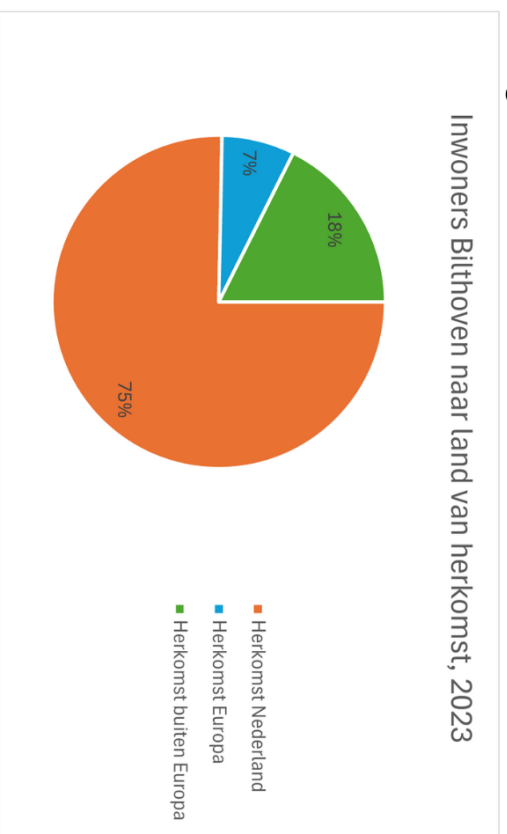
De gemiddelde WOZ-waarde in Bilthoven is in 2023 €629.000 wat een stijging van 53% is ten opzichte van 2013. De gemiddelde woningwaarde in Bilthoven is aanzienlijk hoger dan die van de provincie Utrecht of Nederland (CBS, 2023). Verder is het gemiddeld bruto inkomen per jaar per inwoner in 2022 €41.456 en is in 2022 in Bilthoven 50% van de bevolking hoogopgeleid. Wat het een relatief welvarende en hoogopgeleide plek maakt (CBS, 2022). De bevolking van Bilthoven is relatief oud, met 26% van de bewoners die 65 jaar is of ouder. Bilthoven is een relatief wit dorp waar relatief weinig mensen een herkomst buiten Europa hebben. 75% van de bewoners heeft een herkomst uit Nederland en maar 18% van de inwoners heeft een herkomst buiten Europa. Zie voor een overzicht van statistieken van Bilthoven figuur 3.9 t/m 3.12.

Figuur 3.8: Grenzen van Bilthoven en de locaties van Buro Lou en Clou

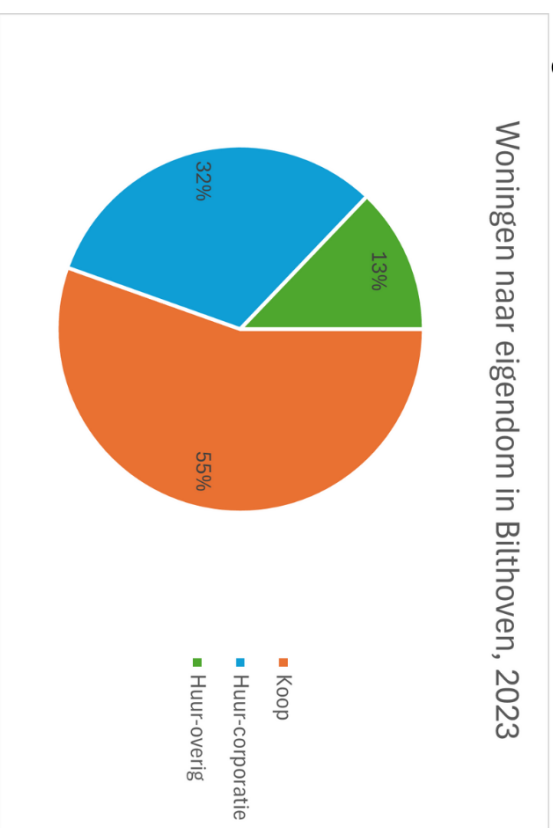

Bron: OpenStreetMap met eigen bewerkingen, 2024

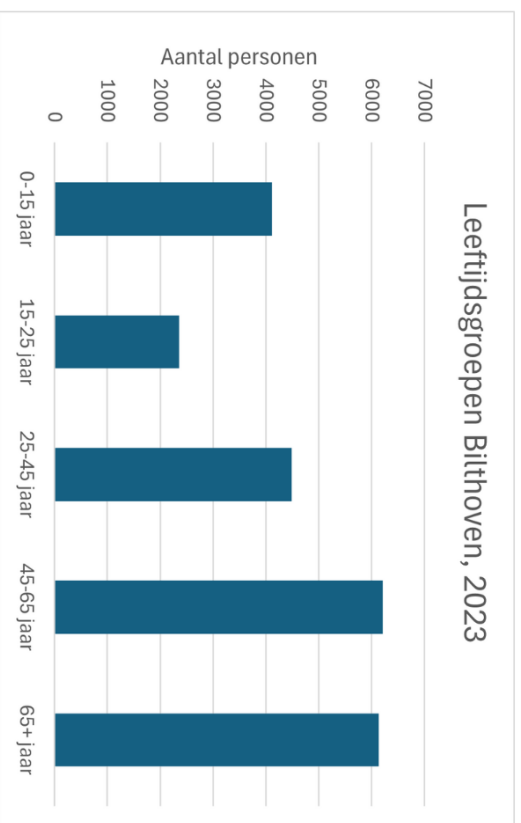
Figuur 3.9

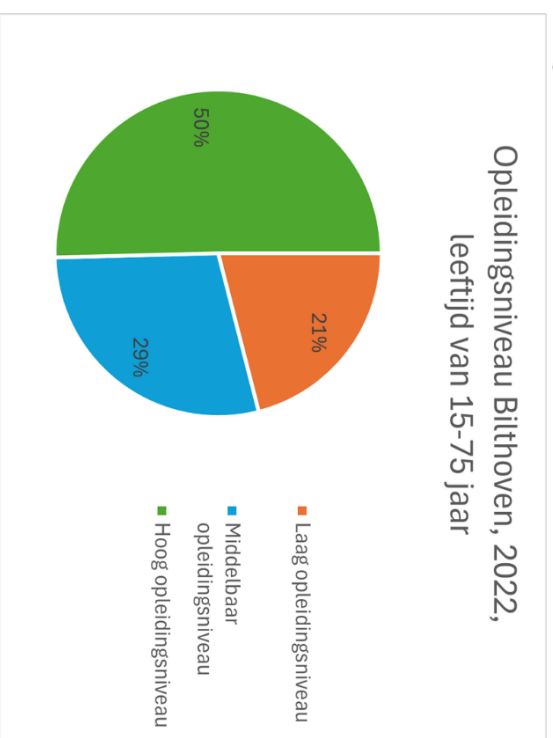
Figuur 3.10

Figuur 3.11

Figuur 3.12

Hoofdstuk 4: Methoden

In dit hoofdstuk worden de onderzoeksmethoden en het dataverzamelingsproces toegelicht. In dit onderzoek is gebruik gemaakt van kwalitatieve onderzoeksmethoden om te achterhalen welke invloed het onderdeel zijn van en de tijdelijkheid van een creatieve broedplaats heeft op het individueel sociaal kapitaal van huurders en de sociale cohesie tussen huurders onderling. Dit is gedaan aan de hand van diepte-interviews. De toelichting van deze keuzes is te lezen in 4.1 en 4.2. Om tot goede interview vragen te komen, zijn de begrippen individueel sociaal kapitaal en sociale cohesie geoperationaliseerd, dit is te lezen in 4.3. Vervolgens staat in 4.4 informatie over de respondentengroep. Hoofdstuk 4.5 gaat in op hoe de interviews zijn afgenomen en welke aanpak is gebruikt om de data te analyseren. Als laatste wordt in 4.6 de betrouwbaarheid van het onderzoek besproken.

4.1: Keuze onderzoeksmethoden

Om de hoofd- en deelvragen van dit onderzoek te beantwoorden, zijn kwalitatieve onderzoeksmethoden in de vorm van semigestructureerde diepte-interviews gebruikt. De keuze voor een kwalitatieve onderzoeksmethode is passend omdat dit type onderzoek de mogelijkheid biedt om persoonlijke gevoelens, ervaringen en meningen van deelnemers grondig te bestuderen (Mason, 2018; Milena et al., 2008). Dit maakt het mogelijk om de argumentatie van respondenten nauwkeurig te onderzoeken, hun achterliggende gedachten te verkennen en nuance aan te brengen in hun antwoorden, wat essentieel is voor het onderzoeken van complexe onderwerpen (Boeije, 't Hart & Hox, 2009). Kwalitatief onderzoek is bij uitstek geschikt voor het begrijpen van ideeën, ervaringen en meningen van mensen (Sofaer, 1999). Een valkuil hiervan is echter dat het standaardiseren van menselijke ervaringen moeilijk is (Flowerdew & Martin, 2004), en het bepalen van het verzadigingsniveau kan lastig zijn (Philipsen & Vernooy-Dassen, 2004). Desondanks is gekozen voor een kwalitatieve aanpak, omdat er weinig bekend is over de ervaringen van huurders in creatieve broedplaatsen en kwalitatief onderzoek kan leiden tot diepere, betekenisvolle inzichten.

4.2: Interviews

Om te achterhalen hoe het onderdeel zijn van en de tijdelijkheid van een creatieve broedplaats het sociaal kapitaal van huurders en de sociale cohesie tussen huurders beïnvloedt, zijn er diepte-interviews afgenomen. Om de diepte-interviews effectief in te zetten, is er gebruik gemaakt van semigestructureerde interviews. Dit bood de mogelijkheid om vooraf bedachte vragen te combineren met de flexibiliteit om in te spelen op onverwachte inzichten van de respondenten (Scheepers et al., 2016). Door deze aanpak konden onverwachte onderwerpen aan bod komen en werd een open sfeer tijdens het interviewproces bevorderd (Mason, 2018). Semigestructureerde interviews zijn waardevol omdat ze de interviewer toestaan mee te bewegen met de antwoorden van de respondent, waardoor een uitgebreidere reactie wordt uitgelokt (Qu & Dumay, 2011).

Het voordeel van het gebruik van voorbereide vragen is dat de validiteit van het onderzoek toeneemt. Door een topiclijst te gebruiken, wordt er voorkomen dat er te vaak wordt afgedwaald van het onderwerp (Ahlin, 2019). Door deze topiclijst wordt gegarandeerd dat alle relevante onderwerpen aan bod komen en dat de verzamelde gegevens relevant en betrouwbaar zijn (Scheepers, et al., 2016)

4.2.1: The Name Generator/Interpreter

Een aanvullende methode die in dit onderzoek is gebruikt om een antwoord te geven op de eerste deelvraag is de *Name Generator/Interpreter*. Dit is een methode om individueel sociaal kapitaal te onderzoeken en is rond 1970 bedacht vanuit onderzoek naar sociale netwerken (Van Der Gaag & Webber, 2008). De methode brengt in eerste instantie de sociale netwerken van individuen in kaart door respondenten te vragen wie hij of zij kent. Daarna worden vragen gesteld over de relatie tussen de connectie en de respondent en worden vragen gesteld over welke hulpbronnen er beschikbaar komen door de relatie. De *Name Generator/Interpreter* kan erg gedetailleerde informatie over sociale netwerken en kapitaal geven en is de enige methode die elke afzonderlijke relatie en hun bijkomende hulpmiddelen in kaart brengt. Door het hoge detailniveau kost het echter veel tijd om de data te verkrijgen, zeker wanneer het om grote netwerken gaat die worden onderzocht en er veel interpretatieve vragen worden gesteld om vragen met betrekking tot sociaal kapitaal te kunnen beantwoorden (Van der Gaag & Webber, 2008; Van der Gaag & Snijders, 2005).

Toch is de *Name Generator/Interpreter* methode nuttig voor dit onderzoek. Het is namelijk niet noodzakelijk om het hele sociale netwerk van de huurders in kaart te brengen. De methode wordt alleen gebruikt om de netwerken die zijn ontstaan binnen de creatieve broedplaats te onderzoeken en kost op deze manier niet te veel tijd. Verder zijn de huurders in de creatieve broedplaats al bekend met de andere huurders die per locatie aanwezig zijn. Daarom is het niet nodig om de respondenten te vragen de namen op te noemen van de mensen die ook werkzaam zijn in de creatieve broedplaats en zullen de namen al gegeven worden op losse naamkaartjes. Aan de hand van de naamkaartjes wordt gevraagd wat de sterkte is van de connectie en welke hulpbronnen hieruit gehaald kunnen worden.

De methode is niet gebruikt om het netwerk en de hulpbronnen die daaruit komen te *mappen*. Meerdere respondenten vonden dat namelijk niet prettig in verband met de waarborging van anonimiteit. De *Name Generator/Interpreter* heeft desondanks gediend als hulpmiddel tijdens de interviews en is nuttig geweest om meer informatie te verkrijgen over het ontstaan van sociale netwerken en sociaal kapitaal van huurders. De naamkaartjes dienden als visueel hulpmiddel voor de participanten. Ze maakten hen bewust van welke huurders er allemaal werkzaam zijn of waren. Het zorgde ervoor dat respondenten niet enkel praatte over de medehuurlers met wie zij het meest contact hebben maar dat zij ook de mensen benoemen die ze minder vaak spreken of nog nooit hadden gezien. Daarnaast deed het respondenten beseffen dat zij met veel medehuurlers het pand delen of deelden.

4.3: Operationalisatie concepten

4.3.1: Operationalisatie individueel sociaal kapitaal

Om interviewvragen te kunnen stellen over de theoretische concepten van dit onderzoek – individueel sociaal kapitaal en sociale cohesie – is het belangrijk om de concepten te operationaliseren. In dit onderzoek is de definitie van individueel sociaal kapitaal van Pena-López & Santos (2017) aangehouden: *Individueel sociaal kapitaal verwijst naar de mate waarin een individu toegang heeft tot hulpbronnen, informatie en ondersteuning via zijn of haar sociale netwerken en relaties. Het omvat de connecties, relaties en netwerken die een persoon heeft, evenals de voordelen die hij of zij kan halen uit deze verbindingen, zoals kansen, steun en informatie.*

Daarom is er gekeken naar de connecties en relaties die huurders van een creatieve broedplaats opdoen door het werken in een broedplaats. Hierbij is het belangrijk dat er niet alleen wordt gekeken naar het aantal connecties maar dat er ook wordt gekeken of het gaat om *bonding* of *bridging* kapitaal. Daarnaast is het belangrijk om te achterhalen welke voordelen een individu kan halen uit de connecties. Pena-López & Santos (2017) beschrijven dit met kansen steun en informatie. Markusen & Johnson (2006) omschrijven verder dat een creatieve broedplaats ook de uitwisseling van fysieke materialen faciliteert en samenwerkingen makkelijker mogelijk maakt. Naar deze voordelen die uit connecties gehaald kunnen worden, is gevraagd in de interviews. Verder is het onderscheid tussen beschikbaar en ingezet sociaal kapitaal belangrijk (Lin, 2001). Als er namelijk alleen wordt gekeken naar het beschikbaar sociaal kapitaal, kan er een overschatting worden gemaakt van de daadwerkelijke voordelen die een individu uit zijn of haar sociale netwerken kan halen.

4.3.2: Operationalisatie sociale cohesie

Sociale cohesie is in dit onderzoek gedefinieerd in drie dimensies, gebaseerd op de definitie van Bolt & Torrance (2005). Met deze definitie is in dit onderzoek sociale cohesie geoperationaliseerd.

1^e dimensie: De mate van sociale participatie via sociale interactie en formele participatie

Dit verwijst naar de mate waarin mensen binnen de broedplaats sociale interacties hebben en betrokken zijn bij formele activiteiten, zoals bijeenkomsten, workshops of gezamenlijke projecten. Voorbeelden van sociale interacties zijn een praatje maken met andere huurders, samen lunchen en/of koffiepauze nemen en elkaar begroeten.

Deze dimensie is anders dan individueel sociaal kapitaal. Het gaat hier niet om de hulpbronnen die huurders eruit krijgen maar om deelname aan activiteiten en (laagdrempelig) onderling contact.

2^e dimensie: De mate waarin er gelijkgerichte opvattingen bestaan over de (ongeschreven) regels in de creatieve broedplaats

Dit houdt in dat er overeenstemming bestaat binnen de broedplaats over de (on)uitgesproken regels en normen die de interacties en het gedrag van de huurders bepalen. Het gaat om het delen van gemeenschappelijke waarden, normen en verwachtingen over hoe mensen zich binnen de broedplaats dienen te gedragen.

3^e dimensie: De identificatie met de creatieve broedplaats

Dit verwijst naar de mate waarin mensen zich verbonden voelen met de broedplaats en zich identificeren met de gemeenschap die daaruit voortkomt. Het gaat om het gevoel van betrokkenheid, trots en loyaliteit ten opzichte van de broedplaats, en het beschouwen van de broedplaats als een belangrijk onderdeel van hun identiteit.

4.3.3: Topiclijst structuur

Voor het afnemen van de diepte-interviews zijn twee topiclijsten gemaakt. De eerste topiclijst is gebruikt om huurders van Lola Luid in Amsterdam te interviewen (zie bijlage 1) en de tweede topiclijst is gebruikt om oud-huurders van Buro Lou in Bilthoven te interviewen (zie bijlage 2). De topiclijsten zijn samengesteld op basis van de operationalisering en de onderwerpen die worden beschreven in het theoretisch kader. Beide lijsten bespreken de concepten individueel sociaal kapitaal, sociale cohesie en de invloed van tijdelijkheid hierop. De topiclijst van oud-huurders van Buro Lou besteedt

echter meer aandacht aan de invloed van tijdelijkheid, aangezien deze locatie is gesloten en de huurders het proces van sluiten hebben meegemaakt.

Topiclijst 1: Huurders bij Lola Luid

Introducerende vragen

De topiclijst begint met een aantal introducerende vragen over de participant zelf, een korte uitleg van zijn/haar onderneming, hoe ze terecht zijn gekomen op de creatieve broedplaats en wat hun motivatie is om op een broedplaats te werken. Deze vragen zijn zowel nuttig voor het opstellen van de resultaten als dat ze de participant op hun gemak kunnen stellen.

Individueel sociaal kapitaal

In dit onderdeel van het interview is het sociale netwerk van de participant binnen de creatieve broedplaats en de hulpbronnen die daaruit beschikbaar komen achterhaald. De participant kreeg een stapel met naamkaartjes waar de namen van de andere huurders van Lola Luid op staan vermeld. De participant kreeg de opdracht om deze naamkaartjes te ordenen op basis van hoe goed ze de huurder op het kaartje kennen. Hoe zij dit wilden visualiseren is aan henzelf. Als de participant een naam miste, waren er ook lege kaartjes beschikbaar om namen bij te schrijven. Wanneer de naamkaartjes waren geordend, werden er vragen gesteld over de sterkte van de relaties met de andere huurders en welke hulpbronnen zij hieruit hebben gehaald. In eerste instantie zijn de hulpbronnen die een huurder verkrijgt in Lola Luid met de openvraag 'wat brengt het jou om in Lola Luid te werken?' geprobeerd inzichtelijk te krijgen. Vervolgens is gebaseerd op de antwoorden specifieker doorgevraagd op de hulpbronnen die beschikbaar komen. Voorbeelden van hulpbronnen waar tijdens het interview naar is gevraagd zijn: toegang krijgen tot advies, toegang krijgen tot andermans netwerk en toegang krijgen tot samenwerkingen.

Sociale Cohesie

De vragen in dit onderdeel van het interview gaan over sociale cohesie in Lola Luid. Om te achterhalen hoe de sociale cohesie is in Lola Luid gebaseerd op de dimensies van Bolt & Torrance (2005) zijn er brede vragen gesteld. Er is gevraagd hoe een participant het vindt om in Lola Luid te werken, hoe zij vinden dat mensen met elkaar omgaan en wat zij daarvan vinden. Door brede vragen te stellen kon er een goed algemeen beeld geschetst worden van de mate van sociale cohesie. Verder is er gevraagd wat voor activiteiten er worden georganiseerd bij Lola Luid en hoe zij dit ervaren. Op deze manier kon er worden achterhaald of er sprake is van sociale participatie in de broedplaats. De vraag of de participant denkt dat er sprake is van een gemeenschap bij Lola Luid is gesteld om te kijken of er gelijkgerichte opvattingen bestaan. Op het antwoord kon namelijk doorgevraagd worden waarom zij dit wel of niet zo zien. Als laatste is er gevraagd of de participant zich betrokken voelt bij Lola Luid. Deze vraag hielp om te kunnen achterhalen of een participant zich identificeert met Lola Luid. Bij alle vragen is er doorgevraagd op de gegeven antwoorden.

Tijdelijkheid

Volgens Madanipour (2018) en Colomb (2012) stelt het tijdelijke verhuur van gebouwen de creatieve ondernemers en de lokale gemeenschap soms bloot aan onzekerheid en kwetsbaarheid. Het doel van dit deel van het interview is om te achterhalen of de huurders van een nog geopende broedplaats ook al deze gevoelens van kwetsbaarheid en onzekerheid ervaren. Verder is er gevraagd wat participanten verwachten dat de tijdelijkheid betekent voor hun eigen onderneming en of de tijdelijkheid de huidige keuzes die worden gemaakt op ondernemingsgebied beïnvloedt.

Topiclijst 2: Oud-huurders bij Buro Lou

Introducerende vragen

Hier zijn dezelfde introducerende vragen gesteld als bij topiclijst 1.

Individueel sociaal kapitaal

In dit gedeelte is dezelfde activiteit met naamkaartjes uitgevoerd en zijn grotendeels dezelfde vragen over individueel sociaal kapitaal gesteld als bij topiclijst 1. Als aanvulling is er bij topiclijst 2 aan de participant gevraagd met wie zij nog contact hebben van de andere oud-huurders, hoe zij dit contact zouden omschrijven en of zij nog terecht kunnen voor hulpbronnen bij oud-huurders. Deze vragen dienden om de invloed van tijdelijkheid op het individueel sociaal kapitaal te achterhalen.

Sociale cohesie

In dit onderdeel zijn grotendeels dezelfde vragen gesteld over sociale cohesie als bij topiclijst 1. Er is een extra vraag gesteld aan de oud-huurders van Buro Lou, namelijk of ze het werken op de broedplaats missen en waarom ze het wel of niet missen.

Tijdelijkheid

In dit onderdeel zijn er vragen gesteld over hoe de oud-huurder de tijdelijkheid van de voormalige broedplaats heeft ervaren. Om te beginnen is er breed gevraagd of de participant kan vertellen hoe de sluiting van Buro Lou is gegaan. Als aanvulling hierop is er gevraagd hoe het proces verliep en ook hoe het voelde.

Na het sluiten van een tijdelijke locatie moeten de gebruikers van de locatie ergens anders naartoe, deze *displacement* kan veel onzekerheid met zich mee brengen (Colomb, 2012). Om deze reden is er gevraagd waar de oud-huurder nu gevestigd zijn, eventueel met wie ze zijn gevestigd en hoe het proces van verhuizen en een nieuwe plek vinden is verlopen. Ook is er gevraagd of een participant kort wat kan vertellen over zijn/haar nieuwe werkplek en hoe dit verschilt ten opzichte van Buro Lou.

4.4: Respondentengroep

De respondentengroep van dit onderzoek bestaat uit de huurders van Lola Luid in Amsterdam en de oud-huurders van Buro Lou in Bilthoven. Om deel te kunnen nemen aan het onderzoek is het dus een vereiste om binnen een van deze twee broedplaatsen te huren of te hebben gehuurd.

Het werven van de respondenten is grotendeels gegaan via de kwartiermakers van Lola Luid en Buro Lou. Met de kwartiermakers van beide locaties is een kennismakingsgesprek geweest waarin het onderzoek is uitgelegd. Daarna hebben de kwartiermakers contactgegevens van huurders gedeeld die wilden mee werken aan het onderzoek. Verder zijn er twee respondenten gevonden door de werkplek van de huurder binnen te lopen en te vragen of ze open stonden voor een interview.

Informatie over de respondenten is te vinden in tabel 4.1. In totaal zijn er bij Lola Luid zes respondenten en bij Buro Lou zeven. De zes respondenten bij Lola Luid bestaan uit vier mannen en twee vrouwen. Drie respondenten werken voltijd in Lola Luid, de andere drie werken deeltijd en hebben hiernaast nog een andere baan in loondienst. De respondenten van Buro Lou bestaan uit twee mannen en vijf vrouwen. Twee respondenten werken voltijd en vijf respondenten werken deeltijd en hebben hiernaast nog een andere baan in loondienst. Na het sluiten van Buro Lou zijn vier respondenten verhuisd naar Clou, de nieuwe locatie van Stichting Lou in de Bilt. Twee respondenten

zijn verhuisd naar een andere gehuurde ruimte in Bilthoven, waar zij samen met anderen hetzelfde gebouw delen en hier een ruimte huren. Een respondent huurt momenteel geen locatie voor diens onderneming.

Om de anonimiteit van de respondenten te waarborgen, zijn hun namen vervangen door pseudoniemen. Verder is er gekozen om de beroepen van de respondenten niet te benoemen, omdat het door de beperkte omvang van de broedplaatsen dan makkelijk te achterhalen is om wie het gaat. Daarnaast is het lastig om respondenten in te delen bij een type beroep. Sommige respondenten beoefenen één beroep, maar anderen beoefenen meerdere beroepen. Daarom is ervoor gekozen om alleen onderscheid te maken tussen respondenten die deeltijd en voltijd werkzaam zijn of waren bij Lola Luid en Buro Lou.

Tabel 4.1: Respondentengroep

Lola Luid			
1	Alexander	Man	Voltijd
2	Lucas	Man	Voltijd
3	Sofia	Vrouw	Deeltijd
4	Diego	Man	Deeltijd
5	Thomas	Man	Voltijd
6	Tamara	Vrouw	Voltijd
Buro Lou			
7	Jamal	Man	Deeltijd
8	Noa	Vrouw	Voltijd
9	Leila	Vrouw	Deeltijd
10	Amy	Vrouw	Deeltijd
11	Mark	Man	Voltijd
12	Eva	Vrouw	Voltijd
13	Milou	Vrouw	Deeltijd

4.5: Afnemen van interviews en data-analyse

De interviews met huurders van Lola Luid en Buro Lou zijn fysiek afgenomen. Vier interviews zijn afgenomen bij Lola Luid. De respondent mocht binnen Lola Luid de specifieke locatie voor het interview kiezen. Twee interviews zijn in de tuin van Lola Luid afgenomen, een interview is in de evenementenruimte afgenomen en een interview in de werkplek van de respondent. De andere twee interviews met huurders van Lola Luid zijn afgenomen op de andere werkplek van de respondent. De interviews met de respondenten die bij Buro Lou huurden konden logischerwijs niet bij Buro Lou worden afgenomen. Vier interviews zijn afgenomen bij Clou, de nieuwe locatie van stichting Lou in de Bilt. Ook hier kozen de respondenten de specifieke locatie om het interview af te nemen. Verder zijn er twee interviews afgenomen op een *co-working* locatie waar een deel van de huurders van Buro Lou naartoe is verhuisd na de sluiting. Een interview is in een café in Utrecht afgenomen.

De interviews zijn binnen een tijd van zes weken afgenomen. Contact over de tijd en locatie van de interview vond plaats via Whatsapp. Een respondent was meteen beschikbaar en toen is het interview ter plekke afgenomen. De interviews duurden tussen de 35 en 75 minuten. Twee van de interviews zijn in het Engels afgenomen omdat deze respondenten niet goed Nederlands spreken en zij zich

comfortabeler voelen in het Engels. Nadat de interviews zijn afgenomen, zijn alle interviews getranscribeerd. De transcripten vormen de basis voor de data-analyse. Het programma NVivo 14 is gebruikt om de transcripten te analyseren en coderen.

Door de semigestructureerde topiclijst waren voorafgaand aan het coderen de hoofdthema's van de interviews al bekend. Om die reden is er voornamelijk axiaal gecodeerd. Tijdens axiaal coderen worden overkoepelende thema's gemaakt waar meerdere losse codes onder vallen. Bij dit onderzoek zijn dat de codes 'individueel sociaal kapitaal', 'sociale cohesie' en 'tijdelijkheid'. Binnen deze drie codes zijn sub codes gemaakt op basis van de operationalisatie van de concepten. De overkoepelende thema's zorgen ervoor dat de resultaten op een logische manier worden geordend (Tracy, 2013; Scheepers et al., 2016). Tijdens het coderen is ook gelet op verschil in mening van participanten op thema's. Dit zorgt voor inzicht in de manier waarop participanten dezelfde thema's op verschillende manieren interpreteren (Scheepers et al., 2016). De uiteindelijke codeboom is te zien in bijlage 3. De resultaten zijn gevormd op basis van de gecodeerde interviews en zijn te lezen in hoofdstuk 5. De quotes van de respondenten waarbij het interview in het Engels plaatsvond zijn vertaald naar het Nederlands.

4.6: Betrouwbaarheid

Rol van de onderzoeker

Bij kwalitatief onderzoek speelt subjectiviteit en de mogelijkheid van uiteenlopende interpretaties een belangrijke rol. Daarom is het belangrijk om bij dit type onderzoek bewust te zijn van de rol van de onderzoeker (Scheepers et al., 2016). Hoe interviewvragen worden gesteld en hoe de antwoorden worden geanalyseerd wordt beïnvloed door de achtergrond van de onderzoeker. Onderkenning van dit feit en een open houding aannemen is daarom als onderzoeker belangrijk (Tracy, 2013). De onderzoeker van dit onderzoek werkt zelf niet op de locaties van de twee *casestudies* en is nooit werkzaam geweest op een andere creatieve broedplaats. Dit zorgt voor een neutrale rol van de onderzoeker waardoor de resultaten naar verwachting niet veel beïnvloed zullen worden door subjectiviteit.

Ethiek

Bij het uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek is het essentieel dat deelnemers vrijwillig en goed geïnformeerd toestemming geven voor hun deelname. Dit betekent dat ze voldoende geïnformeerd zijn over het doel en de inhoud van het onderzoek, weten dat hun deelname geheel vrijwillig is, dat hun anonimiteit wordt gewaarborgd, en dat de verstrekte informatie vertrouwelijk wordt behandeld (Hennink et al., 2011). Deze ethische principes zijn cruciaal voor de integriteit van het onderzoek. In dit onderzoek worden semigestructureerde interviews gebruikt, waarbij deelnemers vooraf worden geïnformeerd over het doel van het onderzoek en de manier waarop hun gegevens zullen worden verwerkt. Het wordt verteld dat ze op elk moment kunnen stoppen met het interview en niet verplicht zijn om alle vragen te beantwoorden. Dit proces, bekend als *informed consent*, zorgt ervoor dat deelnemers begrijpen waar ze mee instemmen en wat hun rechten zijn (Hay, 2016). Daarnaast wordt ervoor gezorgd dat de anonimiteit van de deelnemers wordt gehandhaafd en dat de verzamelde gegevens uitsluitend worden gebruikt voor de resultaten van dit onderzoek en niet publiekelijk worden gedeeld. Dit draagt bij aan de ethische verantwoording van het onderzoek en waarborgt de vertrouwelijkheid van de deelnemers.

Hoofdstuk 5: Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek beschreven. De resultaten zijn gebaseerd op de interviews die zijn afgenomen met de huurders van Lola Luid in Amsterdam en de oud-huurders van Buro Lou in Bilthoven. Eerst wordt gekeken hoe het werken op Buro Lou en Lola Luid het individueel sociaal kapitaal van de huurders beïnvloedt. Daarna wordt er gekeken wat de invloed van het werken op Buro Lou en Lola Luid is op de mate van sociale cohesie tussen de huurders. Als laatste wordt er gekeken hoe het tijdelijke karakter van beide locaties de huurders beïnvloedt.

5.1: Individueel sociaal kapitaal

In het eerste gedeelte van het resultatenhoofdstuk wordt er gekeken hoe het werken op Lola Luid en Buro Lou het individueel sociaal kapitaal van de huurders beïnvloedt. Er wordt eerst gekeken naar de sociale netwerken van huurders die zijn ontstaan binnen de broedplaats. Ook wordt er aandacht besteed aan hoe deze netwerken ontstaan. Daarna wordt er gekeken welke hulpbronnen huurders uit het sociale netwerk halen. Dit wordt gedaan op basis van de hulpbronnen: kansen, samenwerkingen, informatie/advies, mentale steun en inspiratie.

5.1.1: Sociale netwerken

Huurders van Lola Luid en Buro Lou hebben door het werken op de locaties contacten gelegd met andere huurders. Sociale netwerken ontstaan makkelijk binnen de broedplaatsen omdat ontmoeting wordt gestimuleerd. Er is een appgroep met alle huurders, er zijn gemeenschappelijke ruimtes in de panden, er worden gezamenlijke activiteiten georganiseerd en er wordt verwacht van huurders dat ze actief deelnemen om het pand en de gemeenschap te onderhouden.

Er zijn tussen de respondenten verschillen te merken in het aantal huurders dat iemand kent en het aantal huurders die iemand wekelijks spreekt. In Buro Lou kennen alle respondenten bijna alle andere huurders, echter is de groep waarmee elke respondent wekelijks contact heeft kleiner. Echter, bij Lola Luid kennen de meeste respondenten niet alle andere huurders. Dit komt met name doordat er sinds begin 2024 een nieuwe vleugel van het gebouw is geopend. De huurders die hier zitten zijn vooral nog onbekend. Opvallend is bij Buro Lou dat met wie respondenten contact hebben wordt beïnvloedt door de locatie van hun werkplek in het gebouw. Huurders die dezelfde verdieping delen hebben makkelijker contact met elkaar en lopen makkelijker bij elkaar naar binnen voor een praatje. Een respondent van Buro Lou beschrijft dat ze vooral contact heeft met de huurders op dezelfde verdieping:

“Op de eerste verdieping hadden we ... ik noem dat de vrouwenvleugel, en daar hadden wij echt heel veel contact met elkaar. Dus het is bijna dat ik niet echt weet hoe dat dan beneden ging of in de kelder... Het leken een beetje aparte groepjes misschien bijna.” (Eva, huurder Buro Lou)

Bij zowel huurders van Buro Lou als Lola luid beïnvloedt het moment van de dag dat huurders aanwezig zijn of huurders elkaar tegen komen. Sommige huurders zijn vooral overdag aanwezig, terwijl anderen 's avonds aanwezig zijn. Bij de huurders die 's avonds aanwezig zijn, komt dit vooral doordat zij overdag ergens anders werken en dus parttime werken bij Buro Lou of Lola Luid. Het aantal huurders dat een respondent spreekt wordt ook beïnvloed door hoe vaak een respondent de

broedplaats bezoekt. Tenslotte zijn er ook huurders in zowel Buro Lou als Lola Luid die samen een ruimte delen. Huurders die een ruimte delen leren de huurders met wie zijn een werkplek delen goed kennen.

5.1.2: Kansen op werk

Alle respondenten geven aan dat ze door het werken op Buro Lou of Lola Luid meer kansen hebben gekregen binnen hun werkveld. Dit gebeurt op verschillende manieren. Een manier is dat huurders onderling producten en diensten bij elkaar afnemen. Dit kan tegen betaling zijn, als een soort ruilhandel of als gunst. Deze respondent van Buro Lou beschrijft hoe er ruilhandel ontstond:

“(Een medehuurder) heeft onze raamschildering gemaakt, dus ik doe allemaal ruilhandel. Dat vind ik zo leuk, dan knip ik haar, en zij heeft dan toen een raamschildering gemaakt. En (een andere medehuurder) die knip ik en die heeft dan een keer mijn fiets gemaakt. Zoiets.” (Noa, huurder Buro Lou)

Een andere manier dat kansen op werk ontstaan in Buro Lou en Lola Luid, is via klanten van andere huurders. Wanneer deze klanten de broedplaats bezoeken, komen ze ook in contact met de andere huurders. Dit gebeurt vooral via klanten van de publieke functies in Buro Lou en Lola Luid, zoals de kapperszaken of de kringloop. Een huurder van Lola Luid beschrijft hoe hij dit ziet gebeuren:

Respondent imiteert een bezoeker van de kringloop “Want, oh, jullie zitten hier? Oh, wat een leuk gebouw. Oh, eigenlijk, oh, hiernaast is bijles? Ja, nou, ik kom dan met mijn zoon morgen.” (Lucas, huurder Lola Luid)

Een ander voorbeeld van werk kansen krijgen via andere huurders wordt omschreven door dezelfde respondent van Lola Luid. Hij is actief in het muziekveld en hij geeft aan dat hij soms zijn klanten kan doorverwijzen naar andere muzikanten in het gebouw:

“Want ook, er komen mensen naar mij toe en dan, ja, voor gitaarles of een gitaarreparatie. En dan zeggen ze, oh ja, eigenlijk wil ik iets opnemen. Ik zeg: ‘Nou, ik heb hier drie verschillende studio's voor opnames.’ Dus dat is heel fijn. En het werkt altijd zo.” (Lucas, huurder Lola Luid)

5.1.3: Samenwerkingen

Door het huren op Buro Lou of Lola Luid en het werken in hetzelfde gebouw ontstaan er ook samenwerkingen tussen huurders. Er zijn veel voorbeelden van samenwerkingen benoemd door de respondenten. Zo hebben alle respondenten die actief zijn in het muziekveld in Lola Luid benoemd dat ze vaak samen muziek spelen, samen muziek opnemen of samen gaan optreden. Een ander voorbeeld is een modeontwerpster die de fotoshoots van haar nieuwe kledinglijn laat doen door een andere huurder die fotografe is. Een voorbeeld van een samenwerking op meer structurele basis was het afhaalpunt in Buro Lou. Bij dit afhaalpunt werden en brood, dips voor op brood en chocola verkocht. Dit was een samenwerking van drie huurders die op deze manier samen hun producten konden verkopen aan buurtbewoners. Deze samenwerking werd door een van de deelnemende huurders als positief ervaren:

“Ja, dat was ook heel mooi om zo samen te werken. En dat versterkte elkaar ook. Dus mensen die voor een broodje kwamen, die namen dan ook een chocolaatje mee, of een dipje van (een medehuurder).” (Amy, huurder Buro Lou).

5.1.4: Informatie en advies van medehuurders

Naast kansen en samenwerkingen, brengt het werken op Buro Lou en Lola Luid de huurders informatie en advies. Meerdere respondenten beschrijven de andere huurders als een soort collega's. Ze beschrijven dan niet alleen medehuurders in hetzelfde vakgebied als collega's maar ook de huurders met andere werkvelden. Hoewel huurders niet hetzelfde werkgebied hebben, kunnen ze alsnog bij elkaar terecht met vragen. Het kunnen helpen van andere huurders met ieders eigen expertise wordt in deze quote duidelijk beschreven door een huurder van Buro Lou:

“Vanuit al die verschillende beroepen, dan help je elkaar. Of het nou ondernemerschap is, of gesprekstechnieken, of een website maken... Dat vond ik wel echt een meerwaarde. Dat je elkaar naar een hoger niveau tilt, of elkaar helpt.” (Leila, huurder Buro Lou)

Naast dat huurders van verschillende werkgebieden beschreven dat ze elkaar kunnen helpen met ieders expertise, beschreven meerdere respondenten dat ze advies van medehuurders in hetzelfde werkveld als waardevol ervaren. De drempel om advies te vragen is laagdrempelig en ongedwongen, maar levert wel waardevolle informatie op. Dit beschrijft een respondent uit Lola Luid in de volgende quote:

“Je vertelt over je werkdag of waar je tegenaan loopt en hij doet dat ook en het was ook een soort van sparren. Ook al ben je geen collega's, maar wel ja concullega's in het werkveld. Dus dat hielp ook. Ja, soms heel praktisch: ‘Hoe doe je dit, hebben jullie hier een tool voor?’ (...) Nou ja, eigenlijk al die dingen die je op een normaal kantoor met elkaar bespreekt. Het was niet dat we zeiden van: ‘Oké, we gaan nu even zitten in een meeting’, maar dan had je bijvoorbeeld een gesprek gehad en dan zei je van: ‘Ja, dat klonk moeilijk. Hoe ging dat?’ en dan kon je daar meteen eigenlijk over ventileren en dan was het een beetje een wisselwerking. Soms was het gewoon aanhoren, maar soms was het ook echt van: ‘Hoe zouden jullie dat doen?’. Ja, dus dat was fijn.” (Tamara, huurder Lola Luid)

Nog een ander voorbeeld van een huurder die hulp en advies kreeg van een medehuurder in het werkveld wordt in de volgende quote beschreven:

“Een tijdje heb ik ook naast de loods een klein huisje gehad waar ik een video installatie in aan het maken was... Daar heb ik (een medehuurder) wel veel over gesproken en ook gereflecteerd over: ‘Hé, wat vind je van dit? (...) Wat vind jij van dit als je deze projectie erin doet? Als ik dit doe er zo overheen doe, zou ik hem dan moeten bespuiten of niet?’ Dat soort dingen. Omdat hij natuurlijk heel veel in de festivalwereld zit en dit was ook voor een theaterfestival.” (Jamal, huurder Buro Lou)

Doordat huurders werkzaam zijn in hetzelfde gebouw, elkaar dus op bepaalde plekken makkelijk tegenkomen en doordat ze in hetzelfde werkveld zitten, kunnen ze elkaar makkelijk advies geven en elkaar verder helpen.

Een deel van de respondenten geeft aan dat op het moment dat zij een ruimte gingen huren in Buro Lou of Lola Luid zij nog in de begin fase zaten van hun onderneming. Ze benoemen dat het kunnen krijgen van tips en de mogelijkheid om vragen te stellen aan andere ondernemers erg waardevol is. Ze verkrijgen op deze manier meer kennis en vaardigheden die hen kan helpen om verder te groeien in hun onderneming.

Verder geven meerdere respondenten aan dat zij het lastig vinden om de prijs te bepalen van hun producten en diensten. Ze beschrijven dat het als ondernemer of als kunstenaar vaak lastig is om een prijs te bepalen voor producten. Hierover kunnen praten met andere huurders en op die manier een beter idee krijgen wat een goede prijs voor een product is, is iets dat veel respondenten ervaren als waardevol advies. Door te sparren met medehuurlers hebben ze een beter idee van vraagprijzen en verkrijgen ze ook meer zelfvertrouwen om bepaalde prijzen te kunnen vragen. De volgende quote laat zien hoe een beginnend ondernemer voor advies over prijsbepaling terecht kon bij medehuurlers van Buro Lou:

“... dan heb ik ook wel eens met hen overlegd, die zijn al wat langer ondernemer. En dan ging ik wel eens met hen in gesprek van: ‘Wat kan ik nou vragen voor deze klus?’ (...) dan moest ik een prijs bedenken en dat vond ik dan heel lastig. Dus dan ging ik met een van hen even overleggen.”
(Eva, huurder Buro Lou)

5.1.5: Mentale steun van medehuurlers

Vooraf respondenten van Buro Lou benoemen dat ze door het werken op Buro Lou steun voelen van hun medehuurlers. Meerdere respondenten die kunstenaar zijn geven aan dat zij het soms moeilijk vinden om zichzelf serieus te nemen als kunstenaar en om hier trots op te zijn. Ze omschrijven soms gevoelens van onzekerheid als ze hun werk moeten presenteren. Verder hebben ze soms het idee dat opdrachtgevers hun vakgebied niet serieus nemen, doordat ze lage prijzen verwachten. Door samen te werken op Buro Lou en contact met elkaar te hebben, geven ze aan dat door elkaar te steunen ze zich durven professioneler op te stellen en zichzelf ook serieus te nemen als kunstenaar. Een respondent van Buro Lou omschrijft dit helder:

“Ja, dat heb ik ook wel van hen geleerd. Want ik dacht, ik ben altijd een beetje een amateur, ik doe maar wat. Dat je dan soms ook jezelf een beetje onderuit haalt. En dat zij ook echt gewoon zeiden: ‘Nee het is echt leuk. Het is goed wat je doet.’ Dat je gewoon elkaar ook kan stimuleren (...). Ik denk wel dat Buro Lou eraan bij heeft gedragen dat je gewoon durft te laten zien wat je maakt. Dat je durft op het podium te gaan staan.” (Leila, huurder Buro Lou)

5.1.6: Inspiratie

Respondenten van zowel Buro Lou als Lola Luid ervaren beide locaties niet alleen als betaalbare, maar ook als inspirerende plekken, waardoor het mogelijk wordt om te experimenteren. De relatief lage huurprijzen zorgen ervoor dat niet alles commercieel of direct succesvol hoeft te zijn, wat de druk om

iets in één keer goed te moeten doen verlaagt. Dit maakt het makkelijker om elkaar op een ontspannen en ongedwongen manier te ontmoeten en biedt meer ruimte om elkaar te kunnen helpen.

Daarnaast houden huurders van beide broedplaatsen zich vaak niet gebonden aan één enkele activiteit om geld mee te verdienen. Een respondent in Lola Luid is bijvoorbeeld kapper, maar organiseert ook muziekevenementen en treedt ook op als danser. De betaalbaarheid van een ruimte in Lola Luid en Buro Lou maakt het mogelijk om veel verschillende dingen uit te proberen.

5.1.7: Tussenconclusie individueel sociaal kapitaal

In dit gedeelte is bekeken hoe het werken op Lola Luid en Buro Lou het individueel sociaal kapitaal van huurders beïnvloedt, met aandacht voor hun sociale netwerken en de daaruit voortvloeiende hulpbronnen. Sociale netwerken ontstaan gemakkelijk door gestimuleerde ontmoetingen via gemeenschappelijke ruimtes, gezamenlijke activiteiten, en een appgroep. Verschillen in contactfrequentie en bekendheid met andere huurders hangen samen met factoren zoals werkplekpositie en aanwezigheidstijden.

Respondenten ervaren een toename in kansen binnen hun werkveld door onderlinge samenwerking en klantcontacten. Voorbeelden hiervan zijn gezamenlijke muziekprojecten en commerciële samenwerkingen. Daarnaast leiden de interacties met andere huurders tot waardevolle informatie en advies, wat vooral beginnende ondernemers helpt in hun professionele ontwikkeling. Verder is het krijgen van mentale steun van medehuurders belangrijk, vooral voor huurders van Buro Lou. Door interactie met medehuurders wordt hun zelfbeeld versterkt. Als laatste zorgt de betaalbaarheid van Buro Lou en Lola Luid ervoor dat creativiteit en experimentatie mogelijk zijn, wat het een inspirerende plek maakt. Deze bevindingen benadrukken de diverse voordelen van creatieve broedplaatsen voor het individueel sociaal kapitaal van huurders.

5.2: Sociale cohesie

In dit onderzoek wordt sociale cohesie gedefinieerd op basis van de definitie van Bolt & Torrance (2005). Deze definitie bestaat uit drie categorieën: 1) De mate van sociale participatie via sociale interactie en formele participatie, 2) De mate waarin er gelijkgerichte opvattingen bestaan binnen de broedplaats over de (ongeschreven) regels en 3) De identificatie met de creatieve broedplaats. Daarom zal dit gedeelte van het resultatenhoofdstuk ook worden ingedeeld op basis van deze drie categorieën. Tenslotte wordt er in 5.2.4 aandacht besteed aan de rol van de kwartiermaker in Buro Lou en Lola Luid en hoe hun rol de sociale cohesie beïnvloedt.

5.2.1: Sociale participatie in de broedplaats

In dit gedeelte van de resultaten wordt gekeken naar de mate van sociale participatie. Sociale participatie via formele participatie en sociale interactie verwijst naar de mate waarin mensen binnen de broedplaats sociale interacties hebben en betrokken zijn bij formele activiteiten, zoals bijeenkomsten, workshops of gezamenlijke projecten.

Formele participatie

Er zijn binnen Buro Lou en Lola Luid verschillende gezamenlijke activiteiten die worden georganiseerd. Deze kunnen meer intern gericht zijn (voor de huurders van een locatie) of meer extern (voor de

buurt). Voorbeelden van intern gerichte activiteiten die worden genoemd door respondenten zijn een keramiek-workshop en het wieden en onderhouden van de tuin in Lola Luid. Bij Buro Lou wordt door respondenten ook het wieden en onderhouden van de tuin benoemd, maar ook bijvoorbeeld een workshop over ondernemerschap die werd aangeboden aan de huurders. Daarnaast werden bij beide locaties borrels en gezamenlijk eten benoemd als gezamenlijke interne activiteiten. De activiteiten worden als verbindend beschreven en de respondenten zien dit als een goed moment om andere huurders te leren kennen. Een respondent geeft bij het voorbeeld van de keramiek-workshop aan dat het doel in eerste instantie niet is om keramiek te maken, maar dat het ervoor zorgt dat huurders met iets bezig zijn en dat ze tijdens de activiteit elkaar beter kunnen leren kennen. Op die manier wordt sociale interactie gefaciliteerd en wordt er gehoopt dat er ook een hogere mate van betrokkenheid ontstaat tussen de huurders. Onderstaande quote laat zien hoe een gemeenschappelijke activiteit kan bijdragen aan het leren kennen van andere huurders en gemeenschapsvorming:

“Dat is ook wel nodig van die dingen die je samen doet. Bijvoorbeeld zo'n gezamenlijke activiteit, bijvoorbeeld de tuindag. Toen heb ik het vuil geprikt, dus ik heb niet iets geplant, maar ik was wel erbij en dan leer je ook weer gezichten en mensen kennen en dat draagt wel bij aan het gezamenlijkheid gevoel.” (Tamara, huurder Lola Luid)

Daarnaast zijn er meer extern gerichte activiteiten, die worden georganiseerd voor de buurt. Bij Lola Luid is dit bijvoorbeeld Lola Live, waar elke donderdagavond live muziek wordt gespeeld en eten wordt verzorgd voor een kleine prijs. Een ander voorbeeld is de gratis bakker waar elke week eten wordt ingezameld van omliggende supermarkten en buurtbewoners gratis eten kunnen komen halen. In Buro Lou zijn voorbeelden van externe activiteiten het winterfestival waarbij er producten van de huurders werden verkocht maar ook activiteiten werden aangeboden en het wekelijkse afhaalpunt waar buurtbewoners brood, dips en chocola konden kopen. De externe activiteiten worden door de respondenten ervaren als een kans om andere huurders te leren kennen die ze daarvoor nog niet spraken. Verder vinden ze het een fijn moment om aan de buurt te laten zien welke kunstenaars en ondernemers in de broedplaats aanwezig zijn.

Sociale interactie

Naast de geplande en georganiseerde activiteiten, zijn er ook veel spontane interacties binnen Buro Lou en Lola Luid, zoals samen koffie drinken of samen lunchen. Verder geven meerdere respondenten aan dat zij hun deur open zetten als ze niet gefocust bezig zijn en dat dit ervoor zorgt dat medehuurlers een praatje komen maken. De meeste respondenten geven aan dat ze het fijn vinden dat mensen vaak hun deur openzetten. Het geeft een welkom gevoel en nodigt uit om bij elkaar te buurten. De volgende quote beschrijft dit gevoel duidelijk:

“Het is altijd warm in het langslopen. (...) En als je iemand al hebt gezien en als je een haakje hebt met iemand, dan kom je er vaker op terug (...). Als ik bezig ben met de meeting of iets anders of geconcentreerd werk, is mijn deur dicht. Maar ik doe hem vaak open als ik denk van nou, als mensen langslopen, mogen ze best binnenlopen. Nou, er zijn mensen die dat doen. Er zijn nieuwe mensen die dan komen kijken gewoon. En er zijn ook mensen die dan weten van: ‘Oh (zij) is er’, en die nemen dan bijvoorbeeld een mok mee. En dan gaan we even thee drinken.” (Tamara, huurder Lola Luid)

Meerdere respondenten beschrijven het contact met andere huurders als vrijblijvend. Je spreekt elkaar niet elke dag maar het contact is wel warm en vriendelijk. De meeste respondenten geven echter ook aan dat ze niet met iedereen contact hebben. Na verloop van tijd ontstaat er een bepaalde groep met wie mensen vooral contact hebben, dit wordt echter niet als een probleem ervaren.

Meerdere respondenten geven aan dat ze het fijn vinden om laagdrempelige sociale interacties met andere huurders te hebben, omdat het als zzp'er eenzaam kan zijn om alleen te moeten werken. Het samen werken op een broedplaats voorkomt eenzaamheid en stimuleert sociale interacties. Een respondent van Buro Lou omschrijft dit gevoel duidelijk in de volgende quote:

“Nou ja, wat ik omschrijf, mijn werk is vrij afgesloten. Ik zit daar gewoon in een hokkie. En ik zit wel met de andere kant van de wereld te appen, maar het is ook wel prettig dat ik, als ik even koffie ga zetten, dat ik dan met iemand kan kletsen. En dat kan dan een kapper zijn en dan doen we niet hetzelfde werk, maar het is wel heel prettig om een goede buur te hebben, zeg maar. Dus dat.” (Mark, huurder Buro Lou)

Verder wordt bij Lola Luid de diversiteit tussen de huurders als een grote meerwaarde gezien. Respondenten geven aan dat interacties tussen mensen van verschillende culturen en achtergronden de sociale dynamiek binnen de broedplaats verrijkt. Een respondent van Lola Luid omschrijft dit als volgt:

“In Lola hier zitten heel veel mensen, heel veel verschillende mensen zelf. Verschillende culturen, verschillende afkomsten, verschillende talen, allemaal. Dus dat maakt het ook rijker, dat maakt het heel rijk als community, zeg maar.” (Lucas, huurder Lola Luid)

5.2.2: Gelijgerichte opvattingen binnen de broedplaats

In dit gedeelte van de resultaten wordt gekeken naar de mate van gelijkgerichte opvattingen binnen de broedplaats over (on)geschreven regels. Dit houdt in dat er overeenstemming bestaat binnen de broedplaats over de onuitgesproken regels en normen die de interacties en het gedrag van de huurders bepalen. Het gaat om het delen van gemeenschappelijke waarden, normen en verwachtingen over hoe mensen zich binnen de broedplaats dienen te gedragen.

Commerciële belangen vs. gemeenschapsdoelen

De meeste respondenten delen het gevoel dat ze samen iets voor de broedplaats en de omliggende buurt waarin Buro Lou en Lola Luid zijn gelegen willen betekenen. In het huurcontract van Lou/Lola staat ook dat je van plan bent je actief in te zetten voor de broedplaats en de omliggende buurt. Bijna alle respondenten geven aan dat ze het leuk vinden om op deze manier actief bezig te zijn met de gemeenschap. Er zijn tussen de respondenten echter wel verschillen te merken. Bij Buro Lou zijn er enkele respondenten die aangeven dat ze het fijn vonden om in hun jaren bij Buro Lou mee te werken aan activiteiten voor de buurt, maar dat ze er na verloop van tijd minder behoefte aan hadden. In het begin hadden ze nog veel energie om van alles uit te proberen, maar ze geven ook aan dat het organiseren van activiteiten voor de buurt veel energie kost en dat het soms ook botst met het moeten verdienen van een inkomen. De volgende quote geeft dit dilemma goed weer:

“Het zijn allemaal startende ondernemers of mensen die ook een zaak hebben en dus geld moeten verdienen. (...) Je kan wel je ruimte goedkoop huren, maar tegelijkertijd kost het ook heel veel tijd en bijt dat soms een beetje met zakelijke belangen, zeg maar. (...) Met zo'n buurtmarkt, dan sta je daar met een festiviteit voor de kinderen of zo'n centrifuge met verf. Hartstikke leuk, maar dan heb je niks te verkopen. En mij maakt dat niet zo uit, want ik had toch niet echt handel. Maar er waren ook wel mensen die, als je daar je geld of je loon van afhankelijk bent, dat is soms wel eens lastig.” (Leila, huurder Buro Lou)

Daarentegen benadrukken andere respondenten het feit dat Buro Lou en Lola Luid niet in eerste instantie commerciële plekken zijn. Het zijn juist plekken waar experimenteren mogelijk is en niet alles meteen succesvol en winstgevend hoeft te zijn. Deze respondenten hebben het gevoel dat dit zo is voor de meeste huurders die er zitten. Het is uiteraard belangrijk dat er geld wordt verdiend om rond te kunnen komen, maar de meeste respondenten geven aan dat daarnaast het gemeenschapsgevoel, het kunnen experimenteren en activiteiten voor de huurders en de buurt organiseren net zo belangrijk is. Binnen Buro Lou en Lola Luid bestaan hierover dus verschillende opvattingen.

Verskil in inzet

Zowel bij Buro Lou als bij Lola Luid wordt gezamenlijk het pand onderhouden. Dit kunnen vaste taken zijn zoals de planten watergeven, maar het zijn soms ook georganiseerde activiteiten. Bij deze activiteiten en bij activiteiten voor de buurt zijn er respondenten die aangeven dat vaak dezelfde huurders komen opdagen. Er zijn dus ook huurders in de broedplaats die zich dus minder inzetten voor de gemeenschappelijke activiteiten. Dit wordt verschillend ervaren door verschillende respondenten. Een respondent vond dit na verloop van tijd vervelend worden:

“Dat is natuurlijk met zo'n heel grote club mensen dan heb je gewoon veel verschillende belangen en verschillende wensen. Ja, en sommige [huurders] boeit het dan ook echt helemaal niks en anderen wel. Dan helpt het wel om samen wat te doen. Maar we hebben ook gehad dat we zo'n festival aan het organiseren zijn. [En dat we dan afspreken] om 9 gaan we alles opbouwen. ‘Oh ja, is goed’ en dan stonden we er met zijn drieën en dat je denkt ‘ja...’. Dus in die zin zijn het wel vaak dezelfde mensen die wel weer met van dat soort opbouwen er staan. (...) Het is ook wel de ergernis van de mensen die niks doen. Dat je denkt: ‘Nou, je moet meedoen’. Maar sommige mensen die deden ook echt helemaal niks. (...) Je werd ook niet altijd even gewaardeerd, dat je denkt, ja, dat is ook jammer of zo, weet je wel?” (Leila, huurder Buro Lou)

Vooraf het feit dat sommige huurders niks bijdragen aan gemeenschappelijke activiteiten en soms ook het gebrek aan waardering zijn voor deze respondent lastig. Ook andere respondenten hebben dit gevoel omschreven. Een andere respondent geeft ook aan dat de inzet verschilt per huurder. Hij geeft echter aan dat hij dit verschil als onoverkomelijk ziet en niet als storend ervaart. Hij benoemt dat je niemand kan dwingen en dat er uiteindelijk een balans wordt gevonden:

“Je krijgt altijd van die mensen [die niet meedoen], maar ze proberen er op een andere manier deel van uit te maken. Dus bijvoorbeeld, ik zou het ze niet kwalijk nemen, zou ik zeggen, want er zijn mensen die bijvoorbeeld een gitarist zijn, weet je, en dan zou hij graag een plek hebben om te oefenen (...). Maar hij heeft een fulltime baan, dus je kunt hier niet komen en helpen met het schoonmaken van de trappen op maandagmiddag. Snap je wat ik bedoel? Dus ik zou niet echt zeggen, bijvoorbeeld: 'Oh ja, als je de trap niet schoonmaakt, kun je geen plek hebben om je gitaar te oefenen, weet je', maar ik zeg bijvoorbeeld tegen ze: 'Als je tijd hebt op een zaterdagavond om hier gratis te komen optreden?'. Dat zou hij doen, snap je? Dus zij helpen op een andere manier.” (Alexander, huurder Lola Luid)

Onenigheden

Meerdere respondenten geven aan dat het soms moeilijk is om allemaal dezelfde visie te hebben, omdat er een groot aantal huurders is gevestigd in zowel Buro Lou als Lola Luid. Enkele respondenten geven aan dat ieder persoon op zijn eigen manier werkt en dat dit soms kan botsen met andere werkwijzen. Binnen Buro Lou en Lola Luid geven de meeste respondenten echter aan dat huurders voornamelijk fijn contact met elkaar hebben. Daarentegen geven sommige respondenten aan dat er soms ook conflictsituaties ontstaan tussen huurders. Dit wordt door sommige respondenten als vervelend ervaren, maar vaak wordt er ook bij genoemd dat ze het niet gek vinden dat dit soort situaties ontstaan, omdat je met veel mensen op een locatie zit en dat er ook een divers palet aan mensen zit. Een respondent van Lola Luid geeft aan dat hij denkt dat verschillende huurders het begrip ‘vrijheid’ binnen een broedplaats anders interpreteren en dat dit kan leiden tot bepaald gedrag wat weer kan leiden tot onenigheden. Meerdere respondenten geven aan dat ze het daarom fijn vinden dat elke locatie van Lou of Lola een kwartiermaker heeft om op te kunnen treden bij onenigheden.

5.2.3: Identificatie met de broedplaats

In dit gedeelte van de resultaten wordt gekeken naar de identificatie van huurders met de broedplaats. Dit verwijst naar de mate waarin mensen zich verbonden voelen met de broedplaats en zich identificeren met de gemeenschap die daaruit voortkomt. Het gaat om het gevoel van betrokkenheid, trots en loyaliteit ten opzichte van de broedplaats, en het beschouwen van de broedplaats als een belangrijk onderdeel van hun identiteit.

Betrokkenheid met de broedplaats

Zowel bij Buro Lou als Lola Luid verschilt binnen de broedplaats de betrokkenheid van huurders. Sommige huurders spenderen heel veel tijd bij Buro Lou of Lola Luid. Een van de respondenten heeft er zelfs tijdelijk gewoond. Er zijn respondenten die – naast hun werkzaamheden - hun werkplek en de gemeenschappelijke ruimtes gebruiken als plek om rond te hangen of met andere huurders tijd te spenderen. Deze respondenten geven ook aan dat zij een aantal vriendschappen hebben gemaakt op de broedplaats. Daarentegen zijn er ook respondenten die aangeven dat ze minder vaak op de broedplaats aanwezig zijn. Dit zijn vooral mensen die naast hun werkzaamheden in Buro Lou of Lola Luid ook een andere baan hebben. Enkele respondenten geven ook aan dat ze af en toe een gezellige activiteit of even een praatje maken wel leuk vinden, maar dat zij eigenlijk geen behoefte hebben om meer tijd door te brengen op de broedplaats. Aan de andere kant beschrijft deze respondent dat zij juist vaak op Lola Luid aanwezig is, maar dat zij ook merkt dat mensen met een andere baan ernaast dat minder hebben:

“Ik ben er gewoon graag heel vaak en dit is eigenlijk ook mijn fulltime werk. Maar, er zijn ook een aantal mensen die hebben gewoon een baan waar ze het meeste mee verdienen dus zij kunnen ook maar twee dagen per week er zijn, dus dan kan je denk ik op die gemeenschap iets minder snel... Je staat er dan niet allemaal hetzelfde in of zo denk ik. Dat is misschien wat ik wil zeggen.” (Sofia, huurder Lola Luid)

Thuis voelen

Verschillende respondenten geven aan dat zij zich thuis voelen op Buro Lou en Lola Luid. Ze beschrijven het als een plek waar iedereen zichzelf kan zijn en waar iedereen welkom is, ongeacht je afkomst, geloof en geaardheid. Daarnaast beschrijven respondenten dat ze zich thuis voelen doordat ze omringd zijn door mensen die net zoals zij creatief bezig zijn en in de culturele sector werken. Ze voelen zich begrepen doordat de anderen dezelfde ‘gekke’ werkwijzen hebben.

Er zijn hierbinnen echter wel verschillen te merken. Een respondent van Buro Lou geeft bijvoorbeeld aan dat hij zich niet altijd geroepen voelde om mee te doen aan een activiteit omdat hij zich niet prettig voelt bij de sfeer:

“In mijn optiek toen (een oude kwartiermaker) er was, waren er een soort van feestjes, maar daar ging ik niet naar toe. Ik blow niet ik hoe heette dat, ik ben niet zo van het.. Ik weet niet.. Dat vind ik een mooie sfeer om te zien, maar het is niet de sfeer waar ik me prettig bij voel.” (Jamal, Huurder Buro Lou)

Daarnaast vergelijken enkele respondenten Buro Lou en Lola Luid met andere broedplaatsen of antikraaklocaties. Ze beschrijven dat ze zich meer thuis voelen bij Buro Lou en Lola Luid. Dit komt door de non-profit insteek van Buro Lou en Lola Luid en de ambitie om iets terug te doen voor de omliggende buurt. Daarnaast omschrijft een respondent in Buro Lou dat ze het bij andere broedplaatsen vervelend vindt dat er vooraf een selectie is wie in een broedplaats mag werken. Ze beschrijft dat ze het fijn vindt dat bij Lola/Lou dit voor haar gevoel niet op dezelfde manier gebeurt en dat het bij Lola/Lou wat vrijer wordt ingedeeld:

“Er zijn niet meer zoveel zulke plekken [als Buro Lou]. Je moet wel in een hokje passen. Ja en kunst is natuurlijk soort van vaag. (...) Het gaat soms niet helemaal samen met al die regulatie en dat in dat hokje. En ja, ik kan er heel erg boos om worden, bijvoorbeeld ook wat je dan in Utrecht zag. Of nou eigenlijk bouwen ze hokjes. Dat wordt al gereguleerd en dan gaan ze selecteren welke kunstenaar in het juiste hokje past, zeg maar. En als je niet in een hokje past dan val je er ook buiten. Dus ik heb ook wel eens vroeger gehad dat ik een aanmelding doe voor een atelier en dan is de vraag: ‘Wat doe je? Heb je een studio, een atelier of een werkplaats nodig?’ (...) Maar dan moet je maar net daarin passen. (...) Ja, denk ik ook van waarom niet, waarom kan dat niet? Ja, ik heb me wel eens aangemeld, maar dan pas ik gewoon nergens in een hokje.” (Noa, huurder Buro Lou)

5.2.4: Invloed van de kwartiermaker op sociale cohesie

Wie de kwartiermaker is, beïnvloedt in zekere mate de sociale cohesie. De sociale cohesie van een broedplaats kan meer naar binnen zijn gericht door bijvoorbeeld meer activiteiten voor de huurders onderling te organiseren zoals barbecues en borrels. De sociale cohesie kan ook juist meer een extern karakter hebben door gericht te zijn op de buurt met activiteiten zoals een markt of workshops, waarbij dan soms wordt samengewerkt met partijen zoals de gemeente. De kwartiermaker speelt een belangrijke rol in het bepalen van het karakter van de activiteiten en de hoeveelheid activiteiten. Er zijn dus verschillende schaalniveaus waar een kwartiermaker op kan focussen. Bij Buro Lou merkten respondenten een verschil in focus tussen de twee verschillende kwartiermakers die daar hebben gewerkt. Waar de eerste kwartiermaker een grotere focus had op interne sociale cohesie had de tweede kwartiermaker een focus op meer extern gerichte cohesie. Per respondent verschilt de voorkeur voor de focus. Sommige respondenten van Buro beschreven dat ze de focus op interne cohesie fijn vonden en dat het voelde alsof er een hechte gemeenschap ontstond. Andere respondenten geven daarentegen aan dat zij zich niet altijd geroepen voelden om bij deze activiteiten aan te sluiten.

Andersom geldt hetzelfde. Bij de externe focus geeft een deel van de respondenten aan dat ze het hechte gemeenschapsgevoel missen, terwijl een ander deel van de respondenten juist aangeeft zij deze naar buiten gerichte focus fijn vinden. Op deze manier hebben zij meer kans om te groeien als ondernemer terwijl ze nog steeds gemeenschappelijk activiteiten organiseren. Bij Lola Luid werd ook door sommige respondenten benoemd dat de focus van de kwartiermaker bepaalt welke activiteiten er worden georganiseerd en dat dit ook weer beïnvloedt welke huurders er actief deelnemen. Er bestaat dus een verschil in voorkeur tussen de verschillende respondenten in de doelstellingen die een kwartiermaker heeft. Dit verschil in doelstellingen kan met elkaar wrijven.

Daarnaast geven meerdere respondenten van zowel Buro Lou als Lola Luid aan dat zij het belangrijk vinden dat de kwartiermaker vaak aanwezig is op de broedplaats. Zo kan er makkelijk contact worden gelegd met de kwartiermaker en wordt het gevoel van betrokkenheid groter. Verder houdt de kwartiermaker in de gaten of er bepaalde regels worden overtreden. Meerdere respondenten geven aan dat ze dit ook belangrijk vinden om zo een fijne sfeer binnen Buro Lou en Lola Luid te kunnen waarborgen.

Als laatste, gaven twee respondenten van Buro Lou die nu werkzaam zijn op een andere *co-working* locatie aan dat zij merken dat er bij hun nieuwe werkplek in mindere mate een gemeenschapsgevoel is. Zij geven beiden aan dat door het afwezig zijn van een kwartiermaker op hun nieuwe werkplek, zij minder interactie hebben met de andere huurders:

“Toen zei (de kwartiermaker) ook wel dat dat gevoel van samen en dingen samen ondernemen of dat je samen dingen moet doen dat heb je niet meer, dat zal wegvallen. Ik zeg: ‘Nou, dat zal wel meevallen’, maar dat is wel echt waar. Ja, dat vind ik wel. Hier zit je ook samen, (...). We hebben een appgroep, maar niet die soort gezamenlijke... Dat je iets met elkaar moet, dus dat is ook.. Het is ook fijn, maar het is wel echt anders. (...) echt individueler, dat mensen meer voor zichzelf zitten.” (Leila, Huurder Buro Lou)

Dit benadrukt de belangrijke rol van de kwartiermaker in het faciliteren van ontmoeting en het creëren van een gemeenschap.

5.2.5: Tussenconclusie sociale cohesie

Bij beide broedplaatsen is zowel de formele als informele sociale participatie hoog, met georganiseerde workshops, gezamenlijke maaltijden en spontane interacties zoals samen koffie drinken. Deze activiteiten bevorderen de onderlinge verbinding en vergroten het sociale netwerk van huurders. Daarentegen bestaat er een verschil tussen opvattingen van de (on)geschreven regels, door onder andere de verschillende mate van inzet tussen huurders. Toch beschrijven de meeste huurders de broedplaatsen als een gemeenschap en voelen ze wederzijdse steun. Sommige huurders ervaren een spanningsveld tussen commerciële belangen en gemeenschapsdoelen, wat kan leiden tot onenigheden.

De mate van identificatie varieert tussen huurders. Sommigen voelen zich sterk verbonden en beschouwen de broedplaats als een essentieel onderdeel van hun identiteit, terwijl anderen minder betrokken zijn vanwege andere verplichtingen. De meeste huurders voelen zich echter thuis en gewaardeerd binnen de gemeenschap. Tenslotte heeft de kwartiermaker een belangrijke invloed op de sociale cohesie. De focus van de kwartiermaker kan intern (gericht op de huurders) of extern (gericht op de buurt) zijn, wat de voorkeuren en betrokkenheid van huurders beïnvloedt. Een aanwezige en actieve kwartiermaker draagt bij aan een sterke betrokkenheid en een prettige sfeer binnen de broedplaats.

Deze bevindingen illustreren de complexiteit en veelzijdigheid van sociale cohesie in creatieve broedplaatsen en benadrukken het belang van gemeenschappelijke activiteiten en een verbindende rol van de kwartiermaker.

5.3: Tijdelijkheid

In dit gedeelte van het resultatenhoofdstuk wordt er gekeken wat de invloed van het tijdelijke karakter van de broedplaatsen is op de huurders. Eerst wordt er gekeken hoe de oud-huurders het sluiten van Buro Lou hebben ervaren en hoe huurders van beide broedplaatsen het tijdelijke karakter hebben ervaren. Daarna wordt in 5.3.4 de invloed van tijdelijkheid op het individueel sociaal kapitaal van huurders bekeken en in 5.3.5 de invloed van tijdelijkheid op de sociale cohesie.

5.3.1: Onverwachts en stressvolle sluiting

Alle huurders van Buro Lou benoemen dat ze het sluiten van de broedplaats als onverwachts en stressvol hebben ervaren. Alle respondenten vertelden dat ze hadden verwacht minstens tot de zomer van 2024 op Buro Lou te kunnen werken. Toen ze in november 2023 hoorden dat Buro Lou binnen twee maanden zou sluiten en leeg moest zijn, zorgde dit voor geschokte reacties en stress. Vooral voor huurders met veel spullen in hun werkruimte en huurders die fulltime werkten bij Buro Lou was het een stressvolle periode. Zij zijn afhankelijker van het hebben van een werkplek en moesten zo snel mogelijk een nieuwe plek vinden, zodat zij verzekerd zijn van een inkomen. De volgende respondent geeft duidelijk weer hoe zij het heeft ervaren toen net bekend was dat Buro Lou zou gaan sluiten:

“De mensen die heel erg omhoog zaten, die gaan natuurlijk voor zichzelf iets anders zoeken. Dus die moeten door. Die hebben geen tijd om te wachten op een misschien dit, misschien dat. Dat botste wel eventjes. We hebben daar wel bijeenkomsten over gehad en ik dacht: ‘Zo, nou, gezellig.’ Ja, het was wel heftig en sommige mensen, dat is gewoon hun inkomen, weet je, dus ja. Ja, die gingen gewoon gelijk als een dolle ruimtes zoeken. Dus dan komt er van alles voorbij. En je gaat als een kip zonder kop informatie de wereld in slingeren. (...) Nou ja, dat was wel echt een gestreste tijd. En mensen zijn dan toch allemaal wel uiteindelijk wel erg met zichzelf bezig. En dat is allemaal begrijpelijk. Want je kan niet voor iedereen alles in de gaten houden. Maar het waren natuurlijk best wel veel mensen. En iedereen heeft zo zijn wensen.” (Milou, huurder Buro Lou)

Alle respondenten van Buro Lou geven echter aan dat zij van te voren wisten dat Buro Lou een tijdelijke locatie was. In die zin kwam het sluiten niet als een verrassing, maar vooral het feit dat het zo plotseling was, en in de kerstperiode viel, zorgde voor veel stress. De kerstperiode is voor veel huurders namelijk een drukke tijd waarin ze veel inkomsten hebben, die ze nu deels hebben misgelopen.

Ook de huurders in Lola Luid kijken op tegen het moment dat de broedplaats haar deuren gaat sluiten. Respondenten verwachten dat het lastig gaat zijn om een zelfde soort ruimte te vinden zoals bij Lola Luid. Zeker in een stad als Amsterdam waar huurprijzen erg hoog liggen. Een respondent zegt dat hij verwacht dat het sluiten van Lola Luid voor sommige huurders net te vroeg in hun carrière zal komen, waardoor ze niet de volgende stap kunnen zetten:

“Het is zoals bij veel kunstenaars (...), je geeft ze een duwtje in de rug. Maar misschien zijn ze nog steeds niet (...). Ze zijn heel dichtbij om hun eigen winkel te openen, weet je, of hun eigen plek. En dan is de tijd voorbij, oh, shit, je moet weer terug. Ja. Naar je huis. Weet je, geef ze een duwtje in de rug, maar ook, tegelijkertijd. Ze stoppen op het verkeerde moment, snap je?” (Alexander, huurder Lola Luid)

5.3.2: Tijdelijkheid karakter als iets positiefs

Er zijn echter ook enkele respondenten die de tijdelijkheid van Buro Lou als iets positiefs hebben ervaren. Zij ervoeren ook stress en vonden soms de onzekerheid die bij een tijdelijk gebouw komt kijken lastig. Echter, de tijdelijkheid biedt een gevoel van flexibiliteit en vrijheid. Dit gevoel wordt duidelijk uit de volgende twee quotes:

“Dus in die zin was dat een leuke plek om te beginnen en dan weer gewoon kijken hoe het zich verder ontwikkelt. En wat je in het begin ook zei, weet je, met dat je weet dat het tijdelijk is, ja, ik vond dat altijd wel een lekker idee ook. Dan begin je gewoon weer ergens en dan begin je weer opnieuw en dat geeft je werk ook weer een andere impuls of zo. Je hebt altijd van, nou, als het hier stopt, ja, dan komt er wel weer iets anders. En dan gaan we daar wel weer iets in elkaar timmeren en dan kijken we dan weer wat voor draai we eraan geven.” (Milou, huurder Buro Lou)

“In die tijdelijkheid ben ik ook, ja, ik ben ook oké. Ik wil gewoon (...) creatief kunnen werken en mijn vrijheid hebben en dan ook nog wat geld verdienen dat ik gewoon kan leven. Een dak boven mijn hoofd, kan eten, zeg maar, dan ben ik eigenlijk al hartstikke tevreden (...). En in deze omstandigheden, dus ja, die tijdelijkheid, voor mij is dat oké. Ik heb ook zo iets van: ‘Ja, misschien ga ik over een jaar wel wat anders doen, zou ook kunnen.’” (Noa, huurder Buro Lou)

5.3.3: Reflectiemoment

Sommige respondenten beschrijven dat door het tijdelijke karakter van Buro Lou en het plotseling sluiten van de locatie er een moment ontstaat om te reflecteren op je eigen onderneming. Door het sluiten van de locatie ben je gedwongen om je spullen te verhuizen. Dit resulteerde voor veel respondenten in een reflectiemoment waarin ze nadachten of ze wilden doorgaan met hun onderneming of misschien wel wilden stoppen. Bijna alle nieuwe ruimtes zijn namelijk duurder dan de ruimte die ze hadden in Buro Lou. Respondenten omschrijven dat ze door hogere huurkosten moeten beslissen of ze professioneler aan de slag willen gaan of niet.

Verder geven sommige respondenten van Buro Lou aan dat het sluiten van de locatie ook een moment was om na te denken over het karakter van een nieuwe werkplek. Sommige huurders hechten nog steeds veel waarde aan het gemeenschappelijke karakter van Lou en zij hadden dan ook veelal de wens om bij het nieuwe Clou of een andere locatie van Lou zich te vestigen. Er zijn echter ook respondenten die aangeven dat zij minder focus hebben op het gemeenschappelijke en op zoek gaan naar een ander soort ruimte.

5.3.4: Individueel sociaal kapitaal en tijdelijkheid

De connecties die huurders bij Buro Lou hebben gemaakt blijven bestaan alleen is het onderlinge contact erg afgenomen sinds het sluiten van de locatie. Mensen die samen op een nieuwe plek zijn gevestigd spreken elkaar nog regelmatig en weten elkaar te vinden voor hulp. Respondenten die gezamenlijk naar een nieuwe locatie zijn verhuisd, niet van Lou, geven wel aan dat het soort contact anders is. Er wordt bijvoorbeeld nog wel samen koffie gedronken en geluncht maar iedereen zit meer in zijn eigen ruimte omdat er geen verplichting is om samen dingen te organiseren.

Meerdere respondenten benoemen dat ze de andere oud-huurders vaker zouden willen bezoeken, maar dat iedereen druk is en dat het er tot nu toe dan niet zo vaak van komt. Echter, bij Buro Lou zijn de connecties wel gelegd en zouden de meeste respondenten contact met elkaar opnemen als ze vragen hebben of hulp nodig hebben van iemand. Dit gebeurt alleen minder spontaan en organisch omdat huurders elkaar niet meer toevallig kunnen treffen in de broedplaats. De connecties die in Buro Lou zijn gemaakt zorgen echter wel nog steeds dat huurders toegang blijven houden tot waardevolle hulpbronnen. Dit omschrijft een respondent ook in de volgende quote:

“En dat blijft dus ook een beetje doorgaan. Want laatst bijvoorbeeld, (de oude kwartiermaker) is laatst hier geweest. Die komt dan met (een oud-huurder), want die heeft dan een nieuwe website nodig en dan gaat zij voor hem dingen tekenen en dus in die zin blijven die verbanden ook bestaan. Als je weet voor een website dat je bij (oud-huurder) terecht kan (...). Dus in die zin heb je nog wel een heel groot netwerk over zodat je elkaar wel weet te vinden.” (Leila, huurder Buro Lou)

Verder volgen veel huurders elkaar op sociale media en via die weg blijven ze op de hoogte van elkaars werkzaamheden. Bovendien benoemen sommige respondenten dat ze evenementen bezoeken van andere oud-huurders en dat ze het dan fijn vinden om elkaar weer te zien en te spreken.

Ook huurders van Lola Luid verwachten nog gebruik te kunnen maken van het sociale netwerk dat ze bij Lola Luid opbouwen. Een respondent geeft duidelijk aan dat zij verwacht gebruik te kunnen maken van de connecties die zij heeft binnen Lola Luid:

“Ik denk degene met wie ik iets ondernomen heb of het nou werk is of privé. Nou ja, haar zie ik bijvoorbeeld niet meer die is kwartiermaker geweest en weg, maar als ik dus een goede fotograaf zoek of een onderzoeker of journalist, of iets, dan weet ik wat zij kan en dan zal ik haar ook benaderen. Ik bedoel, zij is nu al weg, maar ook als ik straks weg ben, bij Lola, als ik haar nodig zou hebben of kan inzetten, dan zou ik dat wel zeker doen. Maar dat is eigenlijk ook overal wel (...). Dus ik verwacht niet dat als ik weg ben bij Lola, dat de nuttige contacten die ik dan heb gedaan niet meer gebruik. (Een medehuurder) bijvoorbeeld, zal ik altijd blijven onthouden voor modeontwerpen of kostuums.” (Tamara, huurder Lola Luid)

5.3.5: Sociale cohesie en tijdelijkheid

Het tijdelijke karakter van een creatieve broedplaats heeft invloed op de sociale cohesie tussen huurders. Enerzijds heerst er een sterke mentaliteit van ‘laten we er nu het beste van maken’. Hierbij zijn huurders gemotiveerd om te investeren en te experimenteren, ondanks de onzekere en relatief korte openingsduur van Buro Lou of Lola Luid. Deze mentaliteit bevordert een sfeer van saamhorigheid en creativiteit, waarbij het tijdelijke en goedkope karakter van de broedplaats juist als een kans wordt gezien om nieuwe ideeën uit te proberen zonder grote financiële risico's. Het tijdelijke en geïmproviseerde karakter van broedplaatsen worden dus door veel huurders ook als iets positiefs ervaren, omdat het hen in staat stelt zelf iets op te bouwen en flexibel te zijn. Dit vergt echter wel veel energie en inzet, en niet iedereen is bereid om deze investering voor langere tijd te maken.

Tegelijkertijd brengt deze tijdelijkheid ook uitdagingen met zich mee. Het plotselinge einde van Buro Lou heeft er bijvoorbeeld toe geleid dat bepaalde projecten nooit werden uitgevoerd, omdat de locatie onverwacht moest sluiten. Ook bij Lola Luid heeft de onzekere openingstijd van het gebouw invloed op initiatieven die worden genomen en evenementen die worden georganiseerd. Een respondent zegt dat hij graag een groot festival zou organiseren in de broedplaats samen met de andere huurders. Door de onzekere openingstijd van Lola Luid kiest hij er echter voor om dit evenement niet te organiseren. Het abrupt sluiten van een broedplaats heeft een negatieve invloed op de duurzame groei van sociale netwerken die zich langzaam en organisch ontwikkelen. Na de

sluiting van Buro Lou verdwijnt de centrale locatie die mensen samenbrengt, waardoor de gemeenschap uit elkaar valt en er niet langer sprake is van een hechte groep.

De tijdelijkheid zorgt daarnaast voor stress, wat zowel verdeeldheid als saamhorigheid kan veroorzaken. Sommige huurders van Buro Lou voelden bijvoorbeeld een druk om na het sluiten van de broedplaats snel een nieuwe ruimte te vinden, wat soms tot spanningen kon leiden. Aan de andere kant versterkt deze gedeelde stress ook het gevoel van gemeenschap, omdat iedereen in hetzelfde schuitje zit en samen probeert het beste van de situatie te maken. Een respondent beschrijft goed hoe het gevoel van saamhorigheid en het ontstaan van frustraties naast elkaar bestaan:

“Maar er is ook het moment van nu moet alles geregeld worden en gezorgd worden en steun bij elkaar vinden. En omdat dat allemaal gebeurt, kom je als groepering veel meer samen, want er moeten veel meer dingen gebeuren. Dus dat was het moment voor mij dat ik tegelijkertijd boos en gechoqueerd was als aan het rouwen. Als dat je voelt dat je als groep het met elkaar ondervangt, als dat je merkt dat er in die groep ook (...), terwijl jij met een groep probeert om alle meubels in een ruimte te krijgen - want die moeten naar de stort - dus dat gevoel dat je een puzzel aan het oplossen bent, terwijl tegelijkertijd ook frustraties ontstaan en daardoor dingen ontstaan.” (Jamal, huurder Buro Lou)

Al met al heeft de tijdelijkheid van een creatieve broedplaats dus zowel positieve als negatieve effecten op de sociale cohesie, waarbij de dynamiek van de gemeenschap wordt beïnvloed door de balans tussen kortstondige mogelijkheden en de onvermijdelijke afsluiting.

5.3.6: Tussenconclusie tijdelijkheid

De tijdelijkheid van creatieve broedplaatsen zoals Buro Lou en Lola Luid heeft een complexe invloed op de huurders. Het tijdelijke karakter creëert zowel kansen als uitdagingen. Enerzijds bevordert de tijdelijkheid een sterke mentaliteit van ‘laten we er nu het beste van maken’, waarbij huurders worden aangemoedigd om te investeren en te experimenteren zonder grote financiële risico's. Dit draagt bij aan een sfeer van saamhorigheid en creativiteit, terwijl het ook veel tijd en energie kost. Anderzijds brengt het tijdelijke karakter ook stress en onzekerheid met zich mee. Het plotselinge einde van Buro Lou werd door huurders als onverwachts en stressvol ervaren, vooral omdat het in een drukke periode viel. Huurders moesten snel een nieuwe werkplek vinden, wat leidde tot spanningen maar ook tot een gedeeld gevoel van gemeenschap. Bij Lola Luid zien huurders met enige angst uit naar de sluiting, wat hen terughoudend maakt in het plannen van grootschalige projecten.

De invloed op het individueel sociaal kapitaal en de sociale cohesie is eveneens genuanceerd. Terwijl sommige huurders blijven profiteren van de netwerken die ze hebben opgebouwd, valt de gemeenschap vaak uit elkaar na de sluiting van de broedplaats. De gezamenlijke stress versterkt soms het gevoel van verbondenheid, maar leidt ook tot verdeeldheid. Kortom, de tijdelijkheid van deze broedplaatsen zorgt voor een dynamische balans tussen mogelijkheden en beperkingen, met zowel positieve als negatieve effecten op de sociale cohesie en het individueel sociaal kapitaal van de huurders.

Hoofdstuk 6: Conclusie

In dit hoofdstuk worden de gevonden resultaten uit hoofdstuk 5 gekoppeld aan het theoretisch kader in hoofdstuk 2. Dit wordt gedaan door de drie deelvragen van dit onderzoek te beantwoorden. Daarna wordt een antwoord gegeven op de hoofdvraag: *‘Welke invloed heeft het onderdeel zijn van en de tijdelijkheid van een creatieve broedplaats op het individueel sociaal kapitaal van huurders en de sociale cohesie tussen huurders onderling?’*.

1. Hoe beïnvloedt de creatieve broedplaats het individueel sociaal kapitaal van de huurders?

Het is te verwachten dat het werken in een creatieve broedplaats bijdraagt aan het vergroten van sociale netwerken en het sociaal kapitaal van huurders (Gill, et al., 2019). Broedplaatsen kunnen dienen als sociale lijm die ervoor zorgt dat mensen blijven plakken bij een plek, omdat ze connecties met andere mensen bieden en op die manier ook individueel sociaal kapitaal kunnen bieden (Lee, 2019). Daarnaast beschrijft Pratt (2021) dat broedplaatsen een plek zijn voor het uitwisselen van informele kennis, informatie en sociale steun onder gebruikers.

Op basis van de resultaten van dit onderzoek, kan geconcludeerd worden dat creatieve broedplaatsen zoals Buro Lou en Lola Luid inderdaad het individueel sociaal kapitaal van huurders aanzienlijk bevordert. Het sociaal kapitaal wordt positief beïnvloed omdat er in de broedplaatsen een ondersteunende en inspirerende omgeving is, die spontane en georganiseerde interacties faciliteert. Dit zorgt ervoor dat samenwerkingen makkelijker ontstaan en dat netwerken makkelijk worden opgebouwd. Huurders van creatieve broedplaatsen bouwen waardevolle relaties op die hen mentale steun, advies en toegang tot nieuwe kennis en hulpbronnen bieden. Hierdoor wordt hun persoonlijke en professionele groei gestimuleerd.

Vooraf voor kleine en beginnende ondernemingen biedt geografische nabijheid voordelen zoals een makkelijke overdracht van kennis en hulpbronnen (Green, et al., 2000). Dit komt overeen met de huurders in creatieve broedplaatsen, die meestal ook beginnend ondernemer/kunstenaar zijn of alleen werken. Juist voor hen biedt het sociaal kapitaal dat ze verkrijgen de meeste voordelen, omdat ze op deze manier toegang krijgen tot meer kennis over hun vak en meer hulpmiddelen.

De betaalbaarheid van Buro Lou en Lola Luid zorgt ervoor dat creativiteit en experimentatie mogelijk zijn, wat het een inspirerende plek maakt, waardoor sociaal kapitaal makkelijker ontstaat. Dit alles benadrukt de diverse voordelen van creatieve broedplaatsen voor het individueel sociaal kapitaal van huurders.

2. Hoe beïnvloedt de creatieve broedplaats de sociale cohesie tussen huurders onderling?

Sociale cohesie wordt in dit onderzoek gedefinieerd volgens de drie dimensies van Bolt & Torrance (2005). Volgens die definitie is er sprake van sociale cohesie als er een hoge mate van sociale participatie, gelijkgerichte opvattingen en identificatie met de broedplaats is.

Het is te verwachten dat er op een creatieve broedplaats sociale interacties plaatsvinden, omdat huurders hetzelfde gebouw delen en elkaar dus makkelijk tegenkomen (Gandini, 2015). Daarnaast zorgt het hebben van ontmoetingsplekken en gezamenlijke activiteiten er op buurtniveau voor dat er een hogere mate van sociale cohesie ontstaat (Lenzi, et al., 2012). Dit blijkt in de context van broedplaatsen ook het geval. Bij Buro Lou en Lola Luid worden activiteiten georganiseerd die de sociale interactie en verbinding tussen huurders versterken, zoals workshops, borrels, gezamenlijke

maaltijden, en externe evenementen zoals Lola Live en het winterfestival. Ook spontane interacties, zoals samen koffie drinken of lunchen, dragen bij aan de informele sociale participatie. Deze activiteiten verminderen eenzaamheid, iets wat als fijn wordt ervaren, aangezien in de creatieve industrie veel freelance wordt gewerkt (Gandini, 2015). De sociale activiteiten, zowel georganiseerd als spontaan dragen bij aan een hogere mate van sociale cohesie tussen huurders onderling. Daarnaast draagt het ook bij aan het ontstaan van meer sociaal kapitaal van de huurders, doordat sociale contacten op een laagdrempelige manier worden gelegd tijdens de activiteiten.

Verder bestaan er verschillende opvattingen over de (on)geschreven regels. De meeste huurders delen een gevoel van verbondenheid met medehuurlers en de broedplaats als geheel. Ook delen de meeste huurders de bereidheid om activiteiten te organiseren voor de buurt. Er bestaan echter verschillen tussen inzet en sommige huurders voelen een spanningsveld tussen commerciële belangen en iets willen doen voor de gemeenschap. Daarnaast zijn er wel eens onenigheden tussen huurders door verschillende interpretaties van 'vrijheid' en de ongelijke inzet voor gemeenschappelijke activiteiten.

De mate van betrokkenheid verschilt tussen huurders van Buro Lou en Lola Luid. Vooral huurders die parttime aanwezig zijn in de broedplaats beschrijven een lagere mate van betrokkenheid. Veel huurders die voltijd werken, voelen zich sterk verbonden met de broedplaats en zien deze als een essentieel onderdeel van hun identiteit. Een reden dat mensen zich betrokken voelen bij de broedplaats komt door de aanwezigheid van gelijkgestemden in de creatieve sector. Dit komt overeen met wat Pratt (2021) stelt. Hij zegt dat huurders in een creatieve broedplaats vaak vergelijkbare doelen en interesses in kunst en creativiteit hebben en dat deze gedeelde doelen en interesses een sterke basis voor samenwerking en onderlinge steun creëren. Verder wordt het gevoel van verbondenheid versterkt door de inclusieve en ondersteunende omgeving. De non-profit insteek en gemeenschapsactiviteiten spelen een belangrijke rol in de sterke identificatie met de broedplaats.

Volgens Spinuzzi (2012) leidt het delen van hetzelfde gebouw niet automatisch tot interacties en samenwerkingen tussen verschillende gebruikers. Daarom is een belangrijke taak van de *community manager* – of in het geval van Buro Lou en Lola Luid de kwartiermaker – het organiseren van sociale activiteiten waarin ontmoeting centraal staat (Pratt, 2021; Merkel, 2015). Bij Buro Lou en Lola Luid speelt de kwartiermaker inderdaad een cruciale rol in het bevorderen van ontmoeting. Een actieve en zichtbare kwartiermaker bevordert de betrokkenheid en zorgt voor een prettige sfeer binnen de broedplaats. De doelstellingen van een kwartiermaker kunnen echter variëren. De ene kwartiermaker heeft een grotere focus op interne sociale cohesie terwijl een andere kwartiermaker een grotere focus heeft op externe sociale cohesie. De voorkeur qua focus kan per huurder verschillen en deze verschillen kunnen met elkaar wrijven. Tevens wordt de uitspraak van Spinuzzi (2012) bevestigd in dit onderzoek. Het ontbreken van een kwartiermaker bij een nieuwe werkplek van oud-huurders van Buro Lou zorgt ervoor dat er onderling in mindere mate interacties plaatsvinden.

De creatieve broedplaats heeft dus over het algemeen een positieve invloed op de mate van sociale cohesie tussen huurders. Echter, er zijn verschillen te merken tussen verschillende huurders in de mate van betrokkenheid en er bestaan onenigheden en voorkeuren in de doelstellingen van kwartiermakers. Toch is er sprake van een zekere mate van sociale cohesie tussen huurders onderling op de twee creatieve broedplaatsen.

3. Hoe beïnvloedt het tijdelijke karakter van creatieve broedplaatsen het individueel sociaal kapitaal van huurders en de sociale cohesie tussen huurders onderling?

De sluiting van creatieve broedplaatsen, hoewel verwacht vanwege hun tijdelijke aard, brengt stress en uitdagingen met zich mee voor de huurders. Het vinden van een nieuwe ruimte en het behouden van de opgebouwde netwerken vormen belangrijke vraagstukken voor de voormalige huurders. Het sluiten van broedplaatsen brengt dus inderdaad *displacement* van de huurders en daarmee gepaarde onzekerheid met zich mee (Madanipour, 2018; Colomb, 2012).

Het tijdelijke karakter van broedplaatsen biedt lage prijzen aan huurders. Dit biedt een kans aan huurders om ruimte te gebruiken die anders niet betaalbaar zou zijn. Dit maakt het mogelijk om te experimenteren en om nieuwe vaardigheden op te doen. Verder kan het als opstap naar een nieuwe carrière dienen of het opzetten van een bedrijf mogelijk maken (Madanipour, 2018; Colomb, 2012; Andres, 2013; Németh & Langhorst, 2014). Huurders geven aan dat zij door de lage huurprijzen de ruimte voelen om te experimenteren, gezamenlijke activiteiten te organiseren en dat niet alles succesvol en winstgevend hoeft te zijn. Dit gevoel draagt bij aan sociaal kapitaal en sociale cohesie.

Er is echter weinig investeringsveiligheid voor huurders van tijdelijke creatieve broedplaatsen. Het rendement op de investering is instabiel en het risico op verlies is hoog, door de onzekere openingstijd (Németh & Langhorst, 2014). Dit is te herkennen in de terughoudendheid van sommige huurders als het de organisatie van grootschalige evenementen betreft. Door de onzekere toekomst wegen de financiële risico's en de tijdsinvestering te zwaar om dit type evenement te organiseren. Daarentegen heerst er bij huurders van broedplaatsen een mentaliteit om er het beste van te maken in de tijd die er is. Huurders voelen de mogelijkheid om te experimenteren en voelen zich aangemoedigd om activiteiten voor elkaar en de buurt te organiseren. Dit draagt bij aan een sfeer van saamhorigheid en creativiteit.

Netwerken worden gevormd door een specifieke tijd en ruimte (Comunian, 2017). Het sluiten van een creatieve broedplaats zal naar verwachting dus invloed hebben op de gevormde sociale relaties. Bij Buro Lou is het echte gevoel van gemeenschap na het sluiten uit elkaar gevallen. Echter, de meeste huurders blijven profiteren van de netwerken en de potentiële hulpbronnen die ze hebben opgebouwd in de broedplaats.

Kortom, de tijdelijkheid van creatieve broedplaatsen zorgt voor een dynamische balans tussen mogelijkheden en beperkingen, met zowel positieve als negatieve effecten op de sociale cohesie en het individueel sociaal kapitaal van de huurders.

Hoofdvraag: Welke invloed heeft het onderdeel zijn van en de tijdelijkheid van een creatieve broedplaats op het individueel sociaal kapitaal van huurders en de sociale cohesie tussen huurders onderling?

Het onderdeel zijn van een creatieve broedplaats heeft een aanzienlijke positieve invloed op het individueel sociaal kapitaal van huurders en de sociale cohesie tussen huurders. Door gezamenlijke activiteiten en spontane interacties binnen een inspirerende omgeving, ontstaan waardevolle netwerken die mentale steun, advies en toegang tot nieuwe kennis en hulpbronnen bieden. Vooral voor kleine en beginnende ondernemingen zijn deze netwerken van groot belang, omdat ze gemakkelijke kennisoverdracht en samenwerking bevorderen.

Onder huurders is er een hoge mate van interactie maar er bestaan onderling verschillende opvattingen over de (on)geschreven regels in broedplaatsen, wat kan leiden tot onenigheid. Desondanks beschrijven de meeste huurders een sterk gevoel van verbondenheid en onderlinge steun. De actieve rol van de kwartiermaker is cruciaal in het faciliteren van ontmoetingen en het bevorderen van een inclusieve en ondersteunende omgeving.

De tijdelijkheid van creatieve broedplaatsen biedt zowel kansen als uitdagingen. Hoewel de onzekerheid over de duur van de ruimte stress kan veroorzaken en terughoudendheid bij het organiseren van grootschalige evenementen, biedt het ook lage huurprijzen en de mogelijkheid om te experimenteren. Dit draagt bij aan de vorming van sociaal kapitaal en cohesie, omdat huurders zich aangemoedigd voelen om activiteiten voor elkaar en de buurt te organiseren.

Kortom, de combinatie van onderdeel zijn van en de tijdelijkheid van een creatieve broedplaats stimuleert het individueel sociaal kapitaal en de sociale cohesie. Dit gebeurt door het faciliteren van interacties en het bieden van betaalbare ruimtes. Tegelijkertijd creëert het tijdelijke karakter een dynamische balans tussen kansen en onzekerheden.

Hoofdstuk 7: Discussie

In dit hoofdstuk worden de bredere implicaties naar aanleiding van dit onderzoek voor beleid en theorie over tijdelijke creatieve broedplaatsen besproken. Daarna worden er twee aanbevelingen voor toekomstig onderzoek gedaan. Als laatste wordt de representativiteit van dit onderzoek besproken en wordt de invloed van een taalbarrière tussen de onderzoeker en twee respondenten besproken.

7.1: Implicaties voor beleid en theorie

Dit onderzoek biedt meer gedetailleerde inzichten in de rol van creatieve broedplaatsen bij het ontwikkelen van individueel sociaal kapitaal en sociale cohesie onder huurders. Door naar *trajectories* te kijken van de huurders, is het mogelijk geweest om meer informatie te krijgen over de dynamische aspecten van sociale cohesie en sociaal kapitaal. Het onderzoek laat zien dat deelname aan een creatieve broedplaats bijdraagt aan de ontwikkeling van waardevolle sociale netwerken die mentale steun, advies en toegang tot nieuwe kennis en hulpbronnen bieden. Dit is vooral belangrijk voor kleine en beginnende ondernemingen die vaak minder interne kennis en middelen hebben (Green, et al., 2000). Voor beleidsmakers, zoals gemeentes, benadrukt dit onderzoek het belang van het faciliteren van dergelijke broedplaatsen om de sociale en economische dynamiek te bevorderen.

Er is binnen creatieve broedplaatsen een relatief hoge mate van sociale cohesie tussen huurders onderling aanwezig. Dit is van belang, omdat sociale cohesie zorgt voor een gevoel van gemeenschap en wederzijdse ondersteuning, wat essentieel is voor het welzijn van individuen en bredere onderlinge samenhang (Lockwood, 1999). Echter, het is belangrijk om te erkennen dat deze cohesie soms exclusief kan zijn en dat dit kan leiden tot uitsluiting (Granovetter, 1973; Rademacher & Wang, 2014). Beleidsmakers en organisatoren moeten hiervoor waakzaam zijn en ervoor zorgen dat broedplaatsen inclusief en toegankelijk zijn voor diverse groepen om uitsluiting te voorkomen. Daarnaast is bewust zijn over de complexe en genuanceerde invloed van creatieve broedplaatsen op de sociale cohesie tussen huurders onderling belangrijk. Er bestaan tussen huurders verschillende voorkeuren in het meer intern of extern gerichte sociale cohesie en deze voorkeuren kunnen met elkaar wrijven.

De tijdelijkheid van creatieve broedplaatsen biedt een gemengd beeld. Enerzijds brengt het onzekerheid en stress met zich mee voor huurders, maar anderzijds biedt het ook kansen voor experimentatie en innovatie door lagere huurprijzen. Dit onderzoek draagt bij aan de literatuur over het tijdelijkheid gebruik van gebouwen door te benadrukken dat tijdelijkheid naast onzekerheid enerzijds maar betaalbaarheid anderzijds ook nog op andere manieren een invloed heeft op huurders. Het tijdelijke karakter brengt flexibiliteit en vrijheid voor huurders en het sluiten van een tijdelijke broedplaats kan reflectiemomenten bieden waarin huurders gedijen. Het is voor beleidsmakers en broedplaatsorganisaties aan te raden om deze complexiteit te erkennen en een balans vinden tussen stabiliteit en flexibiliteit om het meeste uit deze ruimten te halen.

7.2: Beperkingen methoden

7.2.1: Representativiteit

De onderzoeksdoelgroep van dit onderzoek is niet representatief voor alle huurders van Buro Lou en Lola Luid. Hoewel het doel van dit onderzoek is om achter de diepere gedachtes, nuances en complexiteiten van huurders van beide broedplaatsen te komen tegenover sociaal kapitaal, sociale

cohesie en tijdelijkheid en hierbij het hoofddoel niet is om een representatieve groep te spreken, heeft het wel invloed op de externe validiteit van het onderzoek. Het is mogelijk dat een deel van de huurders bij Buro Lou en Lola Luid andere ervaringen heeft. Een voorbeeld van een gemiste groep zijn huurders van Lola Luid die een interview hebben afgewezen wegens tijdsbeperkingen. Wegens hun drukte is het mogelijk dat zij een andere mening hebben over de onderzochte kwesties. Daarnaast is er bij Lola Luid in beperkte mate huurders gesproken met een publieke functie, zoals de eigenaren van de kringloop. Het belang van hen werd door andere respondenten onderschreven, echter is hun eigen ervaring en perspectief niet onderzocht. Dit alles kan de resultaten van dit onderzoek beïnvloeden.

De resultaten van dit onderzoek zijn gebaseerd op de antwoorden van de huurders van Buro Lou en Lola Luid. Dit zijn twee broedplaatsen met een *interact* functie, waarbij de nadruk ligt op interactie tussen huurders van de broedplaats en buurtbewoners (Verschoor, 2009). Er zijn in dit onderzoek slechts huurders van twee *interact* broedplaatsen gesproken, wat niet representatief is voor alle *interact* broedplaatsen. Daarnaast zijn er ook geen huurders gesproken van broedplaatsen met andere functies. De resultaten van dit onderzoek zijn dus niet te generaliseren voor zowel alle *interact* broedplaatsen als elk type broedplaats.

7.2.2: Taalbarrière

Een aantal respondenten in Lola Luid spreekt niet vloeiend Nederlands of Engels. Dit zorgde ervoor dat tijdens het afnemen van een interview het lastig was om elkaar goed te begrijpen. Ook was het hierdoor moeilijk om complexere gevoelens en ervaringen te delen en om tot een gedetailleerder niveau te komen. Het is voor de toegankelijkheid om mee te doen aan onderzoek belangrijk om hier rekening mee te houden. Het is voor toekomstig onderzoek waar er een taalbarrière bestaat tussen respondenten en de onderzoeker aan te raden om te zoeken naar mogelijkheden om deze taalbarrière te overbruggen.

7.3: Aanbevelingen toekomstig onderzoek

De creatieve broedplaatsen van Stichting Lola en Stichting Lou staan op de kaart als *interact* broedplaatsen, wat als doel heeft om interactie te bevorderen tussen de huurders van een broedplaats en de omwonenden (Verschoor, 2009). In dit onderzoek is de focus gelegd op het sociaal kapitaal van de huurders en de sociale cohesie tussen huurders. Echter, het is ook belangrijk om te onderzoeken hoe omwonenden van een *interact* broedplaats deze ervaren. Er kan dan worden onderzocht of omwonenden van een *interact* broedplaats de broedplaats ook daadwerkelijk bezoeken, of er dan interactie ontstaat tussen de huurders en buurtbewoners en of zij de aanwezigheid van een broedplaats zien als een toegevoegde waarde voor de buurt. Het is ook belangrijk om het tijdelijke karakter van creatieve broedplaatsen te onderzoeken. Er kan dan worden onderzocht welke invloed het sluiten van een tijdelijke broedplaats heeft op de omwonenden die gewend raken aan de aanwezigheid van de broedplaats. In beleid over creatieve broedplaatsen wordt namelijk gesteld dat broedplaatsen bijdragen aan een hogere mate van sociale cohesie op buurtniveau (Van der Leden, 2024). Het is daarom belangrijk om te onderzoeken of dit echt het geval is. Daarnaast is het voor organisatoren van broedplaatsen nuttig om te weten of zij hun *interact* doelstellingen behalen.

Het verdwijnen van sociale voorzieningen in een wijk heeft negatieve gevolgen voor buurtbewoners en kan eenzaamheid, stress en vervreemding veroorzaken (Finlay, et al., 2019). Vooral voor bewoners met een lagere sociaaleconomische status, kan het verdwijnen van sociale voorzieningen een grote

negatieve impact hebben (Betancur, 2011). Vooral bij *interact* broedplaatsen zoals Lola Luid die zijn gelegen in een sociaaleconomisch minder krachtige wijk is het interessant en belangrijk om te onderzoeken hoe de broedplaats bijdraagt aan sociale cohesie. Wanneer Lola Luid sluit is het ook interessant om te onderzoeken wat de invloed daarvan is op omwonenden. Voor beleidsmakers is het ook belangrijk om bewust om te gaan met het tijdelijke creatieve broedplaatsen in sociaaleconomisch minder krachtige wijken, omdat bewoners daar juist meer afhankelijk zijn van sociale voorzieningen.

Literatuurlijst

- Ahlin, E.M. (2019). *Semi-Structured Interviews With Expert Practitioners: Their Validity and Significant Contribution to Translational Research*. London: SAGE Publications Ltd City.
- Andres L (2013) Differential spaces, power hierarchy and collaborative planning: A critique of the role of temporary uses in shaping and making places. *Urban Studies* 50(4): 759–775.
- AT5 (8 februari, 2024). Oud schoolgebouw nieuw leven in geblazen: "Publiek vastgoed moet je publiek benutten". Geraadpleegd via <https://www.at5.nl/artikelen/224964/oud-schoolgebouw-nieuw-leven-in-geblazen-publiek-vastgoed-moet-je-publiek-benutten>
- Berwyn, E. (2013). Mind the gap: Creating opportunities from empty space. *Journal of Urban Regeneration and Renewal*, 6(2), 148–153.
- Berwyn, E. (2013). Mind the gap: Creating opportunities from empty space. *Journal of Urban Regeneration and Renewal*, 6(2), 148–153.
- Betancur, J. (2011). Gentrification and community fabric in Chicago. *Urban Studies* 48(2), 383-406.
- Boeijs, H., 't Hart, H. en Hox, J. (2009). *Onderzoeksmethoden*. Den Haag: Boom Lenna uitgevers.
- Bolt, G. & M. Torrance (2005). *Stedelijke herstructurering en sociale cohesie*. Utrecht: DGVH/NETHUR Partnership.
- Boschma, R.A. (2005). Proximity and Innovation: A Critical Assessment. *Regional Studies*, 39 (1), pp. 61-74.
- Boswinkel, K. & van Meerkerk, E. (2022). Creative hubs: an anomaly in cultural policy?, *International Journal of Cultural Policy*, 29(6), pp. 767-785. DOI: 10.1080/10286632.2022.2107636
- Bourdieu P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*. New York: Cambridge University Press.
- Cairncross, F. (1999). The death of distance: how the communication revolution will change our lives. *American Quarterly*, 51, p. 160.
- CBS (2023). Kerncijfers wijken en buurten 2023. Geraadpleegd via <https://opendata.cbs.nl/statline#/CBS/nl/dataset/85618NED/table?ts=1719145557952>
- CBS (2022). Kerncijfers wijken en buurten 2022. Geraadpleegd via <https://opendata.cbs.nl/statline#/CBS/nl/dataset/85318NED/table?ts=1719145624392>
- CBS (2012). Kerncijfers wijken en buurten 2013. Geraadpleegd via <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/82339NED/table?dl=5F5B>
- Chan, J., To, H. en Chan, E. (2006). Reconsidering social cohesion: developing a definition and analytical framework for empirical research. *Social Indicators Research* (2006)75, pp. 273–302. DOI 10.1007/s11205-005-2118-1
- Coleman J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology* 94: S95–S120.

Colomb, C. (2012). Pushing the Urban Frontier: Temporary Uses of Space, City Marketing, and the Creative City Discourse in 2000S Berlin, *Journal of Urban Affairs*, 34:2, 131-152, DOI: 10.1111/j.1467-9906.2012.00607.x

Comunian, R. (2017). Temporary Clusters and Communities of Practice in the Creative Economy: Festivals as Temporary Knowledge Networks. *Space and Culture*, 20(3), 329-343. <https://doi.org/10.1177/1206331216660318>

Convenant Broedplaatsennetwerk Utrecht & Gemeente Utrecht (2021). Hoe we betaalbare ruimte voor kunst & creativiteit in Utrecht kunnen waarborgen. Geraadpleegd via <https://www.utrecht.nl/fileadmin/uploads/documenten/wonen-en-leven/vrije-tijd/kunst-en-cultuur/2022-02-convenant-broedplaatsen-ondertekende.pdf>

Cook, P., De Laurentis, C., Todtling, F. and Trippi, M. (2007). *Regional Knowledge Economies: Markets, Clusters and Innovation*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Cramm, J. M., en Nieboer, A. P. (2015). Social cohesion and belonging predict the well-being of community-dwelling older people. *BMC Geriatrics* (2015), pp 15-30. DOI 10.1186/s12877-015-0027-y

Cunningham, S. D. (2006). What price a creative economy? *Platform Papers* (9), pp. 1-50

Dalen, T. van, A. Hemker (2010), Méér dan atelierbeleid: ruimte voor kunstenaars in de stad. *Boekman. Beroep: kunstenaar* 22(84), pp. 28-32.

Davidsson, P. & Honig, B. (2003). The role of social and human capital among nascent entrepreneurs. *Journal of Business Venturing*, 18 (3), pp. 301-331.

De Jong, V. (2015), *Creatief Broeden? Complexer dan gedacht! De ontwikkeling van creatieve ondernemingen in broedplaatsen*. Dutch Creative Council.

Dovey, J., Pratt, A.C., Moreton, S., Virani, T.E., Merkel, J. & Lansdowne, J. (2016). *Creative Hubs: Understanding the New Economy. The Creative Hubs Report: 2016*. UK: British Council.

DUIC (1 december, 2023). Vlampijpateliers eerder dicht en ateliers binnen drie maanden leeg: 'We staan opnieuw perplex'. Geraadpleegd via <https://www.duic.nl/cultuur/vlampijpateliers-eerder-dicht-en-ateliers-binnen-drie-maanden-leeg-we-staan-opnieuw-perplex/>

Fabian L, Samson K (2016) Claiming participation – a comparative analysis of DIY urbanism in Denmark. *Journal of Urbanism* 9(2): 166–184.

Finlay, J. Esposito, M., Kim, M. H., Gomez-Lopez, I. en Clarke, P. (2019). Closure of 'Third Places'? Exploring Potential Consequences for Collective Health and Wellbeing. *Health And Place*, 60(102225) pp. 1-5. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2019.102225>

Flap, H., 1999. Creation and returns of social capital: a new research program. *La Revue Tocqueville* 20, 5–26.

Florida, R. (2002). *The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. New York: Basic Books.

Flowerdew, R. & Martin, D. (2004). *Methods in Human Geography. A guide for students doing a research project*. Hoboken: Prentice Hall.

Forrest, R. & A. Kearns (2001), Social cohesion, social capital and the neighbourhood. *Urban Studies* 38(12), pp. 2125-2143.

Gandini, A. (2015). The rise of coworking spaces: A literature review. *Theory and Politics in Organization*, 15(1), 193–205.

Gemeente Amsterdam (2007). Buurtactieplan Overtoomse Veld: Tempo maken met de sociale en fysieke vernieuwing van Overtoomse Veld. Geraadpleegd via:
<https://www.yumpu.com/nl/document/read/47671063/wijkactieplan-amsterdam-overtoomse-veld-eukn>

Gemeente Amsterdam (2023). Atelier- en Broedplaatsenbeleid. Geraadpleegd via
<https://openresearch.amsterdam.nl/page/107720/amsterdams-atelier-en-broedplaatsbeleid-2023-2026>

Gemeente Amsterdam (2024). Onderzoek en Statistiek. Dashboard Kerncijfers. Geraadpleegd via:
<https://onderzoek.amsterdam.nl/interactief/dashboard-kerncijfers?tab=gebied&thema=bevolking&gebied=FM&taal=nl>

Gemeente Amsterdam (z.d.). Bureau Broedplaatsen. Geraadpleegd via
<https://www.amsterdam.nl/pmb/opdrachten-projecten/broedplaatsen/>

Gemeente De Bilt (2023). Ontwerp Omgevingsvisie De Bilt. Geraadpleegd via
<https://www.doemeedebilt.nl/de+omgevingsvisie/documenten/default.aspx#folder=2641161>

Gemeente Den Bosch (2024). Een nieuw atelier- en broedplaatsenbeleid. Geraadpleegd via
<https://www.denbosch.nl/nl/actueel/een-nieuw-atelier-en-broedplaatsenbeleid>

Gemeente Den Haag (2020). Culturele broedplaatsen. Geraadpleegd via
https://denhaag.raadsinformatie.nl/document/9134211/1/RIS306133_Bijlage

Gemeente Groningen (2020). Aanpak Broedplaatsen. Geraadpleegd via
<https://gemeente.groningen.nl/broedplaatsen>

Gill, R., Pratt, A. C., & Virani, T. E. (2019). *Creative Hubs in Question*. Springer eBooks.
<https://doi.org/10.1007/978-3-030-10653-9>

Granovetter, M. (1973). The Strength of Weak Ties. *American Journal Of Sociology*, 78(6), 1360–1380. <https://doi.org/10.1086/225469>

Green, H.A., Strange, A. & Trache, H. (2000). The homeworking revolution: Considering the property dimension. *Regional Studies*, 34 (3), pp. 303-307.

Haarlem105 (20 februari, 2024). Nieuwkomers en buurtbewoners welkom bij creatieve broedplaats Station Zuidwest: “Cadeautje voor de gemeente. Geraadpleegd via
<https://haarlem105.nl/nieuwkomers-en-buurtbewoners-welkom-bij-creatieve-broedplaats-station-zuidwest-cadeautje-voor-de-gemeente/>

Hart (red.), J. de, F. Knol, C. Maas-de Waal & T. Roes (2002) Zekere banden. Sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Het Parool (16 september, 2023). Opnieuw moet creatieve broedplaats wijken voor nieuwbouw: Lola Buitenpost in Zuidoost sluit. Geraadpleegd via <https://www.parool.nl/amsterdam/opnieuw-moet-creatieve-broedplaats-wijken-voor-nieuwbouw-lola-buitenpost-in-zuidoost-sluit~be02cd03/>

Ibert, O. (2007). "Towards a geography of knowledge creation: The ambivalences between 'knowledge as an object' and 'knowing in practice. *Regional Studies*, 41(1), 103–114. <https://doi.org/10.1080/00343400601120346>

Johannisson, B. (2011). Towards a practice theory of entrepreneuring. *Small Business Economics*, 36 (2), pp. 135-150.

Kleinhans, R. & Bolt, G. (2010). Vertrouwen houden in de buurt: Verval, ervaring en collectieve zelfredzaamheid in stadsbuurten. [https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/38324985/Eindrapport_Buurtverval_en_CZ_Kleinhans_Bolt_2010_DEF-libre.pdf?1438173378=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DVertrouwen houden in de buurt Verval opl.pdf&Expires=1711358412&Signature=IZ6-PqeyaUd8pNGNnY4cmO3QnBQEqHsrLOmYBDHt1WEpAuWiQaoK~-vOG2MSrYbAQHDh5DG0EbutY0F9SIUy~AZHQdh7AIf1MdRPP-rVaJDhITKz0KilGYCD5FOF6~2r~7dXOqX9AF~ndkeSoTU9oCjTqM23uMj~fwUASsX9Hk7vUQ372iM7CaehbyRAZkKQ0hwG7fwW2OYL~iOXPrleDHZlPU4KLHeMQDjFGFDAFoQr1hC1BpGSA0q6e2ptQGn0tciYdQddyNWLkjW8ivzeo7xg9swpD-7ym2pVqlzggRAIpFZYe~UUPk~VZga79B2kK0JElvamDs4TejbTqrA_&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA](https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/38324985/Eindrapport_Buurtverval_en_CZ_Kleinhans_Bolt_2010_DEF-libre.pdf?1438173378=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DVertrouwen+houden+in+de+buurt+Verval+opl.pdf&Expires=1711358412&Signature=IZ6-PqeyaUd8pNGNnY4cmO3QnBQEqHsrLOmYBDHt1WEpAuWiQaoK~-vOG2MSrYbAQHDh5DG0EbutY0F9SIUy~AZHQdh7AIf1MdRPP-rVaJDhITKz0KilGYCD5FOF6~2r~7dXOqX9AF~ndkeSoTU9oCjTqM23uMj~fwUASsX9Hk7vUQ372iM7CaehbyRAZkKQ0hwG7fwW2OYL~iOXPrleDHZlPU4KLHeMQDjFGFDAFoQr1hC1BpGSA0q6e2ptQGn0tciYdQddyNWLkjW8ivzeo7xg9swpD-7ym2pVqlzggRAIpFZYe~UUPk~VZga79B2kK0JElvamDs4TejbTqrA_&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA)

Lechner, C. & Dowling, M. (2003). Firm Networks: External Relationships as Sources for the Growth and Competitiveness of Entrepreneurial Firms. *Entrepreneurship & Regional Development*, 15, pp. 1-26.

Lechner, C., Dowling, M. & Welpe, I. (2006). Firm Networks and Firm Development: The Role of the Relational mix. *Journal of Business Venturing*, 21, pp. 514-535.

Lee, D. (2019). Creative Hubs, Cultural Work and Affective Economies: Exploring 'Unspeakable' Experiences for Young Cultural Workers. In R. Gill, A.C. Pratt en T. E. Virani (Reds.), *Creative hubs in question: Place, space and work in the creative economy* (pp. 265-279). Londen, Verenigd Koninkrijk: Palgrave Macmillan.

Lenzi, M., Vieno, A., Santinello, M., & Perkins, D. D. (2012). How Neighborhood Structural and Institutional Features Can Shape Neighborhood Social Connectedness: A Multilevel Study of Adolescent Perceptions. *American Journal Of Community Psychology*, 51(3–4), 451–467. <https://doi.org/10.1007/s10464-012-9563-1>

Lin, N. (2001). *Social Capital: A Theory of Social Structure and Action*. Cambridge University Press: Cambridge.

Lockwood, D.: 1999, 'Civic integration and social cohesion', in Gough and Olofsson (eds.), *Capitalism and Social Cohesion*, ch.4.

- Madanipour, A. (2018). Temporary use of space: Urban processes between flexibility, opportunity and precarity.
- Marshall, A. (1920). Principles of economics (8th ed.). London: Macmillan.
- Mason, J. (2018). Qualitative researching (3e editie). Thousand Oaks, United states.
- McCann, P. (2008). Agglomeration economics. In: Karlsson, C. (Eds.) Handbook of Research on Cluster Theories (23-38).
- Mens, E. H. M. (2019). Een architectuurhistorische waardestelling van naoorlogse woonwijken in Nederland: het voorbeeld van de Westelijke Tuinsteden in Amsterdam . [Dissertatie 1 (Onderzoek TU/e / Promotie TU/e), Built Environment]. Technische Universiteit Eindhoven.
- Mens, J., Van Bueren, E., Vrijhoef, R., & Heurkens, E. (2023). Identifying the merits of bottom-up urban development: theory-based evaluation using a value map model. *Planning Practice And Research*, 38(2), 196–217. <https://doi.org/10.1080/02697459.2023.2181296>
- Merkel, J. (2015). Coworking in the city. *Ephemera*, 15(2), pp. 121-139
- Milena, Z. R., Dainora, G., & Alin, S. (2008). Qualitative research methods: A comparison between focus-group and in-depth interview. *Annals of the University of Oradea, Economic Science Series*, 17(4), 1279-1283.
- Németh J, Langhorst J (2014) Rethinking urban transformation: Temporary uses for vacant land. *Cities* 40(2014): 143–150.
- NH Nieuws (15 juni, 2023). Drie culturele broedplaatsen in Almere moeten wijken voor woningbouw. Geraadpleegd via <https://www.nhnieuws.nl/nieuws/320524/drie-culturele-broedplaatsen-in-almere-moeten-wijken-voor-woningbouw>
- Nu.nl (10 november, 2018). De aantrekkingskracht van creatieve broedplaatsen. Geraadpleegd via <https://www.nu.nl/wonen/5564909/aantrekkingskracht-van-creatieve-broedplaatsen.html?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>
- Omroep West (14 april, 2022). Culturele broedplaats vreest sluiting: 'Wij zijn nodig om de stad bruisend en levendig te houden'. Geraadpleegd via <https://www.omroepwest.nl/nieuws/4557977/culturele-broedplaats-vreest-sluiting-wij-zijn-nodig-om-de-stad-bruisend-en-levendig-te-houden>
- Osberg, L.: 2003, 'Introduction' in Osberg L. (ed.), *The Economic Implication of Social Cohesion*, (University of Toronto Press, Toronto).
- Oswalt P, Overmeyer K, Misselwitz P (2013) *Urban Catalyst: The Power of Temporary Use*. Berlin: Jovis.
- Pena-López, A., & Santos, J. M. S. (2017). Individual social capital: Accessibility and mobilization of resources embedded in social networks. *Social Networks*, 49, 1–11. <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2016.11.003>
- Permentier, M., Kullberg, J. en van Noije, L. (2013). *Werk aan de wijk. Een quasi-experimentele evaluatie van het krachtwijkenbeleid*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- Phelps, N. A. en Miao, J. T. (2019). Varieties of urban entrepreneurialism. *Dialogues in Human Geography* 2020, 10(3), pp. 304–321. DOI: 10.1177/2043820619890438
- Philipsen, H. & Vernooy-Dassen, M. (2004). Kwalitatief onderzoek: nuttig, onmisbaar en uitdagend. *Huisarts en Wetenschap*, 47(1), 288-292.
- Porter, M. E. (1989). From Competitive Advantage to Corporate Strategy. Hoofdstuk in *Readings in Strategic Management*, pp. 234-255.
- Pratt, A. C. (2000). New media, the new economy and new spaces. *Geoforum*, 31(4), 425–436. [https://doi.org/10.1016/S0016-7185\(00\)00011-7](https://doi.org/10.1016/S0016-7185(00)00011-7)
- Pratt, A. C. (2017). Innovation and the cultural economy. In H. Bathelt, P. Cohendet, S. Henn, & L. Simon (Eds.), –43 in *The Elgar Companion to innovation and knowledge creation: a multi-disciplinary approach* (p. 230). London: Edward Elgar.
- Pratt, A. C. (2021). Creative hubs: A critical evaluation. *City, Culture And Society*, 24, 100384. <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2021.100384>
- Purdue, D. (2001), Neighbourhood governance: leadership, trust, and social capital. *Urban Studies* 38(12), pp. 2211-2224.
- Putnam R. (1993). The prosperous community: Social capital and public life. *The American Prospect* 13: 35–42.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster, 2000.
- Qu & Dumay (2011). The qualitative research interview. *Qualitative Research in Accounting & Management*, 8(3), 238-264.
- Rademacher, Mark A. and Wang, Kevin Y., "Strong-Tie Social Connections Versus Weak-Tie Social Connections" (2014). *Scholarship and Professional Work - Communication*. 103.
- RTV Utrecht (30 november, 2023). Kunstenaars moeten Vlampijpateliers eerder dan verwacht verlaten: 'Dit levert veel stress op'. Geraadpleegd via <https://www.rtvutrecht.nl/nieuws/3666010/kunstenaars-moeten-vlampijpateliers-eerder-dan-verwacht-verlaten-dit-levert-veel-stress-op>
- Scheepers, P. L. H., Tobi, H., & Boeije, H. R. (2016). *Onderzoeksmethoden* (9e editie). Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Schmid, H. & Trucco, N. & Biasca, F. (2022). Swiss Muslim Communities in Transnational and Local Interactions. 10.51363/unifr.szigs.2022.007.
- Schnabel, P. (2000). Vergroting van de maatschappelijke cohesie door versterking van de sociale infrastructuur. Probleemverkenning en aanzet tot beleid. In: R.P. Hortulanus en J.E.M. Machielse (red.). *In de marge. Het sociaal debat, deel 1* (21-34). Den Haag: Elsevier bedrijfsinformatie, 2000.
- Schuyt, K. (1997). *Sociale cohesie en sociaal beleid. Drie publiekscolleges in De Balie*. De Balie, Amsterdam.

Scott, A. J. (2010). Cultural economy and the creative field of the city. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 92(2), 115–130.

Sofaer, S. (1999). Qualitative Methods: What Are They and Why Use Them? *Health Services Research*, 34(5), 1101-1118.

Spinuzzi, C. (2012). 'Working alone together: Coworking as emergent collaborative activity', *Journal of Business and Technical Communication*, 26(4), pp. 399-441.

Subramanian, S., Kim, D. (eds) *Social Capital and Health*. Springer, New York, NY. https://doi.org/10.1007/978-0-387-71311-3_2

Throsby, D. (2008). The concentric circles model of the cultural industries, *Cultural Trends*, 17:3, 147-164, DOI: 10.1080/09548960802361951

Van Der Gaag, M., en Snijders, T. A. B. (2005). The Resource Generator: social capital quantification with concrete items. *Social Networks*, 27(1), pp. 1-29. <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2004.10.001>

Van Der Gaag, M., Webber, M. (2008). Measurement of Individual Social Capital. In: Kawachi, I., Subramanian, S., Kim, D. (eds) *Social Capital and Health*. Springer, New York, NY. https://doi.org/10.1007/978-0-387-71311-3_2

Van der Horst, H., Kullberg, J. en Deben, L. (2001). *Wat wijken maakt*. DGVH/NETHURT, Delft.

Van der Knaap, R. (17 december, 2019). De onzekere toekomst van creatieve plekken in de stad. Geraadpleegd via <https://geografie.nl/artikel/de-onzekere-toekomst-van-creatieve-plekken-in-de-stad>

Van der Leden (2024). Broedplaatsenbeleid onder de loep: De aanpak in zes grote steden. In *Boekman Extra*, pp. 1–4. Geraadpleegd via https://www.boekman.nl/wp-content/uploads/2024/01/BmXtra_44_DEF.pdf

Verschoor, M. (2010). *Conceptontwikkeling voor creatieve broedplaatsen* [Masterscriptie, Technische Universiteit Eindhoven]. Verkregen via https://pure.tue.nl/ws/portalfiles/portal/125631063/436_Mieke_Verschoor_Conceptontwikkeling_voorCreatieveBroedplaatsen_TUE_2009.pdf

Bijlage 1: Topiclijst huurders Lola Luid

Persoonskenmerken

- Vanaf wanneer aanwezig in de broedplaats
- Soort onderneming
- Woonachtig in de buurt van de broedplaats?

Introducerende vragen

- Kunt u kort wat over uw onderneming vertellen? (Wat doet uw onderneming? Hoe lang doet u dit al?)
- Hoe bent u op de creatieve broedplaats terecht gekomen? (Via wie/wat/wanneer)
- Deed u dit hiervoor al op een andere locatie? -> Wat is hetzelfde/wat is anders?
- Wat is voor u de belangrijkste motivatie om hier te zitten?

Individueel sociaal kapitaal

Er liggen naam kaartjes van de huurders in Lola Luid en lege kaartjes

- Ken je alle andere huurders?
- Wie kent u door het werken op Lola Luid behalve de andere huurders? (Bezoekers, buurtbewoners, etc.)
- Hoe zou je het contact met andere huurders omschrijven?
- Wat voor hulpbronnen biedt elke persoon potentieel? Bij wie zou je kunnen aankloppen voor:
  - o Krijgen van advies
  - o Samenwerken
  - o Netwerk benutten
- Heb je bij bepaalde personen al eens gebruik gemaakt van de genoemde hulpbronnen? Hoe was dat?
- Hoe ervaar je het contact met andere huurders?

Sociale cohesie

- Hoe is het om in Lola Luid te werken?
- Kun je vertellen hoe de mensen in Lola Luid met elkaar omgaan?
- Wat vind je daar van?
- Wat voor activiteiten worden er georganiseerd bij Lola Luid?
- Hoe ervaar je die activiteiten?
- Is er sprake van een gemeenschap in Lola Luid? Waarom wel/niet?
- Voel je je betrokken bij Lola Luid?

Extra

- Wat zorgt ervoor dat je anderen ontmoet in Lola Luid? (prijs, inrichting, voorzieningen, kwartiermaker)
- Wat brengt het om in Lola Luid te zitten? Wat kan jij eruit halen? (Zowel op professioneel als persoonlijk vlak)

Tijdelijkheid

De creatieve broedplaats is van tijdelijke aard en zal uiteindelijk de deuren moeten sluiten. De laatste vragen zullen gaan over deze tijdelijkheid.

- Wat verwacht je voor de toekomst van Lola Luid?
- Wat vindt je van het tijdelijk karakter van Lola Luid?
- Beïnvloedt het tijdelijk karakter de keuzes die u maakt voor uw onderneming? Waarom wel/niet?
- Wat verwacht u te doen met uw onderneming na het sluiten van de broedplaats?

Bijlage 2: Topiclijst oud-huurders

Persoonskenmerken

- Vanaf wanneer aanwezig in de broedplaats
- Soort onderneming
- Woonachtig in de buurt van de broedplaats?

Introducerende vragen

- Kunt u kort wat over uw onderneming vertellen? (Wat doet uw onderneming? Hoe lang doet u dit al?)
- Hoe bent u op de creatieve broedplaats terecht gekomen? (Via wie/wat/wanneer)
- Deed u dit hiervoor al op een andere locatie? -> Wat is hetzelfde/wat is anders?
- Wat is voor u de belangrijkste motivatie om hier te zitten?

Individueel sociaal kapitaal

Er liggen naam kaartjes van de huurders in Lola Luid en lege kaartjes

- Ken je alle andere oud-huurders?
- Wie kent u door het werken op Buro Lou behalve de andere huurders? (Bezoekers, buurtbewoners, etc.)
- Hoe zou je het contact met andere huurders omschrijven?
- Wat voor hulpbronnen biedt elke persoon potentieel? Bij wie zou je kunnen aankloppen voor:
  - o Krijgen van advies
  - o Samenwerken
  - o Netwerk benutten
- Heb je bij bepaalde personen al eens gebruik gemaakt van de genoemde hulpbronnen? Hoe was dat?
- Hoe ervaar je het contact met andere huurders?
- Heeft u nog contact met de andere oud-huurders? Met wie?
- Wat voor soort contact is dit?
- Kunt u nog bij anderen terecht voor advies, spullen, etc.?

Sociale cohesie

- Hoe was het om in Buro Lou te werken?
- Kun je vertellen hoe de mensen in Buro Lou met elkaar omgingen?
- Wat vond je daarvan?
- Wat voor activiteiten werden er georganiseerd bij Buro Lou?
- Hoe ervaarde je die activiteiten?
- Was er sprake van een gemeenschap in Buro Lou? Waarom wel/niet?
- Voelde je je betrokken bij Buro Lou?
- Mis je het werken op Buro Lou? Waarom wel/niet?

Extra

- Wat zorgde ervoor dat je anderen ontmoet in Buro Lou? (prijs, inrichting, voorzieningen, kwartiermaker)
- Wat bracht het om in Buro Lou te zitten? Wat kon jij eruit halen? (Zowel op professioneel als persoonlijk vlak)

Tijdelijkheid

- Kun je vertellen hoe de sluiting van Buro Lou is gegaan?
- Hoe verliep dat proces?
- Hoe voelde dat proces?
- Heb je nog steeds dezelfde onderneming als toen je was gevestigd in de broedplaats?
- Waar ben je nu gevestigd?
- Ben je samen met andere oud-huurders gevestigd? / Alleen? / Niet gelukt om iets nieuws te vinden? -> *op elk antwoord doorvragen*
- Hoe verschilt de nieuwe plek waar je werkt van Buro Lou?
- Wat voor gevoel gaf de tijdelijkheid je ten tijde dat de locatie nog open was?

Bijlage 3: Codeboom

